

รายงานการวิจัย
การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ
และสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา
จังหวัดเชียงใหม่

DEVELOPMENT OF DEMONSTRATION AND LEARNING CENTER FOR
ECONOMIC TREE PLANTING FOR ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL
DEVELOPMENT OF GRASSROOTS COMMUNITY IN MOUNTAIN
AREAS BY THE KING'S PHILOSOPHY IN CHIANG MAI PROVINCE

ตระกูล ชำนาญ
พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย
พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร
พระมหาบุญนา ฐานวิโร

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย
การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ
และสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา
จังหวัดเชียงใหม่

DEVELOPMENT OF DEMONSTRATION AND LEARNING CENTER FOR
ECONOMIC TREE PLANTING FOR ECONOMIC AND
ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT OF GRASSROOTS COMMUNITY
IN MOUNTAIN AREAS BY THE KING'S PHILOSOPHY IN CHIANG MAI
PROVINCE

ตระกูล ชำนาญ
พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย
พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร
พระมหาบุญนา ฐานวีโร

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อภาษาไทย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจฯ และ 3) เพื่อนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจฯ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิจัยภาคสนาม และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน / ผู้นำจิตวิญญาณ กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า 1) การปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา ชุมชนบ้านขุนแม่รวมมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจและบทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจ ในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจ โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับ ไม้เศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน เป็นไม้ยืนต้นรวมถึงไม้ที่ปลูกหรือขึ้นเองตามธรรมชาติและอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ที่มีการใช้ประโยชน์เนื้อไม้ และ/หรือ ผลผลิตอื่นที่ไม่ใช่เนื้อไม้เพื่อการค้า 2) การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจฯ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชนผ่านแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน 3) การนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจฯ เสนอรูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรของชุมชนบ้านขุนแม่รวม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรในพื้นที่ป่า เช่น การปลูกพืชเกษตรแซมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ การนำสัตว์ไปเลี้ยงในป่า การเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการใช้พื้นที่ป่าทำการเพาะปลูกในบางช่วงเวลาสลับกับการปล่อยให้ฟื้นคืนสภาพกลับไปเป็นป่า รวมถึงการสร้างระบบการเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ **ข้อเสนอแนะ** ประชาชนในพื้นที่ควรมีความรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจที่ถูกต้อง มีกระบวนการปลูก การดูแล และแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ และรู้เกี่ยวกับกฎหมายของการปลูกไม้เศรษฐกิจในเขตป่าชุมชน เพื่อไม่ให้กระทบต่อการดำรงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน สามารถเผยแพร่ความรู้ในฐานะที่เป็นศูนย์สาธิตและเรียนรู้ได้

คำสำคัญ : 1. การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้, 2. การปลูกไม้เศรษฐกิจ, 3. ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง, 4. ศาสตร์พระราชา

ABSTRACT

The purposes of this study were: 1) To study economic tree planting or economic and environmental development Foundation community on the mountain areas to The King's Philosophy Chiang Mai Province 2) To develop a demonstration and learning center on economic tree planting, and 3) to present economic tree planting. for economic and. It is qualitative research, emphasizing field study and participatory research. They are community leaders, village committees, community philosophers/spiritual leaders. Pga K'nyau ethnic group Ban Khunmaeruam, Jamluang Subdistrict, Kalayani Watthana District Chiang Mai Province

The results revealed that: 1) Planting economic trees in the community for economic and environmental development Foundation community on the mountain areas to the King's Philosophy. The community also has a basic way of life that is dependent on nature and the environment, as can be seen from the lifestyle and economy, culture of the Pga K'nyau tribe. Ban Khunmaeruam it continues through the seasons passed down from our ancestors. And has evolved to change to suit the current conditions in this regard, an economic forest care structure committee has been established and its role in managing and caring for economic forests. 2) Development of a demonstration and learning center for economic tree planting It is a learning center. Therefore, it has been established as a demonstration center to promote learning on economic logging and conservation of forest resources by the community in which the community has a role in managing and taking care and learning centers with the concept of community development. and 3) The presentation of economic tree planting Propose a model of forest planting by agroforestry system of Ban Khunmaeruam community. Which is an area where agriculture in forest areas such as the cultivation of agricultural crops in the natural forest area, this community is close to natural forest areas.

Research Recommendation, People in the area should have the knowledge of correct economic logging and know about the laws of economic planting in community forests in order not to affect the existence of natural resources in the community forest able to disseminate knowledge as a demonstration and learning center.

Keywords: 1. Development of demonstration and learning centers, 2. Economic tree planting, 3. Foundation community on the, 4. King's Philosophy

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตาจากพระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร. รองอธิการบดี วิทยาเขตล้านนา และพระเมธาวิเชียรส, รศ.ดร. ที่ปรึกษาโครงการที่ได้ให้คำแนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอด จนโครงการวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชนชุมชน /ผู้นำจิตวิญญาณ กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลวิจัยอันประโยชน์ และให้ข้อมูลเชิงลึกประเด็นที่สำคัญต่อการพัฒนามาด้วยความเคารพ

สุดท้ายขอขอบคุณคณะทำงานนักวิจัยและผู้ประสานงานทุกท่านที่ให้การสนับสนุนและอนุเคราะห์การวิจัยในครั้งนี้ประสบความสำเร็จเสร็จสิ้นลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ
หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะ
วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	2
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	3
1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	3
2 แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดการปลูกป่าเศรษฐกิจ	4
2.2 แนวคิดแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	14
2.3 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน	19
2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)	22
2.5 แนวคิดศาสตร์พระราชา	26
2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
2.7 สรุปกรอบแนวความคิด	37
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	38
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	39
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	40
3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	41
3.5 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล	42
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	42
3.7 การจัดทำคู่มือ	42

สารบัญ (ต่อ)

4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1 ศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่	43
4.2 พัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่	59
4.3 การนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่	62
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	66
5.2 อภิปรายผลวิจัย	68
5.3 ข้อเสนอแนะ	72

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก ภาพการดำเนินงาน

ภาคผนวก ข ภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประวัตินักวิจัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรป่าไม้ของภาคเหนือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ มีความสำคัญต่อคนไทยทั่วประเทศ เนื่องจากพื้นที่เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญที่หล่อเลี้ยงแม่น้ำปิง และไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาในที่สุด ลักษณะของป่าต้นน้ำคือเป็นเขาและป่าไม้ต้นน้ำ ขณะที่ป่าไม้ของไทยถูกทำลายอย่างรวดเร็ว มักจะมีการกล่าวหาชุมชนที่มีที่ตั้งแต่ดั้งเดิมในพื้นที่เหล่านี้ แต่หากเรา ได้เข้าใจความเป็นอยู่ของชนเผ่า เช่น ปกาเกอญอ เราจะทราบว่าชุมชนเหล่านี้มีการรักษาป่าและต้นน้ำและดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ทั้งภายในประเทศและในท้องถิ่นมีแนวโน้มถูกทำลายเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (ที่มนุษย์สร้างขึ้น) กลับเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันจำนวนประชากรมนุษย์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการประดิษฐ์และพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้อำนวยความสะดวกต่อมนุษย์เพิ่มมากขึ้นเมื่อจำนวนประชากรมนุษย์มีจำนวนมากขึ้น ความต้องการปัจจัยในการดำรงชีวิตก็มากขึ้นตามลำดับ ผลักดันให้มนุษย์บริโภคทรัพยากรมากขึ้น ทั้งแร่ธาตุ ป่าไม้ และทรัพยากรน้ำถูกมนุษย์บริโภค จนเกินกว่าความจำเป็น จนเกิดการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม

ผลจากการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อ มนุษย์หลายประการ เช่น ปัญหาการแปรปรวนของภูมิอากาศโลกร้อนหรือ ของทรัพยากรธรรมชาติ ภัยพิบัติมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อการดำรงอยู่และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์

ปัจจุบันการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของประชาชน เป็นปัญหาที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกรมป่าไม้ที่เป็นหน่วยงานหลักในการ พิทักษ์รักษาทรัพยากรป่าไม้ของประเทศให้มีความสมบูรณ์ นโยบายป่าไม้แห่งชาติได้กำหนดเป้าหมาย ให้มีพื้นที่ป่าไม้น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ หรือ 129.2 ล้านไร่ และต้องมีพื้นที่ป่า เศรษฐกิจร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ หรือ 48.45 ล้านไร่ ซึ่งปัจจุบันมีพื้นที่ป่าเศรษฐกิจต่ำกว่า เป้าหมายอยู่มาก การที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว นอกจากการหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่าและลด การบุกรุกพื้นที่ป่าในทุกพื้นที่ของประเทศไทยแล้ว การฟื้นฟูสภาพป่าตามหลักวิชาการและการ ส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจเพื่อสนองความต้องการใช้ไม้ของประเทศ และมีความจำเป็นที่เร่งด่วนที่ จะต้องดำเนินการโดยเฉพาะไม้ใช้อยู่ในครัวเรือนของเกษตรกร เช่น ไม้โตเร็ว ไม้ใช้สอยอยู่ในท้องถิ่น และไม้เอนกประสงค์ เป็นต้น (กรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชน สำนักงานการส่งเสริมการปลูกป่า, 2539)

“มือเจ๊ะคี” เป็นภาษาปกาเกอญอ (คำว่า “มือเจ๊ะ” แปลว่าน้ำแม่แจ่ม ส่วนคำว่า “คี” แปลว่าขุนห้วย ขุนต้น ต้นน้ำ) หมายถึง บริเวณที่เป็นต้นกำเนิดของน้ำแม่แจ่ม เป็นพื้นที่ป่าเขา ที่มีสายน้ำหรือลำห้วยต่าง ๆ ประกอบกันเป็นลำน้ำแม่แจ่ม ไหลผ่านตัวอำเภอแม่แจ่ม และลงสู่ แม่น้ำปิง ปัจจุบันบริเวณนี้เป็นที่อยู่อาศัยของ 3 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กะเหรี่ยงหรือปกาเกอญอ ม้ง และลีซุชาวปกาเกอญอ ส่วนใหญ่ได้อาศัยพื้นที่ป่าในการทำไร่หมุนเวียน และพื้นที่ราบริมลำห้วย

ทำนาขั้นบันได ส่วนมั่งและลิซู่โดยส่วนใหญ่จะปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือเป็นพื้นที่ภูเขาที่ปกคลุมด้วยป่าไม้ เบญจพรรณ โดยมีป่าสนสองใบและสนสามใบ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 151,250 ไร่ นับได้ว่าเป็นป่าสนธรรมชาติผืนใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

ในปี พ.ศ.2552 ราชการได้ประกาศ แยกพื้นที่มือเจดคี จำนวน 3 ตำบล คือตำบลบ้านจันทร์ ตำบลแจ่มหลวงและตำบลแม่แดด จากอำเภอแม่แจ่มมาจัดตั้ง เป็นอำเภอใหม่ชื่อ อำเภอภักดีพัฒนา ทั้งนี้พื้นที่อำเภอภักดีพัฒนา เผชิญกับการเปลี่ยนแปลง เมื่อโครงการหลวงได้ส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาว และการเข้ามาขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ที่ต้องการป่าสนไปแปรรูปเป็นไม้เศรษฐกิจ พบว่า ปัจจุบันนี้ชาวบ้านหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านเด่น บ้านกิวโป่ง บ้านใหม่พัฒนา ต่างไม่ได้ปลูกพืชในโครงการหลวง เนื่องจากต้องลงทุนสูงแต่ ได้ผลตอบแทนต่ำ แต่พบว่าบางหมู่บ้านเช่น บ้านแอะแอะ บ้านห้วยเขียดแห้ง บ้านขุนแม่รวม บ้านดงสามหมื่น บ้านแม่ตะละ ต่างปลูกพืชเศรษฐกิจเช่น แครอท มันเทศ สตรอเบอร์รี่ กะหล่ำปลี ส่งให้แก่ขายทุนแทนการปลูกไม้เศรษฐกิจ

ดังนั้นคณะวิจัยจึงสนใจประเด็นการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่บ้านขุนแม่รวม หมู่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจและพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

1.2.1 การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่มีการดำเนินงานเป็นอย่างไร

1.2.2 การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ มีรูปแบบเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 เพื่อพัฒนาศูนย์สาธิต และการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

1.3.3 เพื่อนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.4.1 การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ หมายถึง การดำเนินงาน กระบวนการทำงานต่าง ๆ ในการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ ชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1.4.2 พัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการการนำศาสตร์ของพระราชารัชกาลที่ 9 มาประยุกต์ใช้

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.5.1 ได้ทราบถึงผลการศึกษาศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.5.2 เกิดผลจากการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่สู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่

1.5.3 เกิดองค์ความรู้พัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานรากของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและการวิจัยเป็นสำคัญ

1.5.4 ได้คู่มือการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำรูปแบบไปใช้ในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5.5 ก่อเกิดประโยชน์เชิงนโยบาย โดยเกิดนโยบายหลายด้าน เช่น นโยบายด้านการเกษตร อุตสาหกรรมในชุมชน การท่องเที่ยว ส่งเสริมวิจัยและการแปรรูปผลผลิตในท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ และของอำเภอกัลยาณิวัฒนา ต่อการสร้างความสามารถบูรณาการตอบสนองต่อแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้เป็นอย่างดี

1.5.6 เกิดการบูรณาการประสานงานทั้งด้านวิชาการและการดำเนินงานวิจัยระดับพื้นที่ชุมชน โดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จะสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนการบริการวิชาการชุมชนและสังคม และการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ตลอดจนกรมพัฒนาชุมชน กรมการเกษตร และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ต่อยอดการพัฒนาเศรษฐกิจ และสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5.7 นำผลการวิจัยไปเขียนบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ในเวทีวิชาการต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” มีแนวคิดและทฤษฎีประกอบดังต่อไปนี้

- 1) แนวคิดการปลูกป่าเศรษฐกิจ
- 2) แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 3) แนวคิดการจัดการป่าชุมชน
- 4) แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)
- 5) แนวคิดศาสตร์พระราชา
- 6) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 7) กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดการปลูกป่าเศรษฐกิจ

1) หลักการและความสำคัญในการปลูกไม้เศรษฐกิจ

ปัจจุบันความต้องการไม้เพื่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์มีมากขึ้นจนป่าธรรมชาติ ไม่สามารถตอบสนองได้ ประกอบกับป่าธรรมชาติมีพันธุ์ไม้หลายชนิดขึ้นร่วมกันและไม้บางชนิด ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หรือลักษณะทางนิเวศวิทยาไม่เหมาะสมสำหรับการสืบต่อพันธุ์ เมื่อปัจจัยแวดล้อมเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการกระทำได้ยากมีช่วงการตัดฟันยาวนานและเมื่อดำเนินการแล้วไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยนสภาพป่าธรรมชาติมาเป็นสวนป่า

การปลูกสวนป่าจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับทางเลือกชนิดไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่เลือกกล้าไม้ที่มีสายพันธุ์ที่ดีมีคุณภาพ ให้ความสำคัญของการปลูกและการบำรุงรักษาที่เท่าเทียมกัน

2) การเลือกชนิดพันธุ์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ปลูก

การเลือกชนิดพันธุ์ไม้ (Species Selecting) สิ่งที่ต้องพิจารณา คือ วัตถุประสงค์ของการปลูก หากเป็นการปลูกเพื่อใช้เนื้อไม้ต้องคำนึงว่าเนื้อไม้ที่ได้มานำไปใช้ประโยชน์เพื่อสิ่งใด สภาพภูมิอากาศของพื้นที่ที่จะปลูกอยู่ในช่วงความทนทานทางนิเวศวิทยาของชนิดพันธุ์ที่ต้องการนั้นหรือไม่ หากชนิดพันธุ์ที่ต้องการไม่สามารถปลูกได้จะใช้ชนิดพันธุ์ใดปลูกที่มีความเหมาะสมทั้งทางเศรษฐกิจและทางนิเวศวิทยาสภาพดินและคุณภาพดินมีความสมบูรณ์เพียงใดที่จะทำให้ผลผลิตคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ

การเลือกพันธุ์ไม้เพื่อการปลูกป่าตามวัตถุประสงค์ จำเป็นต้องเข้าใจถึงลักษณะทางนิเวศวิทยา ของพันธุ์ไม้เหล่านั้น พันธุ์ไม้หลายชนิดได้มีการศึกษาถึงการกระจายความต้องการเกี่ยวกับปัจจัยสิ่งแวดล้อม การปรับตัว ลักษณะทางสัณฐานวิทยา อัตราการเติบโตและชีพจักรวมไปถึง

คุณภาพ เนื้อไม้และการใช้ประโยชน์ ความรู้ทางนิเวศวิทยาในระดับเฉพาะชนิดพันธุ์เหล่านี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเลือกชนิดพันธุ์ไม้

ดังนั้นเพื่อให้การปลูกสวนป่าไม้เศรษฐกิจประสบผลสำเร็จเราจะต้องพิจารณาถึงนิเวศวิทยาของไม้แต่ละชนิด โดยในที่นี้จะยกตัวอย่างของไม้ตัวแทน 4 ชนิด ได้แก่ สัก ยูคาลิปตัส กระจับปี่ และไม้เลื้อย

2.1 นิเวศวิทยาที่เหมาะสมต่อการปลูกสัก

ไม้สัก มีถิ่นกำเนิดอยู่ในตอนใต้ของประเทศอินเดียพม่าไทยลาว (ส่วนที่ติดภาคเหนือของไทย)และอินโดนีเซียสำหรับประเทศไทยนั้นไม้สักจะขึ้นอยู่เป็นส่วนใหญ่ในป่าเบญจพรรณทางภาคเหนือและบางส่วนของภาคกลาง ไม้สักชอบขึ้นตามพื้นที่ที่เป็นภูเขาหรือตามพื้นที่ราบดินระบายน้ำได้ดี น้ำไม่ท่วมขังซึ่งอาจจะเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินที่มีความลึกมาก ๆ โดยเฉพาะดินที่เกิดจากหินปูนซึ่งแตกแยกผุพังจนกลายเป็นดินร่วนลึกไม้สักจะเติบโตได้ดีหากขึ้นอยู่เป็นกลุ่มไม้สักล้วน ๆ เป็นหย่อม ๆ หรืออาจขึ้นปะปนอยู่กับไม้เบญจพรรณอื่น ๆ เช่นไม้แดงประดู่ มะค่าโมงชิงชันตะแบก ฯลฯ โดยมีไม้เฝื่อนชนิดต่าง ๆ เป็นไม้ชั้นล่าง

2.2 นิเวศวิทยาที่เหมาะสมต่อการปลูกยูคาลิปตัส

ยูคาลิปตัสเป็นไม้ต่างประเทศมีมากกว่า 700 ชนิด มีถิ่นกำเนิดอยู่ในทวีปออสเตรเลียเป็นส่วนใหญ่ ประเทศไทยได้เริ่มนำยูคาลิปตัสชนิดต่าง ๆ มาทดลองปลูกประมาณปี พ.ศ. 2493 แต่ได้มีการปลูกกันจริงๆ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2507 ปรากฏว่าไม้ยูคาลิปตัสสามารถดูแลจนสามารถเติบโตได้ในแทบทุกสภาพพื้นที่และมีอัตราการเจริญเติบโตสูงจึงนิยมปลูกกันมากอย่างแพร่หลาย ยูคาลิปตัส สามารถเติบโตได้ในทุกสภาพของดินแทบทุกประเภท ตั้งแต่พื้นที่ริมน้ำ ที่ราบน้ำท่วมถึงบางระยะในรอบปี แม้แต่ดินที่เป็นทรายและมีความแห้งแล้งติดต่อกันเป็นเวลานาน พื้นที่ดินเลวที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยกว่า 650 มิลลิเมตรต่อปี รวมทั้งพื้นที่ที่มีดินเค็ม ดินเปรี้ยว แต่ยูคาลิปตัสจะไม่ทนทานต่อดินที่มีสภาพเป็นหินปูนสูง

2.3 นิเวศวิทยาที่เหมาะสมต่อการปลูกกระจับปี่

ไม้กระจับปี่เป็นไม้ต่างประเทศที่สามารถเติบโตได้ดีในทุกพื้นที่ที่มักขึ้นอยู่ในพื้นที่สูงไม่เกิน 800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

2.4 นิเวศวิทยาที่เหมาะสมต่อการปลูกไม้เลื้อย

ไม้เลื้อย เป็นพันธุ์ไม้เบิกนำที่สามารถบุกกรุกครอบครองพื้นที่ว่างเปล่าได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะพื้นที่ว่างที่เกิดจากการแผ้วถาง หรือเกิดไฟป่าอยู่เป็นประจำ การขึ้นอยู่ของไม้เลื้อยแต่ละชนิดพันธุ์ในท้องถิ่นต่าง ๆ กัน.

3) รูปแบบการปลูกสร้างสวนป่า

การปลูกสวนป่าที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นปัจจัยที่สำคัญคือ วัตถุประสงค์ในการปลูกว่าปลูกเพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจหรือปลูกเพื่อประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเลือกชนิดพันธุ์วิธีการจัดการและเทคนิควิธีในการดูแลรักษาให้เหมาะสม นอกจากนี้จะต้องคัดเลือกชนิดพันธุ์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ปลูกหรือเลือกพื้นที่ปลูกให้มีสภาพเหมาะสมกับชนิดไม้ที่ต้องการจะปลูกเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนตามวัตถุประสงค์

ก่อนปลูกป่าควรมีการวางแผนการปลูกว่าจะปลูกป่าในรูปแบบใด ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการปลูก หากเป็นการปลูกเพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ต้องมีการวางแผนว่าจะปลูกไม้ชนิดเดียวหรือคละชนิด เพื่อให้ได้ผลตอบแทนตามช่วงเวลาต่าง ๆ ซึ่งผลตอบแทนอาจจะไม่ได้มาในรูปของตัวเงิน แต่เป็นการลดรายจ่ายคร่าวเรือน และส่งเสริมให้ครอบครัวมีสุขภาพที่ดี ซึ่งรูปแบบการปลูกสร้างสวนป่ามีรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการปลูกสวนป่าจำแนกตามองค์ประกอบชนิดพันธุ์ไม้ (Species composition)

1.1 สวนป่าเชิงเดี่ยว (Monoculture) เป็นการปลูกป่าที่ใช้ชนิดต้นไม้เพียงชนิดเดียวทั้งหมด มุ่งหวังผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก เป็นรูปแบบที่นิยมปลูกกันมากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน การปลูกสวนป่าเชิงเดี่ยวที่ประสบความสำเร็จแล้วได้แก่สวนป่าไม้สักและสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส เพื่ออุตสาหกรรมข้อได้เปรียบข้อเสียเปรียบของการปลูกป่าเชิงเดี่ยวได้แก่

1.2 สวนป่าแบบผสม (Mix culture) เป็นการปลูกเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ทั้งด้านเศรษฐกิจและเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะแบ่งย่อยเป็นการปลูกต้นไม้ 2 ชนิดร่วมกัน อาจจะเป็นไม้ยืนต้นที่ต่างชนิดกัน หรือการปลูกต้นไม้ร่วมกับพืชเกษตร หรือสมุนไพร การปลูกสวนป่าแบบผสม ในอดีตต้องการการจัดการอย่างประณีต ซึ่งไม่ค่อยเห็นปฏิบัติกันในประเทศไทยเว้นแปลงทดลองของกรมป่าไม้ แต่ในปัจจุบันมีการปลูกป่าแบบผสมมากขึ้น เพื่อให้ได้รับประโยชน์หรือผลตอบแทนจากพืชหลายชนิด หลายช่วงเวลารวมทั้งเพื่อประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมด้วย ข้อได้เปรียบข้อเสียเปรียบของการปลูกป่าแบบผสม ได้แก่

1.3 การปลูกแบบวนเกษตร (Agroforestry) เป็นการปลูกแบบผสมแบบหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมกันมาก ตัวอย่างรูปแบบการปลูกแบบวนเกษตร

รูปแบบที่ 1 ปลูกไม้ป่าผสมในลักษณะบ้านสวนเพื่อนำไม้ป่าประเภทไม้กินได้รวมทั้งไม้สมุนไพรต่าง ๆ ไปปลูกภายในบริเวณหรือสวนหลังบ้าน ขณะเดียวกันก็จะมีไม้ใช้สอยในครัวเรือนควบคู่ไป

รูปแบบที่ 2 ปลูกไม้ผลผสมไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรเป็นการปลูกไม้ป่าไม้ผลยืนต้นและพืชไร่ภายในพื้นที่เดียวกันเพื่อเป็นอาหารหรือขายเป็นรายได้และมีไม้สำหรับใช้สอยในครัวเรือนทั้งพินถ่านและไม้เพื่อการก่อสร้าง

รูปแบบที่ 3 ปลูกไม้ป่าในพื้นที่นาข้าวเป็นการนำไม้ประเภทโตเร็วไปปลูกบนคันนาและจอมปลวกในนาข้าวเพื่อให้มีไม้สำหรับใช้สอยในครัวเรือน

รูปแบบที่ 4 ปลูกไม้ป่าผสมกับพืชไร่และพืชอาหารสัตว์เพื่อให้ได้ผลผลิตทางด้านอาหารไม่พินไม้ก่อสร้างขนาดเล็กตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ภายในพื้นที่เดียวกัน

รูปแบบที่ 5 ปลูกผสมไม้ป่าสลับเป็นแถวกับการปลูกพืชไร่เพื่อให้ได้ผลผลิตทั้งทางด้านการเกษตรและการป่าไม้ในปริมาณที่เท่ากัน

รูปแบบที่ 6 ปลูกไม้ไผ่ผสมไม้ป่าเพื่อการจัดการพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์จากไม้ไผ่เพื่อเป็นอาหารและใช้สอยต่าง ๆ เช่นการจักสานประโยชน์จากไม้ป่าชั้น 2 เช่นไม้ยูคาลิปตัสเพื่อการก่อสร้างประโยชน์จากไม้ชั้น 3 เช่นไม้กระถินณรงค์หรือกระถินเทพาเพื่อใช้ประโยชน์เป็นเชื้อเพลิงและปรับปรุงดินและประโยชน์จากพืชไร่ที่ปลูกควบบระหว่างแถวของต้นไม้

รูปแบบที่ 7 การปลูกผสมไม้ 3 ชั้นเรือนยอด เพื่อการใช้ประโยชน์แบบอเนกประสงค์และยั่งยืนประกอบไปด้วยไม้ชั้น 1 ซึ่งเป็นไม้ประเภทโตช้าที่มีค่าทางเศรษฐกิจสูง เช่น ไม้สัก ยางนา ประดู่ มะค่าโมง เป็นต้น และมีไม้ชั้น 2 เป็นไม้โตเร็วเพื่อผลิตเป็นไม้ก่อสร้างขนาดเล็ก เช่น ยูคาลิปตัสและไม้ชั้น 3 เป็นประเภทโตเร็วพวกตระกูลถั่วเพื่อผลิตเป็นไม้พินถ่านและเพื่อปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน เช่น กระจิฉัตร กระจิยักษ์ เป็นต้น ซึ่งการปลูกด้วยระบบวนเกษตรช่วยลดความเสี่ยงสำหรับเกษตรกรในการปลูกป่าได้โดยเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างคุ้มค่ามีความหลากหลายด้านผลผลิตทำให้การเจริญเติบโตของต้นไม้ที่ปลูกดีกว่าการปลูกเชิงเดี่ยวและช่วยลดความเสี่ยงจากการระบาดของโรคและแมลง

2. รูปแบบการปลูกสวนป่าจำแนกตามการปลูกแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่

2.1 การปลูกแบบเป็นแถว เป็นรูปแบบที่นิยมปลูกกันทั่วไปคือมีการกำหนดระยะปลูก เช่น 2x2 เมตร 3x3 เมตร 4x4 เมตร เป็นต้น การปลูกป่าโดยมุ่งหวังผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจะใช้รูปแบบนี้

4) เทคนิคการปลูกสร้างสวนป่า

การปลูกสวนป่าให้ประสบผลสำเร็จนั้น ต้องมีเทคนิคในการจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การบำรุงรักษาสวนป่า (Plantation maintenance)

ต้นไม้ในสวนป่าที่ปลูกใหม่ภายหลังการปลูกมีความจำเป็นต้องมีการดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดเช่นการถางวัชพืชน้อยปีละ 2-3 ครั้งถ้าหากปล่อยปลະละเลยขาดการเอาใจใส่ปล่อยให้วัชพืชปกคลุมต้นไม้ก็จะทำให้ต้นไม้ที่ปลูกในปีแรกตายได้ขั้นตอนในการบำรุงรักษาสวนป่าดังนี้

1.1 การปลูกซ่อม (Replacement planting) การปลูกสร้างสวนป่าควรกำหนดเป้าหมายให้แน่นอนว่าต้องการให้มีต้นไม้ในสวนป่าต่อพื้นที่เท่าใด ทั้งนี้เพื่อจะได้วางแผนการปลูกซ่อมได้ถูกต้องในกรณีที่ดินไม่มีเปอร์เซ็นต์รอดตายต่ำกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ และในกรณีที่ต้นไม้ที่ปลูกในสวนป่ามีเปอร์เซ็นต์การรอดตายต่ำมาก ควรพิจารณาว่าจะทำการซ่อมใหม่หรือไม่ อย่างไรก็ตามเวลาปลูกซ่อมแทนต้นไม้ที่ตายในสวนป่าแปลงใหม่ ควรจะรีบดำเนินการทันทีเมื่อตรวจพบภายหลังการปลูกเสร็จแล้วและควรทำการปลูกซ่อมต้นไม้ให้เสร็จในปีแรกที่ทำการปลูกต้นไม้ หรืออาจจะผ่อนผันให้ปลูกซ่อมได้อีกในปีต่อไป แต่ไม่ควรปล่อยให้การปลูกซ่อมล่าช้าเกินกว่าหนึ่งปีหลังจากปลูก เพราะจะทำให้การเติบโตของต้นไม้ที่ปลูกซ่อมมีขนาดต่างกับต้นไม้ที่ปลูกไว้เดิมมากเกินไป

1.2 การกำจัดวัชพืช (Control of weeds) วัชพืชคือพืชที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งเราไม่ต้องการให้พืชนั้นขึ้น วัชพืชมีได้หมายถึงหญ้าเสมอไปเพราะตามความหมายแล้ว ถ้าหากหญ้าขึ้นในพื้นที่ที่เราต้องการให้เกิดก็ไม่ใช่วัชพืช แต่ถือว่าเป็นพืชหลักยกตัวอย่าง เช่น การกำจัดวัชพืชของแปลงปลูกไม้กระถินเทพาอายุ 6 เดือน การกำจัดวัชพืชในสวนป่าทำได้ 3 วิธีคือ

1) การกำจัดโดยวิธีกล (Mechanical control) โดยใช้แรงงานคนถางวัชพืชนตายหญ้า หรือใช้เครื่องจักรกลไถพรวนกำจัดวัชพืชให้หมดไป เป็นต้น การกำจัดวัชพืชในสวนป่าโดยวิธีนี้ตามปกติใช้คนงานถางวัชพืช ซึ่งจะต้องถางวัชพืชให้ต้นไม้ในสวนป่าปีละ 3 ครั้ง คือ

2) การกำจัดวัชพืชโดยวิธีชีวภาพ (Biological control) เป็นการกำจัดวัชพืชโดยใช้สิ่งมีชีวิตที่เป็นพืชสัตว์ หรือเชื้อโรคต่าง ๆ มาเป็นตัวควบคุมและกำจัดวัชพืช เช่นการปลูกพืชคลุมดิน

เพื่อป้องกันและกำจัดหญ้าคา หรือการเลี้ยววัชพืชรบกวนในสวนป่าเพื่อให้วัชพืชรบกวนให้หมดไป เป็นต้น การปลูกพืชคลุมดินในสวนป่านอกจากจะช่วยป้องกันและกำจัดวัชพืชที่ไม่ต้องการแล้ว พืชคลุมดินยังมีประโยชน์อีกหลายประการเช่นช่วยรักษาความชื้นให้แก่ดิน ป้องกันการชะล้างหน้าดินทำให้โครงสร้างของดินดีขึ้นและทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ส่วนการเลี้ยวสัตว์ในสวนป่าเพื่อกำจัดวัชพืชนั้นเป็นผลพลอยได้มาจากการเลี้ยวสัตว์เพื่อเป็นอาชีพของชาวบ้าน สำหรับในต่างประเทศได้ทำกันมานานแล้ว เช่น การเลี้ยววัชพืชรบกวนของนิวซีแลนด์ การเลี้ยวแกะ และเลี้ยววัวในสวนป่าสนของสหรัฐอเมริกา สำหรับประเทศไทยมีการเลี้ยววัชพืชรบกวนในสวนป่าไม้สักยุคาลิปตีส สนทะเลรวมทั้งไม้กระยาเลยบางชนิดแต่ยังอยู่ในวงจำกัดนอกจากการช่วยกำจัดวัชพืชแล้วยังเป็นการช่วยป้องกันไฟไหม้สวนป่าในหน้าแล้ง และมูลสัตว์ยังช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินอีกด้วย อย่างไรก็ตามการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในสวนป่ามีข้อพิจารณาหลายประการเกี่ยวกับชนิดของสัตว์เลี้ยวจำนวนของสัตว์เลี้ยว ชนิดไม้ที่ปลูกขนาดและอายุของต้นไม้ระยะเวลาในการเลี้ยวสัตว์รวมทั้งวิธีการเลี้ยวสัตว์ที่ถูกต้องด้วย เพื่อมิให้เกิดความเสียหายต่อต้นไม้ที่ปลูกไว้ในสวนป่าสำหรับวัชพืชที่เป็นหญ้าคาและวัชพืชรบกวนอื่น ๆ ในสวนป่าที่มีอายุและแก่มากเกินไป สัตว์เลี้ยวมักไม่ชอบกินตังนั้นก่อนที่จะนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงจะต้องถางวัชพืชเสียก่อน เพื่อปล่อยให้วัชพืชแตกยอดอ่อนขึ้นมาใหม่หลังจากนั้นจึงปล่อยให้สัตว์เข้าไปกินวัชพืชรบกวนเหล่านั้น

3) การกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี (Chemical Control) คือการใช้ยาและสารเคมีป้องกันกำจัดวัชพืชรบกวนในสวนป่า ซึ่งส่วนมากจะใช้วิธีนี้กับวัชพืชที่กำจัดโดยวิธีอื่นได้ยาก และเป็นวัชพืชรบกวนที่ระบาดรุนแรงทำความเสียหายให้แก่ต้นไม้ในสวนป่าเป็นอย่างมาก เช่น หญ้าคาสารเคมีที่เคยทดลองใช้ปราบหญ้าคาในสวนป่าได้ผลคือดาวพอน (Dowpon)

2. การลิดกิ่ง (Pruning)

การลิดกิ่ง คือ การทำให้กิ่งที่ไม่ต้องการโดยเฉพาะกิ่งที่อยู่ตอนล่างออกไป เพื่อช่วยให้ต้นไม้ปราศจากตำหนิอันเกิดจากปุ่มหรือตา ช่วยให้ต้นไม้มีคุณภาพดีขึ้นเพื่อช่วยให้ได้ไม้ที่มีคุณภาพดีไม่มีตำหนิ การลิดกิ่งควรทำตั้งแต่แรก ๆ เป็นสิ่งจำเป็น เพราะในระยะนี้กิ่งไม้ยังเล็กอยู่และตาที่เกิดจากการลิดกิ่งมีขนาดเล็กปกติมักทำการลิดกิ่งสูงจากพื้นดินประมาณ 5 เมตรเท่านั้น ซึ่งเป็นขนาดความยาวของไม้ซุงที่ต้องการ แต่การลิดกิ่งทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงขึ้นและต้นไม้ไม่อาจคลุมวัชพืชรบกวนในพื้นที่ได้ในเวลาอันสมควร ทำให้ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการกำจัดวัชพืชรบกวนมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการพิจารณาว่าการลิดกิ่งมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด การลิดกิ่งแบ่งออกเป็น 2 วิธีคือ

2.1 การลิดกิ่งตามธรรมชาติ (Natural Pruning) การลิดกิ่งตามธรรมชาติเกิดขึ้นเนื่องจากกิ่งที่อยู่ตอนล่างของลำต้นถูกเบียดบังแสงจากกิ่งที่อยู่เหนือขึ้นไปทำให้กิ่งแห้งตายและหลุดร่วงไป

2.2 การลิดกิ่งโดยมนุษย์ (Artificial Pruning) การลิดกิ่งโดยมนุษย์เป็นการเลือกลิดกิ่งบางกิ่งออกจากลำต้น เพื่อช่วยให้เนื้อไม้ปราศจากตำหนิซึ่งเกิดจากกิ่งและตา ทำให้เนื้อไม้มีคุณภาพดีขึ้นการลิดกิ่งถ้าลิดออกมากเกินไป จะมีผลเสียทำให้การเติบโตของต้นไม้ทั้งความโตและความสูงลดลง แต่ข้อดีคือเนื้อไม้มีความแน่นมากขึ้นสำหรับต้นไม้บางชนิดที่มีกิ่งมากการลิดกิ่งออกบ้าง จะไม่มีผลเสียต่อการเติบโตของต้นไม้เพราะกิ่งไม้ที่มีอยู่ตอนล่างๆ จะไม่สามารถปรุงอาหารเองได้ แต่กลับเป็นตัวแย่งอาหารจากส่วนอื่นของต้นไม้อีกด้วยข้อควรพิจารณาในการลิดกิ่ง

3. การตัดขยายระยะ (Thinning)

การตัดขยายระยะ คือ การคัดเลือกตัดไม้ที่ผ่านวัยรุ่นไปแล้ว และมีความหนาแน่นออก เพื่อช่วยให้ไม้ที่เหลือมีโอกาสเติบโตอย่างเต็มที่ วัตถุประสงค์ในการตัดขยายระยะคือ เพื่อช่วยให้ต้นไม้มีการเติบโตเร็วขึ้นทำให้มีรอบตัดฟันสั้นลง ทำให้ต้นไม้มีคุณภาพดีและเพื่อให้มีรายได้จากการตัดขยายระยะต้นไม้ที่เสื่อมคุณภาพออกมาใช้ประโยชน์

4. การควบคุมไฟป่า (Fire control)

ไฟเผาทำลายต้นไม้เป็นปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรผู้ปลูกสวนป่า ให้ความเสียหายให้กับสวนป่าค่อนข้างมาก ทำให้ต้นไม้ตายและเติบโตช้าลงส่วนมากเกิดในฤดูแล้ง ในช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายน สาเหตุการเกิดไฟในสวนป่าส่วนมากมาจากการเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรของพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้ไฟลามเข้ามาในสวนป่าโดยเฉพาะในฤดูแล้งไม้สักจะผลัดใบมีใบแห้งร่วงหล่นเป็นเชื้อเพลิงติดไฟง่าย การเกิดไฟป่าส่งผลกระทบต่อต้นไม้ในสวนป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งขณะที่ต้นไม้ยังเป็นกล้าไม้ขนาดเล็กหรือความสูงไม่พ้นความสูงของเปลวไฟ การดำเนินการป้องกันไฟป่าจะต้องดำเนินการก่อนถึงหน้าแล้ง

5. การป้องกันโรคและแมลงในสวนป่า (Insect and disease protection)

การปลูกสวนป่าในลักษณะพืชชนิดเดียวเป็นแปลงขนาดใหญ่ ทำให้มีโอกาสระบาดของโรคและแมลงได้มาก ซึ่งมีการแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วและยากในการแก้ไข สามารถดำเนินการป้องกันและกำจัดโรคได้

การป้องกันที่ดีที่สุดคือการตรวจสอบพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ เช่น ตรวจการเพิ่มหรือลดลงของจำนวนแมลงและสัตว์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อต้นไม้ เมื่อมีการตัดฟันไม้แต่ละครั้งให้ตรวจสอบโรครากเน่าประกอบด้วย รวมถึงยกเว้นการปฏิบัติที่จะเกื้อหนุนต่อการเพิ่มปริมาณของสิ่งมีชีวิตที่เป็นศัตรูพืช เช่น ลดแหล่งที่ใช่แพร่พันธุ์ของเชื้อโรคและแมลง ได้แก่ ซากพืชหรือขอนไม้ เป็นต้น หากพบว่ามีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นต้องหาวิธีป้องกัน เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายในระดับรุนแรง และต้องพยายามทำให้ต้นไม้ที่มีอยู่แข็งแรง ในการปฏิบัติการใดต่อต้นไม้ต้องยึดหลักความสะอาดของพื้นที่และไม่ทำให้ต้นไม้เสียหาย

6. การประเมินผลผลิตไม้ในสวนป่า (Evaluation of forest productivity)

การประเมินผลผลิตไม้ในสวนป่า มูลค่าของไม้ ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการปลูก เช่น ถ้าต้องการไม้ท่อนซุงเพื่อนำไปทำเฟอร์นิเจอร์ ก็ควรจะเป็นไม้ที่มีความยาวของลำต้น (Clear Bole) แต่ถ้าต้องการเป็นเชื้อเพลิง หรือทำเยื่อกระดาษต้นไม้อาจจะมีการแตกกิ่งก้านมากก็ไม่เป็นไร และข้อมูลที่กำลังกล่าวถึงข้างต้นคือการประเมินรูปร่างลำต้นและการแตกกิ่ง (Tree form) ซึ่งจะทำการวัดเมื่อไม้อายุ 24 เดือน

5) การปลูกและการตัดฟันไม้สวนป่า

กรมป่าไม้ ได้มีการศึกษาวิจัย และรวบรวมผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเตรียมพื้นที่ปลูกสวนป่า การบำรุงรักษา ตลอดจนการตัดฟันใช้ประโยชน์ไม้สวนป่าชนิดต่าง ๆ ไว้แล้วหลายชนิด แต่มีเพียงบางชนิดที่มีข้อมูลชัดเจนและครบถ้วนต่อเนื่องไปถึงราคาไม้และตลาดรับซื้อ รวมถึงการนำไปทำผลิตภัณฑ์ ไม้แปรรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งในเอกสารนี้จะขอยกตัวอย่างชนิดไม้ที่นิยมปลูกและเป็น

ที่ต้องการของตลาด จำนวน 4 ชนิด คือ ไม้สัก ยูคาลิปตัส กระถินเทพา และไผ่เลี้ยง โดยมีวิธีการปลูกและการตัดฟันของไม้แต่ละชนิด เป็นดังนี้

1. การปลูกและการตัดฟันสัก

1.1 การปลูกสัก มีวิธีปลูกและการจัดการจะแตกต่างกับการทำการเกษตรหรือสวนผลไม้ สวนสักต้องใช้เวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตนานกว่าการทำการเกษตรสวนสัก มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเนื้อไม้ราคาไม่ขึ้นอยู่กับคุณภาพ ขนาดและอายุของต้นไม้ สิ่งสำคัญในการพิจารณาปลูกสักคือความเหมาะสมของพื้นที่ การจัดการรูปแบบการปลูกขนาดของพื้นที่ ค่าใช้จ่ายในการลงทุนควรวางแผนให้เป็นระบรอบหมุนเวียนให้ตัดไม้ได้อย่างต่อเนื่อง ช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับปลูกสักที่ให้ผลดีที่สุดคือช่วงต้นฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคมซึ่งมีปริมาณน้ำฝนหรือความชื้นเพียงพอให้ต้นไม้สามารถตั้งตัวเติบโตและมีโอกาสรอดตายสูงระยะปลูกที่เหมาะสม คือ 3 x 3 เมตร ขุดหลุมกว้างและลึกประมาณ 30x30 เซนติเมตรหรือ 50x50 เซนติเมตรรองก้นหลุมด้วยปุ๋ยหมักปุ๋ยคอกแต่ต้องระวังไม่ให้ปุ๋ยสัมผัสรากโดยตรงเพราะอาจทำให้ต้นสักตายได้ การกรีดถุงพลาสติกออก ระวังอย่าให้ดินแตกกระจายกระทบกระเทือนระบบรากนำกล้าลงปลูกให้ระดับโคนต้นต่ำกว่าผิวดินเล็กน้อยซึ่งการปลูกมีหลายรูปแบบ ดังนี้

1.1.1 การปลูกด้วยเหง้ากระทำโดยใช้เหล็กขะแลงกระทุ้งดินให้เป็นรูลึกเท่าความยาวของเหง้าสัก แล้วนำเหง้าที่เตรียมไว้เสียบลงไปให้พอดีกับระดับดินหรือต่ำกว่าผิวดินเล็กน้อย ใช้ขะแลงอัดดินข้างรูปปลูกให้แน่นเพื่อให้เหง้าฝังแน่นกระชับอยู่ในดิน วิธีปลูกด้วยเหง้านี้เป็นวิธีที่ง่ายเสียค่าใช้จ่ายน้อย และยังทำให้ต้นไม้เติบโตดีด้วยเพราะในเหง้าสักมีการสะสมอาหารไว้สำหรับการเติบโต การปลูกด้วยเหง้า ควรคัดเลือกเหง้าที่มีขนาดเท่ากัน ปลูกในบริเวณเดียวกันเพื่อให้ต้นไม้เติบโตอย่างสม่ำเสมอมากที่สุด

1.1.2 การปลูกด้วยกล้าชำถุงเหมาะสำหรับการปลูกในพื้นที่ที่มีไม่มากนัก หากได้มีการคัดเลือกกล้าเป็นอย่างดี จะได้ต้นสักที่เติบโตเร็วและสม่ำเสมอ การปลูกสักด้วยกล้านี้ควรขุดหลุมปลูกขนาด 20x20 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอกปุ๋ยหมักปุ๋ยเคมีผสมกับหน้าดินและเศษใบไม้หรือวัชพืช กล้าไม้ที่นำไปปลูกควรมีขนาดสูงไม่น้อยกว่า 30 เซนติเมตรและได้รับการทำให้แก่รังเป็นอย่างดีแล้ว เมื่อปลูกแล้วอัดดินรอบ ๆ โคนต้นให้แน่น หากทำการรดน้ำด้วยในช่วงฝนทิ้งช่วงก็จะทำให้ต้นไม้เติบโตได้ดีขึ้น

1.2 การตัดฟันสัก การปลูกสวนป่าไม้สักนั้นได้มีการศึกษาในพื้นที่ที่ต้นสักเติบโตได้ดีโดยกำหนดรอบตัดฟันไว้ 15 ปีอัตราความเพิ่มพูน 7 เซนติเมตรต่อปี กำหนดให้มีการตัดไม้สักที่ลักษณะไม้ดีออกเพื่อให้ไม้ที่มีลักษณะดีโตเร็วในปีที่ 6 และทำการตัดขยายระยะในปีที่ 11 ได้ปริมาตรไม้ 3 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่อายุ 6-10 ปีมีต้นไม้ 90 ต้นต่อไร่อายุ 11-15 ปี มีต้นไม้ 45 ต้นต่อไร่และเมื่อไม้มีอายุครบรอบตัดฟันจะมีปริมาตรไม้ต่ำกว่า 12 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ไม้สักจัดได้ว่าเป็นไม้โตเร็วชนิดหนึ่งเมื่อเทียบกับไม้ชนิดอื่นอีกหลาย ๆ ชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตในช่วง 10 ปีแรกจะเร็วมาก อย่างไรก็ตามไม้สักจะโตเร็วมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญคือสภาพพื้นที่ที่ปลูก รวมทั้งการเตรียมพื้นที่การจัดการสวนป่ารวมทั้งการบำรุงรักษาและคุณภาพของเมล็ดกล้าพันธุ์ที่ปลูกในพื้นที่ที่เหมาะสมและการจัดการสวนป่าเป็นอย่างดี ต้นสักอายุ 10 ปีจะสูงเฉลี่ยมากกว่า 15 เมตรขึ้นไปและมีเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ยมากกว่า 15 เซนติเมตร มีผลผลิต (ไม้ท่อน) สูงกว่า 13 ลูกบาศก์

เมตรต่อไร่หลังจากนั้นการเติบโตทางความสูงจะลดลงแต่ความโตทางเส้นรอบวงจะยังคงเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ

สำหรับสวนสักพื้นที่ขนาดใหญ่การตัดแบบเป็นระบบจะทำให้สะดวกในการตัดไม้สำหรับสวนสักที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก หากมีการเติบโตแตกต่างกัน ควรใช้แบบเลือกตัดโดยการตัดขยายระยะครั้งแรก ควรเลือกต้นที่มีขนาดเล็ก และลักษณะไม่ต้อออกเหลือสักที่มีลักษณะเติบโตดีไว้ เนื่องจากต้นที่มีการเติบโตดีจะสามารถเติบโตเป็นไม้ขนาดใหญ่ได้ดีกว่า ส่งผลให้สวนป่ามีผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นคุ้มค่าการลงทุนในรอบตัดฟันสุดท้ายมากกว่า โดยไม้สักที่ขายได้ราคาดีและเป็นที่ต้องการของตลาดคืออายุมากกว่า 15 ปี ขนาดเส้นรอบวงที่ความสูง 1.30 เมตรมากกว่า 60 เซนติเมตรขึ้นไป

2. การปลูก การตัดฟันและการไถหน้อยูคาลิปตัส

2.1 การปลูกยูคาลิปตัส สามารถปลูกได้โดยการเพาะกล้าไม้จากเมล็ด หรือการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ โดยขนาดกล้าไม้ที่พอเหมาะในการย้ายปลูก อายุประมาณ 3 – 5 เดือนสูงประมาณ 25 – 40 เซนติเมตร ควรเลือกปลูกหลังจากวันที่ฝนตกทำให้ดินเปียกชื้นพอสมควรประการสำคัญ ฤกษ์ปลูกต้องฉีกออก และทิ้งนอกหลุมเพื่อให้ระบบรากสามารถชอนไชออกไปตั้งตัวและหาอาหารได้ดีขึ้น แล้วกลบดินและกดรอบ ๆ ต้นไม้ให้แน่นในบริเวณพื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง ระดับดินที่กลบหลุมควรให้เป็นแอ่งลึกกว่าระดับดินโดยรอบเล็กน้อย เพื่อให้เป็นแอ่งรับน้ำฝนเลี้ยงต้นไม้ ระยะปลูกจะใช้ระยะปลูกถี่ห่างเท่าใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และการนำไปใช้ประโยชน์ซึ่งมีข้อคิดเห็นดังนี้

2.1.1 ปลูกเพื่อเป็นฟืนหรือเผาถ่านซึ่งใช้ไม้ขนาดเล็กก็อาจปลูกระยะถี่เช่นใช้ระยะปลูก 1x2 เมตรหรือ 2x2 เมตรซึ่งจะปลูกได้ 400 – 800 ต้น/ไร่ในช่วง 2 – 3 ปีสามารถตัดไม้มาขายใช้ทำฟืนหรือเผาถ่านขายได้และต้นต่อไม้ยูคาลิปตัสที่ตัดออกไปสามารถแตกหน่อได้โดยไม่ต้องปลูกใหม่

2.1.2 ปลูกเพื่ออุตสาหกรรมเยื่อกระดาษเฟอร์นิเจอร์ หรือไม้สำหรับใช้ในการก่อสร้างที่ต้องการไม้ขนาดโต ก็ควรใช้ระยะปลูก 2x3, 2x4 หรือ 4x4 เมตรซึ่งจะปลูกได้ 100 – 270 ต้น/ไร่สามารถตัดมาใช้เพื่ออุตสาหกรรมอื่น ๆ ได้เมื่ออายุ 3 ปีขึ้นไปส่วนไม้เพื่อการก่อสร้างต้องมีอายุมากกว่า 5 ปีการปลูกระยะห่างนั้นในปีที่ 1 – 2 สามารถปลูกพืชเกษตรควบลงในระหว่างต้นและแถวของต้นไม้ได้ เป็นการให้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ และยังมีรายได้ระหว่างคอยผลผลิตจากต้นไม้อีกด้วย

2.2 การตัดฟันและการไถหน้อยูคาลิปตัส ถ้าหากได้มีการดำเนินการปลูกและบำรุงรักษาอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการแล้ว ต้นยูคาลิปตัสที่ปลูกในสวนป่าจะเติบโตและให้ผลผลิตตอบแทนในระยะเวลา 5 ปี การเติบโตของยูคาลิปตัสในระยะ 5–7 ปีแรกไม่ต้องการเนื้อที่เท่าใดนัก เนื่องจากมีเรือนยอดแคบ ๆ แม้บางแห่งจะเห็นต้นไม้อยู่อย่างเบียดเสียดกันบ้าง แต่การเติบโตยังคงเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นจึงยังไม่จำเป็นนักในการตัดขยายระยะ อย่างไรก็ตามสิ่งจำเป็นที่ต้องปฏิบัติในการดูแลต้นไม้ คือหากพบต้นไม้ใดที่ไม่แข็งแรง เช่น ต้นที่ถูกแมลงรบกวนหรือเป็นโรคไม้ที่แคระแกร็นหรือหากถูกข่มจากต้นข้างเคียงมาก ควรต้องตัดทิ้งออกไปสวนป่าที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เกี่ยวกับการกำจัดวัชพืช และเชื้อเพลิงต่าง ๆ อย่างดีแล้วมักจะรอดพ้นอันตรายจากไฟป่าได้ หรือในกรณีที่ต้นยูคาลิปตัสได้รับอันตรายจากไฟป่าส่วนใหญ่ก็จะแตกตาออกมาอีกตามกิ่งลำต้นและตาเหล่านี้จะเติบโตเป็นหน่อใหม่ หรือบางครั้งลำต้นเดิมจะเริ่มเติบโตต่อไปอีกอย่างปกติ

2.2.1 ปลูกระยะ 1x1 เมตร (ไร่ละ 1,600 ต้น) ปีที่ 2 ตัดออก 50 เปอร์เซ็นต์ เพื่อทำพินขนาดเล็กปีที่ 3-4 ตัดออก 50 เปอร์เซ็นต์เพื่อทำพินและถ่านที่เหลือตัดในปีที่ 5 เพื่อทำเยื่อกระดาษขึ้นไม้สับเสاخขนาดเล็กและไม้แปรรูปขนาดเล็ก

2.2.2 ปลูกระยะ 2x2 เมตร และ 2x4 เมตร (ไร่ละ 400 ต้นและ 200 ต้น) ปีที่ 3-4 ตัดออก 50 เปอร์เซ็นต์เพื่อทำพินและถ่านปีที่ 5 ตัดทำเยื่อกระดาษขึ้นไม้สับเสاخขนาดเล็กและไม้แปรรูปขนาดเล็กหรือคงเหลือไม้ลักษณะดีไว้ 10 - 20 เปอร์เซ็นต์เพื่อทำไม้แปรรูปใช้ก่อสร้างบ้านเรือน

2.2.3 ปลูกระยะ 3x3 เมตร, และ 4x4 เมตร (ไร่ละ 176 ต้น และ 100 ต้น) ตัดในปีที่ 5 ทั้งหมดเพื่อทำเยื่อกระดาษขึ้นไม้สับพินถ่านเสاخขนาดเล็กและไม้แปรรูปขนาดเล็กหรือคงเหลือไม้ลักษณะดีไว้ 20 เปอร์เซ็นต์เพื่อทำไม้แปรรูปใช้ก่อสร้างบ้านเรือน

การตัดไม้ยูคาลิปตัสในสวนป่าออกมาใช้ประโยชน์ดังกล่าวควรทำในระยะเริ่มต้นฤดูฝนเพราะดินมีความชื้นรดต้นไม้ที่ตัดโคนลงจะได้รับความเสียหายจากการโคนล้มน้อยกว่าช่วงหน้าแล้งและควรตัดต้นยูคาลิปตัสให้ระดับพื้นดินประมาณ 10-12 เซนติเมตรเพื่อปล่อยให้แตกหน่อใหม่จากนั้นอีกประมาณ 1 เดือนใส่ปุ๋ยสูตร 15-15-15 จำนวน 10 กก./ไร่ปล่อยให้อีก 1-2 เดือนทำการตัดแต่งหน่อไว้ให้เหลือเพียง 2-3 หน่อหรืออาจจะเหลือไว้ 7-8 หน่ออีกประมาณ 1 ปีจึงค่อยวางหน่อออกไป 5-6 หน่อไปทำพินถ่านหรือใช้ประโยชน์อย่างอื่นเหลือหน่อที่ดีที่สุดเพียงหน่อเดียวหรือ 2 หน่อทำการบำรุงรักษาทุก ๆ ปีตามปกติจนตัดพินครั้งต่อไป

3. การปลูกและการตัดพินกระถินเทพา

3.1 การปลูกกระถินเทพา สามารถปลูกได้โดยการเพาะกล้าไม้จากเมล็ด หรือการปักชำกล้าโดยขนาดกล้าไม้ที่พอเหมาะในการย้ายปลูก ความสูงประมาณ 30-50 เซนติเมตร สำหรับหลุมปลูกนั้น ควรเตรียมให้มีขนาดใหญ่กว่าขนาดของถุงเพาะชำเล็กน้อย ก่อนปลูกต้องฉีกถุงเพาะชำออก และต้องระวังอย่าให้ดินที่หุ้มรากอยู่ปริแตก เพราะจะทำให้รากได้รับการกระทบกระเทือนต้นกล้าจะตั้งตัวช้า การปลูกควรตั้งลำต้นให้ตรงให้ระดับคอรากอยู่ต่ำกว่าระดับผิวดินเล็กน้อย เมื่อปลูกเสร็จให้กลบดินให้แน่น ระยะการปลูกขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

3.2 การตัดพิน อายุการตัดพินของไม้โตเร็วขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ปลูกการเติบโตและการใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ โดยทั่วไปกำหนดอายุการตัดพินของไม้กระถินเทพาไว้ตั้งแต่ 6-20 ปี การโคนล้มควรกระทำตอนต้นฤดูแล้ง เพราะสะดวกต่อการชักลากและขนส่งการลอกเปลือก และการทอนไม้ควรทำทันทีหลังจากการโคนล้ม เพราะหากทิ้งไว้นานจนแห้งจะทำได้ยากขึ้น ในกรณีการปลูกใหม่หรือเปลี่ยนพืชปลูกการทำลายตอนับว่าเป็นปัญหาสำคัญมาก การขุดตอเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำและลงทุนสูง การใช้สารเคมีทำลายตอเป็นวิธีที่สะดวกและประหยัดที่สุด สารเคมีที่นิยมใช้ได้แก่โซเดียมอาร์ซีไนท์ (sodium arsenate) 5 เปอร์เซ็นต์ รดบริเวณตอให้ตอหยุดแตกหน่อและสลายตัวเร็วขึ้นและการจัดการกระถินเทพาอายุ 7 ปีสามารถสูงได้ถึง 26.9-35.5 เมตรเส้นผ่านศูนย์กลางระดับอก 20.9-28.7 เซนติเมตรอัตราผลตอบแทนของโครงการเมื่อใช้ต้นทุนของเอกชนรายย่อยสูงสุดเท่ากับ 31.99 เปอร์เซ็นต์ และจากการศึกษาค้นคว้าและวิจัยของนักวิจัยหลาย ๆ ท่านที่ผ่านมา สามารถกล่าวได้ว่ากระถินเทพาเป็นไม้ที่เหมาะสมที่จะนำมาปลูกในประเทศไทย และเป็นไม้โตเร็วมีรอบตัดพินสั้นและ

ให้ผลทางเศรษฐกิจเร็ว และคุ้มค่าต่อการลงทุนกระถินเทพาเป็นไม้ที่สมควรจะส่งเสริมการปลูกสวนป่าทั้งในภาครัฐและเอกชน (มณฑล จำเริญฤกษ์, 2535)

4. การปลูกและการตัดฟันไม้เลื้อย

4.1 การปลูกไม้เลื้อย วิธีการขยายพันธุ์ไม้เลื้อยที่นิยมปฏิบัติมีวิธีเดียว คือ การแยกลำต้นพร้อมเหง้า โดยการแยกลำต้นพร้อมเหง้ามีรูปแบบ 2 รูปแบบ ดังนี้

4.1.1 การขยายพันธุ์โดยการแยกลำต้นพร้อมเหง้าเป็นวิธีที่ได้ผลในการที่จะขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในเวลาสั้น

4.1.2 การแยกกอขนาดเล็ก จากการขยายพันธุ์ในแบบที่ 1 ต้องใช้ถุงขนาดใหญ่เพาะชำแล้วนำไปเลี้ยงดูในโรงเรือน ระยะหนึ่งจะตัดกอขนาดเล็กจำนวน 2-3 ลำขึ้นไป จากนั้นจึงทำการแยกกอขนาดเล็กที่สมบูรณ์แล้วออก 1 ใน 4 เพื่อกระตุ้นให้สร้างหน่อจำนวนมากในถุงเพาะชำก็จะได้หน่อขนาดเล็กจำนวนมากขึ้น สามารถแยกเป็นปริมาณกล้าได้มากขึ้น

การปลูกไม้เลื้อยควรปลูกตั้งแต่เริ่มฤดูฝนประมาณเดือนมิถุนายน - สิงหาคม เพื่อให้กล้าไม้ตั้งตัวได้เร็วสามารถแตกหน่อได้ทันทีภายในฤดูเดียว ทำให้กล้าไม้เลื้อยมีการรอดตายสูงและสามารถเจริญเติบโตได้ดีต่อไป ก่อนการปลูกควรนำกล้าไม้เลื้อยออกวางไว้กลางแจ้ง ค่อยๆ ลดปริมาณน้ำกล้าไม้ลงเป็นระยะเวลา 1-2 เดือน เพื่อให้กล้าไม้ปรับตัวกับสภาพแสงแดดและสภาวะแวดล้อมเป็นการทำให้กล้าไม้เลื้อยมีความแกร่ง การปลูกใช้มีดกรีดกันถุง วางกล้าไม้ลงในหลุมกลบดินแล้วใช้เท้าเหยียบดินให้แน่นหากไม่มีฝนตกควรรดน้ำให้ชุ่มแล้วหาเศษใบไม้ เศษฟาง คลุมหลุมไว้เพื่อป้องกันการสูญเสียน้ำในดิน

4.2 การตัดฟันไม้เลื้อย ดังที่กล่าวมาแล้วว่าไม้เลื้อยสามารถให้ผลผลิตได้ทั้งหน่อไม้และลำ ดังนั้นผู้ปลูกสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของการปลูกไม้เลื้อยของตนว่าจะจัดการเพื่อให้ได้ผลผลิตหน่อไม้เป็นหลักหรือเพื่อให้ได้ลำเป็นหลัก โดยอาจใช้ข้อมูลราคาของผลผลิตเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ ตัวอย่างเช่น หากราคาของหน่อไม้ในตลาดมีราคาดีกว่าราคาลำ ก็จะเน้นการเก็บผลผลิตหน่อเป็นหลัก หากราคาไม้ในช่วงนั้นดีก็เก็บเกี่ยวหน่อลดลงแล้ว ปล่อยให้หน่อไม้เจริญเติบโตเป็นลำต่อไป หรือมีเวลาจัดการน้อยจะไม่ตัดหน่อไม้เลยแล้วรอเก็บผลผลิตลำไม้อย่างเดียวก็ได้

4.2.1 การเก็บผลผลิตที่เน้นทั้งหน่อและลำ การจัดการที่ต้องการผลผลิตทั้งหน่อไม้และลำไปพร้อม ๆ กัน คือ เมื่อไม้เลื้อยที่ปลูกไว้มีการแตกกอที่สมบูรณ์แล้ว (หลังจากปลูกประมาณ 3 ปีขึ้นไป) ไม้เลื้อยจะเริ่มแตกหน่อในช่วงฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไปแล้วจะค่อยๆ หมดไปในเดือนพฤศจิกายน การเก็บเกี่ยวหน่อไม้ให้ตัดหน่อที่มีขนาดความสูงตั้งแต่ 25-40 เซนติเมตร เลือกดัดเอาเฉพาะส่วนที่อ่อนมีสีขาว การตัดหน่อควรเว้นหน่อที่อยู่ด้านนอกสุดของกอไว้ กอละ 5-6 หน่อ หน่อที่เว้นเอาไว้ควรเป็นหน่อที่มีลักษณะดีมีความสมบูรณ์เพื่อให้เติบโตเป็นลำแม่ต่อไป หน่อที่เว้นไว้ให้โตเป็นลำ 5-6 ลำ สามารถแตกหน่อใหม่ในฤดูกาลต่อไปได้น้อย 10-30 หน่อ หรือมากกว่านั้น ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของหน่อที่เว้นเอาไว้จะเป็นผลผลิตลำในอีก 2-3 ปีแล้วแต่ความต้องการตัดออกไปขาย

4.2.2 การจัดการที่เน้นผลผลิตลำไม้เลื้อย การจัดการที่ต้องการผลผลิตคือลำไม้เลื้อยอย่างเดียวเหมาะสำหรับผู้ที่สนใจปลูกเป็นอาชีพเสริม มีเวลาดูแลน้อยหรือมีพื้นที่ปลูกน้อย

ดังนั้นจากแนวคิดการปลูกป่าเศรษฐกิจ สามารถสรุปได้ว่าการปลูกไม้เศรษฐกิจนั้นมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากภาวะปัจจุบันความต้องการไม้เพื่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์มีมากขึ้น ส่งผลให้ป่าธรรมชาติไม่สามารถตอบสนองได้ ประกอบกับป่าธรรมชาติมีพันธุ์ไม้หลายชนิดขึ้นร่วมกัน และไม้บางชนิดไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หรือลักษณะทางนิเวศวิทยาไม่เหมาะสมสำหรับการสืบต่อพันธุ์เมื่อปัจจัยแวดล้อมเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพในช่วงการตัดฟันยาวนานและเมื่อดำเนินการแล้วไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยนสภาพป่าธรรมชาติมาเป็นสวนป่าโดยมีชนิดพันธุ์ไม้เป็นที่ตรงตามความต้องการ สายพันธุ์ดี โตเร็ว ให้เนื้อไม้ที่มีคุณภาพ และได้ขนาดเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ สามารถจัดการได้ง่ายและลดต้นทุนในการนำไม้ออก เช่น สัก ยูคาลิปตัส กระถินเทพา และไม้เลื้อย ซึ่งในการปลูกไม้เศรษฐกิจนั้นจะต้องคำนึงถึง การเลือกชนิดพันธุ์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ปลูก มีรูปแบบและเทคนิคในการปลูกสร้างสวนป่า รวมถึงการตัดฟัน เป็นต้น

2.2 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้และปฏิบัติให้รู้ มีการออกแบบเปลี่ยนแปลงได้ทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ทั้งนี้การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิด ที่มาพร้อมกับการปฏิบัติ ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสมอง การกระทำและประสบการณ์ โดยเกี่ยวข้องกับความรู้ ความเข้าใจ การนึกคิด การรับรู้ การวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ซึ่งการเรียนรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ที่ต้นนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญคือสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจและความต้องการที่จะเรียนรู้ ศักยภาพของผู้ถ่ายทอดและภูมิหลังหรือศักยภาพของผู้เรียน

ประเภทของความรู้

ความรู้มีมากมายหลายประเภท ตามแต่การนิยามแต่ในที่นี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2532) ได้จำแนกประเภทของความรู้ดังนี้

1. ความรู้ทางสังคม หมายถึง ความรู้ในด้านกฎเกณฑ์ วิธีการปฏิบัติ ค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมทางสังคมของมนุษย์ โดยความรู้ทางสังคม จะช่วยขัดเกลาบุคคลตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกให้รู้จักปรับตัวเข้าหากัน บุคคลผู้สามารถรับรู้ เข้าใจและปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ทางด้านสังคมนั้น จะก่อให้เกิดมิตรภาพระหว่างมนุษย์ ทำให้บุคคลมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสุข มีความเกื้อกูลและนำไปสู่การแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่สังคม ซึ่งความรู้ประเภทนี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของผู้คนและสังคม ช่วยให้สังคมปรับตัวและสร้างกฎเกณฑ์ร่วมกัน เพื่อความผาสุกของสังคม

2. ความรู้ในศาสตร์ คือ ชุดความรู้หรือสิ่งที่มีการประมวลไว้เป็นหมวดหมู่ โดยศาสตร์แต่ละประเภทนั้น จะต้องมีการบวนการศึกษา ค้นคว้า และการหาข้อสรุปที่ชัดเจน รวมทั้งมีการจัดการเพื่อให้มีการถ่ายทอดความรู้สืบทอด ทั้งนี้คุณค่าของศาสตร์ในสังคม ถูกสร้างโดยคนในสังคมซึ่งจะเป็นผู้กำหนดและเลือกสรรให้บางศาสตร์ดำรงอยู่หรือหายไป

3. ความรู้ตามหลักศาสนา ด้วยทุกศาสนาต่างมีจุดหมายให้เกิดความสุขสงบและเข้าถึงหลักความจริงในชีวิต ซึ่งอาจมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างตามหลักการและความเชื่อของศาสนานั้น ๆ

ดังเช่นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นสมาชิกของสังคมที่มีกฎเกณฑ์ การสร้างหมู่คณะหรือสังคมแห่งความดีงาม เพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ขจัดความโลภ โกรธหลงในตนเอง และเข้าใจหลักความจริงของชีวิต คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

4. ความรู้ทางปรัชญา คือ ชุดความรู้ที่มุ่งเน้นสิ่งที่ได้มาจากแนวคิดต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต และเข้าใจสังคม เป็นชุดความรู้ที่ใช้หลักคิดและการค้นหาแสงสว่างของชีวิตและอิสรภาพของมนุษย์ อันเกิดจากวิถีทางปัญญา

การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ควรเน้นที่บรรยากาศการเรียนรู้ ที่ก่อเกิดการช่วยคิดช่วยทำ ผลสำเร็จของการเรียนรู้จะอยู่ที่การปฏิบัติของสมาชิกที่มีความสามารถแตกต่างกัน สามารถประสานช่วยเหลือกันตามความถนัด เกิดความสุขที่จะทำงานร่วมกันกับผู้อื่น มากกว่าจะแข่งขัน ชิงดีชิงเด่นหรือกระทำเพียงให้เกิดความรู้เชิงเทคนิคเท่านั้น และชุมชนที่เริ่มเรียนรู้จึงควรเริ่มจากปัญหาที่ใกล้ตัว ไม่ซับซ้อนมากเกินไป ควรเป็นเรื่องส่งผลต่อชุมชนหรือกลุ่ม มากกว่าปัญหารายบุคคล ผู้นำชุมชนควรมีความสามารถในการหล่อหลอมจิตใจของสมาชิกให้มีความปรารถนาในสิ่งเดียวกัน ไม่สร้างความกดดัน ชักนำไปให้เกิดความตื่นตัวและความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วม (สุพัตราชาติบัญชาชัย. 2548)

ด้วยเหตุที่กระบวนการเรียนรู้ มีความหมายว่า เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต และใช้ความรู้คู่คุณธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นเครื่องมือการพัฒนาตนเอง และพัฒนาสังคม อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อพัฒนาวิถีการใช้ชีวิต และรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

นับตั้งแต่อดีต ครอบครัวและชุมชนในสังคมไทย มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในสังคม ทั้งวิชาการ วิชาชีพและวิชาชีพชีวิต หากแต่เมื่อมีระบบโรงเรียนเกิดขึ้น ประกอบกับความเชื่อว่าโรงเรียนจะตอบสนองการพัฒนาอาชีพและคุณลักษณะของประชาชนได้ ครอบครัวและชุมชนจึงลดบทบาทในการจัดการศึกษาลง จนก่อเกิดปัญหาความอ่อนแอทางการศึกษา จึงเกิดการทบทวนกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้กับวิถีการดำเนินชีวิตในสังคม เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง โดยการประสานความร่วมมือจากทุกส่วนในสังคม ทั้งการสนับสนุนของนโยบายภาครัฐ การร่วมสนับสนุนของบุคลากรภาครัฐ การจัดระบบสนับสนุนในชุมชน รวมทั้ง การรวมพลังของทุกส่วนในสังคม

ปรัชญาและแนวทางการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

การจัดการศึกษาในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้นมีปรัชญา 6 ประการ คือ

1. มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูง และสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การเรียนรู้นอกจากจะสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องแล้วยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความปิติแก่ผู้เรียนรู้อีกด้วย

2. การปฏิรูปการศึกษาควรมุ่งแก้ปัญหาความทุกข์ยากของคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยการกระจายการเรียนรู้ออกจาก “สถานศึกษา” ไปสู่ “ชุมชน” หรือการคืนการศึกษาให้ชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ ตอบสนองความต้องการของชุมชน ทำให้เกิดการสะสม “องค์ความรู้” ในท้องถิ่น

เป็น “ฐาน” สำหรับพัฒนา “หลักสูตรท้องถิ่น” และนำไปสู่การปฏิรูป “การเรียนการสอน” ในสถานศึกษา ทั้งยังช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและสถานศึกษา ทำให้มีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน หรืออีกนัยหนึ่ง นักเรียน ครู และชุมชน อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันคือ เป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน บุคคลและชุมชนมีความหลากหลายทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

3. การนำ “กระบวนการเรียนรู้” ที่ประสบความสำเร็จในชุมชนหนึ่งไปใช้ในชุมชนหนึ่ง หรือการวางแผนจากส่วนกลาง แล้วนำไปให้คนในชุมชนปฏิบัติจึงมักประสบความสำเร็จ นอจากนี้ ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนยังเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาจึงต้องพัฒนา “กระบวนการเรียนรู้” ในแต่ละชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

4. เป้าหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ เพื่อสร้าง “ปัญญา” ให้ “คน” ในชุมชน (ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ) สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้อย่างมีบูรณาการ หรือกล่าว อีกนัยหนึ่ง เพื่อเสริมสร้าง “พลัง” ให้คนในชุมชนสามารถ “พึ่งตนเอง” และ “พึ่งกันเอง” ได้มากขึ้น โดยเน้น “การมีส่วนร่วม” ในกระบวนการเรียนรู้ และ “การฝึกฝน” ตนเองในทุกด้านของชีวิต รวมทั้ง ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อประสบการณ์ระหว่างบุคคลและชุมชน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและ เครือข่ายการเรียนรู้

5. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการมีสาระและขอบเขตกว้างขวาง โดยเฉพาะประเด็น “การเลี้ยงชีพ” ของคนในชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัย “ความร่วมมือร่วมใจ” หรือ “การผลึกกำลัง” จากทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อาทิ นักวิชาการ สื่อมวลชน นักธุรกิจ สถาบันการศึกษา องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน ฯลฯ การเรียนรู้ในชุมชนจึงมิได้เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ ร่วมกันของทุกฝ่าย

6. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลาย ๆ ประการพร้อมกัน เช่น เพื่อสืบค้นผู้นำจิตวิญญาณ สร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วม สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิธีคิดและวิธีทำงาน) ได้ปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทาง วิธีการ และแผนงานการแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองทำ ได้โจทย์วิจัย เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่และขยายผลผ่านการสรุปทบทวนเรียนรู้ร่วมกันได้ หลักสูตรท้องถิ่นและนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอน ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้ และจัดการร่วมกัน และสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเริ่มต้นจากวงจรการเรียนรู้ โดยการ “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปทบทวน และร่วมรับผลจากการกระทำ” ถ้าวางจรแห่งการเรียนรู้ของชุมชนใดหมุนเร็วหรือมีพลวัตสูง แสดงว่า ชุมชนนั้นมีพลังการเรียนรู้สูง รายละเอียดมีดังนี้

1. รวมคน ถึงแม้ว่าการจัดการเรียนรู้ในชุมชนต้องยึดหลักว่า ทุกคนในชุมชนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลและทรงพลัง ต้องเริ่มต้นจากการรวมคนในชุมชนเป็น “องค์กรชุมชน” เพื่อเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ชุมชน และสังคม ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์

คณิตศาสตร์ ภาษา เทคโนโลยี การจัดการ การประกอบอาชีพ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ฯลฯ

การรวมคนมีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังใจ” เป็นการเสริมใจซึ่งกันและกัน สมาชิกขององค์กรมีความสนใจและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทำให้เกิด “จิตสำนึกร่วม” ในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น เกิดความรัก ความสามัคคี และความเอื้ออาทร องค์กรชุมชนที่มีสมาชิกหลากหลายทั้ง เพศ วัย และอาชีพ และพบปะกันอย่างต่อเนื่อง องค์กรชุมชนนั้นย่อมมีความเข้มแข็ง

จำนวนองค์กรในชุมชนจะมีจำนวนเท่าไรก็ได้ คน ๆ หนึ่งอาจเป็นสมาชิกของหลายองค์กร เช่น เป็นทั้งสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มต่อต้านยาเสพติด กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ และกลุ่มป่าชุมชน ชุมชนใดมีจำนวนองค์กรชุมชนมาก แสดงว่าชุมชนนั้นเข้มแข็ง เพราะมีจำนวน “ผู้นำ” มากซึ่งจะเกิด “กลุ่มผู้นำ” ติดตามมา และเป็น “ทุนทางสังคม” ที่สำคัญที่สุดของชุมชน

เพื่อกระตุ้นให้เกิดการระดมทุนทางสังคมจาก “ภายใน” ชุมชนควรสร้างกิจกรรมที่บุคคลในชุมชนสามารถ “มีส่วนร่วม” เช่น การออมทรัพย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประเพณีพื้นบ้าน หรือประวัตินิเวศน์หมู่บ้าน เป็นต้น หรือทำให้เกิดการเชื่อมต่อ องค์กรในชุมชนเข้าด้วยกัน เช่น กลุ่มป่าชุมชน-กลุ่มสมุนไพร กลุ่มออมทรัพย์-กลุ่มแปรรูปอาหาร หรือกลุ่มวัฒนธรรม – วัด – โรงเรียน ฯลฯ

การเชื่อมต่อองค์กรในชุมชนกับองค์กรภายนอกเป็นการระดมทุนทางสังคมจาก “ภายนอก” ชุมชน ซึ่งมีความสำคัญกว่าการระดม “เงิน” เนื่องจากแต่ละองค์กรมีศักยภาพ “จุดแข็ง” ที่แตกต่างกัน องค์กรในชุมชนที่สามารถเชื่อมต่อกับองค์กรภายนอก เช่น กลุ่มป่าชุมชน-กลุ่มสมุนไพร-คณะวนศาสตร์-กลุ่มออมทรัพย์-กลุ่มแปรรูปอาหาร-กรมส่งเสริมการเกษตร-สหกรณ์ เลมอนฟาร์ม หรือ กลุ่มวัฒนธรรม-วัด-โรงเรียน-สวช.-สถาบันราชภัฏ ย่อมช่วยให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะต่างก็มีศักยภาพที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

การรวมคนเป็น “กลุ่ม” และการเชื่อมต่อองค์กรเป็น “เครือข่าย” สามารถกระทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละท้องถิ่น วิธีที่ได้รับความนิยม ได้แก่ “การจัดเวที” อาจเรียกว่า “เวทีชาวบ้าน” หรือ “เวทีประชาคม” เป็นการเปิด “พื้นที่ทางสังคม” แล้วนำประเด็นที่ชุมชนให้ความสนใจมาเป็น “เครื่องมือ” ใน “การรวมคน” และ “การสืบค้นผู้นำ” เช่น การเลี้ยงชีพ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาสุขภาพ พิธีกรรมและประเพณี ดนตรีพื้นเมือง ประวัตินิเวศน์ชุมชน เป็นต้น

ชุมชนหลายแห่งใช้ “ผู้นำ” ในชุมชนเป็น “เครื่องมือ” ในการรวมคน อาจเป็นพระภิกษุ ครู หมอพื้นบ้าน ผู้นำจิตวิญญาณด้านพิธีกรรม หรือผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผู้นำเหล่านี้มักเป็น “ผู้นำตาม ธรรมชาติ” ซึ่งมีคุณธรรม ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน อดกลั้น และมีจิตใจอาสาสมัคร

บางกรณี องค์กรจากภายนอก โดยเฉพาะ หน่วยงานของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นให้คนในชุมชนรวมตัวกัน เช่น กรมการพัฒนาชุมชน และกรมส่งเสริมการเกษตรเข้าไปจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพ องค์กรพัฒนาเอกชนกระตุ้นให้รวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนภาคธุรกิจเอกชนที่มีบทบาทเด่นชัด ได้แก่ บริษัทบางจากฯ ที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกันทำธุรกิจค่าน้ำมัน เป็นต้น

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนใช้ “คน” เป็นทั้ง “ปัจจัย” และ “เป้าหมาย” ของการเรียนรู้ ดังนั้น “รวมคน” จึงเป็นขั้นตอนที่ “สำคัญที่สุด” การรวมคนด้วย “ความคิด”

จะสามารถรวม “พลังใจ” ของ “ผู้นำจิตวิญญาณ” ได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้คนที่มี “คุณภาพ” มี “พลัง” และเป็นกรรวมตัวที่มี “ความยั่งยืน” ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานในขั้นต่อ ๆ ไปประสบความสำเร็จ

ถ้าการรวมคนใช้ “ผลประโยชน์” เป็น “ตัวล่อ” อาจได้คนจำนวนมากในระยะเวลานั้น แต่จะได้แต่ “กาย” ไม่ได้ “ใจ” และมักได้คนที่ไม่มี “คุณภาพ” ไม่มี “พลัง” เป็นการรวมตัวที่ไม่มี “ความยั่งยืน” ซึ่งเป็นวิธีการที่หน่วยงานของรัฐส่วนใหญ่นิยมใช้ในการพัฒนาชุมชนในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลให้ “ระบบคิด” ของชุมชนใน “การพึ่งตนเอง” ถูกทำลายจนเกือบหมดสิ้น

2. ร่วมคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” ให้รู้แจ่มแจ้ง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง เพื่อระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน ปรับกระบวนการทัศน์ สร้างวิสัยทัศน์ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและโอกาสอย่างรอบด้าน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา (เรียนรู้อะไร) กำหนดแนวทาง วิธีการ และแผนงานในการแก้ปัญหา (เรียนรู้อย่างไร เรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ไหน)

3. ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังการจัดการ” ตามแผนงานที่กำหนด โดยใช้หลักสหกรณ์ การฝึกฝนจากการทดลองทำ และการปฏิบัติในพื้นที่จริง กิจกรรมจริง สถานการณ์จริง ประกอบกับการใช้ หลักการ ทฤษฎี เทคโนโลยี และระบบการบริหารจัดการที่ดีมาสร้างความเชื่อมโยงกัน ซึ่งการจัดแบ่งบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของภาคีการพัฒนาต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

4. ร่วมสรุปบทเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังภูมิปัญญา” โดยเริ่มต้นจากการประเมินตนเองและประเมินผลงานผ่านเวทีกลุ่มและเครือข่าย ทำให้เกิดการเชื่อมต่อทักษะองค์ความรู้และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนา “องค์ความรู้ใหม่” ขององค์กร จากนั้น เผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อ (เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์) ไปสู่องค์กรชุมชนอื่น ๆ

5. ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังปิติ” โดยการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงานร่วมกัน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิกองค์กรชุมชนได้รับผลทางด้านเศรษฐกิจ นักเรียนได้เรียนรู้วิถีคิดและการทำงานเป็นทีม ส่วนครูได้เรียนรู้ศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการปฏิบัติการเรียนการสอนในโรงเรียน ทั้งนี้สามารถ สรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้น	เพื่อ	แนวคิด	วิธีการ/เทคนิค
รวมคน	- พลังกลุ่ม, พลังใจ พลังเอื้ออาทร - การรวมกลุ่มเป็นการรวมใจ	- เสริมใจซึ่งกันและกัน - ความสนใจร่วมกัน - วัตถุประสงค์ร่วมกัน - ระดมทุนทางสังคม หลากหลายสาขาอาชีพ - พบปะกันอย่างต่อเนื่อง	- เวที/กิจกรรม - พิธีกรรมและประเพณี - ปัญหาและความต้องการ อาสาสมัคร - ดนตรีพื้นบ้าน
ร่วมคิด	- พลังความคิด	- เสริมความรู้สร้างปัญญา	- ระดมสมอง

	- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	- เชื่อมต่อประสบการณ์ - มองปัญหาและโอกาส (ทางเลือก) รอบด้าน - สร้างทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา - กำหนดแนวทาง วิธีการ แผนงานแก้ปัญหา/พัฒนา	- แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน - ปรับวิธีคิด - การสร้างกลุ่ม/เครือข่ายสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันของชุมชน
ร่วมทำ	- พลังการจัดการ - ชุมชนร่วมกันจัดการ มีการแบ่ง บทบาทหน้าที่	- ระบบบริหารจัดการ เชื่อมโยงพื้นที่ กิจกรรม สถานการณ์ หลักการทฤษฎี เทคโนโลยีและระบบจัดการ	- หลักสหกรณ์ - ทดลองปฏิบัติ - แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ
ร่วมสรุปบทเรียน	- พลังภูมิปัญญา - การเชื่อมโยงความคิดและประสบการณ์ของคนในชุมชน	- สร้างองค์ความรู้ใหม่ - การนำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้โดยอัตโนมัติ	- ประเมินตนเอง - ประเมินงาน - ปรับใช้ - จัดทำเอกสารเผยแพร่
ร่วมรับผลจากการกระทำ	- พลังปิติ - สุขที่เป็นผู้ให้และผู้รับอย่างสมดุล	- มีความสุขจากการทำงาน - ขยายเครือข่าย ขยายจำนวนสมาชิก	- ยกย่อง/ชื่นชม - ให้กำลังใจ

ปรัชญาและแนวทางการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สรุปได้ดังนี้

ปรัชญา	แนวทาง
- มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้ได้ - นักเรียน ครู ชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน - มีรูปแบบการเรียนรู้ในแต่ละชุมชน - เป้าหมายการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาให้คนในชุมชน - กระบวนการเรียนรู้ต้องเกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่าย - วิจัยและพัฒนา “การจัดการกระบวนการเรียนรู้” อย่างต่อเนื่อง	รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน ร่วมรับผลการกระทำ

2.3 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง (ม.ป.ป., น.15) ได้ให้ความหมาย ป่าชุมชนว่า เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึ่งพาพึ่งป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื้ออย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

ศรีสุวรรณ วรรณจร (2533) ได้อธิบายความหมายของป่าชุมชนว่าเป็นการอนุรักษ์ และการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน เพื่อผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจต่อชุมชน

และเพื่อดำรงไว้ซึ่งระบบนิเวศน์ในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานรองรับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่หลากหลายต่อชุมชนในระยะยาว

ป่าชุมชนเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของป่าไม้กับชุมชน ในลักษณะที่ว่า การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนต้องพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ เพราะป่าไม้เป็นแหล่งอาหารสมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ในการรักษาโรค คนในชุมชนได้อาศัยไม้จากป่าเพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การทำลายป่าย่อมส่งผลกระทบต่อตรงต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นจึงเป็นการเน้นให้เห็นบทบาทของคนในชุมชนต่อการจัดการการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน

แนวความคิดนี้มีพื้นฐานจากการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางของประเทศ มาสู่องค์กรของประชาชนที่จะมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นแกนนำในการจัดการเองทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของประชาชนในชุมชนโดยส่วนรวม และการยอมรับศักยภาพชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชน ด้วยป่าชุมชนเป็นสาธารณสมบัติของชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนที่เป็นเจ้าของสาธารณสมบัติ ต้องการสร้างกลไกในการให้คุณให้โทษทางสังคมมากขึ้นมาเพื่อกำหนดพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล แต่ชุมชนต้องไม่ใช้ประโยชน์จากสาธารณสมบัตินั้นมากจนสร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น ๆ

การจัดการป่าชุมชนในระดับท้องถิ่นมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนและการสร้างระบบแรงจูงใจการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ประชาชนมีสิทธิในการร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกำหนดวิถีชีวิตด้วยตัวเอง โดยรัฐเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนตามความจำเป็น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน อาจเริ่มจากการช่วยกันระดมความคิดเห็นที่จะค้นหาปัญหา หรือความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่า การร่วมกันวางแผนการจะให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ นั้น ต้องอาศัยการจัดระเบียบของชุมชนและการสร้างระบบการจูงใจด้วย

การจัดองค์กรทางสังคมของชุมชน เพื่อจัดการป่าไม้ชุมชนอาจมีหน่วยที่ทำหน้าที่จัดการแยกต่างต่างกันไป ตั้งแต่ครัวเรือน กลุ่ม สถาบันและชุมชน โดยต้องอาศัยการกระทำร่วมกัน ของชุมชน และจะต้องมีการจัดองค์กรของชุมชนที่เป็นแบบแผนให้สามารถทำให้การกระทำร่วมกันได้ และจะต้องพัฒนาทัศนคติและการปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ได้มาหรือคงไว้ซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยการจัดการเหล่านี้จะอาศัยความเชื่อ กฎเกณฑ์ของท้องถิ่น หรือ กฎเกณฑ์ที่กลุ่มหรือองค์กรชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยอิงอาศัยกฎเกณฑ์ที่ออกโดยรัฐเป็นเครื่องมือ

สำหรับการระดมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนนั้น จำเป็นต้องสร้างระบบการจูงใจให้แต่ละคนเกิดความสำนึกและปฏิบัติในแนวทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นแก่บุคคลแต่ละคนแรงจูงใจอาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ แรงจูงใจจากปัจจัยภายนอกที่เป็นเครื่องล่อหรือสิ่งกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เช่น เงิน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ใบประกาศเกียรติคุณ เครื่องแบบ คำชมเชยในที่ประชุม การฝึกอบรม เป็นต้น แรงจูงใจอีกชนิดหนึ่ง ได้แก่ แรงจูงใจอันเกิดจากปัจจัยภายใน แรงจูงใจประเภทนี้เกิดขึ้นภายในตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากความศรัทธา ความรัก

ลักษณะการจัดการป่าชุมชน

1.การจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิมโดยอาศัยระบบความเชื่อ

การจัดการป่าชุมชนรูปแบบดั้งเดิมอาจผูกติดอยู่กับความเชื่อ อาจเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือหลักปฏิบัติทางศาสนาซึ่งจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในการมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่อยู่ในธรรมชาติอย่างมีความพอเหมาะพอดี อย่างไม่รู้ตัวตามเมื่อเวลา และสภาพการณ์ของสังคมเปลี่ยนไปทรัพยากรธรรมชาติค่อย ๆ หายไป ในขณะที่มีความต้องการของมนุษย์เพิ่มมากขึ้น ความเชื่อเพียงอย่างเดียวก็อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ดังนั้นสังคมอาจต้องสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาเสริมกับพลังความเชื่อ ในการที่จะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการป่าไม้ของชุมชนต่อไป ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของศาสนาพุทธที่มีต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน

ดังเช่น การจัดการป่าปู้ตา ซึ่งทั้งพื้นที่และต้นไม้เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกันนั้นชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ โดยอาศัยความเชื่อในเรื่องผีปู้ตา ซึ่งถือได้ว่าเป็นพลังเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการจัดการกับสิ่งที่มีอยู่เหนือธรรมชาติสามารถรับรู้ได้โดยมองผ่านพิธีกรรมที่มนุษย์ได้ร่วมกันประกอบขึ้น โดยมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม การยอมรับในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติให้เป็นไปอย่างเหมาะสม กล่าวคือในขณะที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าปู้ตาในรูปแบบต่าง ๆ ป่าปู้ตาก็ได้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนที่แสดงถึงความเคารพบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นที่พึงพอใจของชาวบ้าน โดยอาจเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในกระบวนการแก้ปัญหาของชาวบ้าน เช่น พอมีปัญหาทุกข์ร้อนชาวบ้านก็มักจะบนบานศาลกล่าวต่อผีปู้ตาให้ช่วยดลบันดาลให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามแต่จะต้องการ นอกจากชาวบ้านจะได้รับประโยชน์จากป่าปู้ตาในรูปของอาหาร ไม้ฟืน ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างและการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม การที่ชุมชนมีความเชื่อในเรื่องผีปู้ตาทำให้การใช้ประโยชน์จากป่าปู้ตาเป็นไปโดยมีการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลและมีความเคารพในธรรมชาติและอยู่บนพื้นฐานของกฎเกณฑ์ที่ชุมชนถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในการใช้ประโยชน์จากป่าปู้ตา เช่น ชาวบ้านที่เข้าไปเก็บฟืนไปหุงข้าวหรือเข้าไปเก็บเห็ดหรือตัดต้นไม้จากป่าปู้ตา เพื่อเอาไปใช้ในกิจกรรมอันเป็นสาธารณะ จะต้องมีการกล่าวคำขอเสมอ ไม้ที่เก็บเอาไปทำฟืนหุงข้าวมักเป็นกิ่งไม้แห้งๆ หรือกิ่งไม้เล็ก ๆ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากป่าปู้ตาโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือแสดงความเคารพต่อผีปู้ตา ชาวบ้านเชื่อว่าผู้ละเมิดอาจได้รับการลงโทษในรูปแบบต่าง ๆ กันจากผีปู้ตา ซึ่งนับว่าความเชื่อดังกล่าวนี้อาจเป็นสิ่งจูงใจให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาป่าปู้ตา และใช้ประโยชน์จากป่าปู้ตาอย่างเหมาะสม

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนในกรณีของวัดป่า สะท้อนความเชื่อทางศาสนาพุทธของฝ่ายอริยวาสิ ที่เน้นวัดเป็นสถานที่อันสงบร่มเย็นเหมาะแก่การเจริญสติภาวนาของพระสงฆ์สายวัดป่า ดังนั้นป่าจึงเป็นสถานที่ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการทำสมาธิและการปฏิบัติธรรมพระสงฆ์ สำหรับการจัดการป่าไม้ของวัดป่าอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะนี้คือ การอนุรักษ์ป่าดั้งเดิมที่เป็นที่ตั้งของวัดไว้ และการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในบริเวณวัด ซึ่งพระสงฆ์จะเป็นแกนนำของชาวบ้านในการปลูกและดูแลรักษาต้นไม้ โดยพระสงฆ์ใช้ความยึดมั่นและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการชี้แจงจูงใจที่สำคัญอาจได้แก่ ความเชื่อและความยึดมั่นในหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาฝ่ายอริยวาสิ

2. การจัดการประชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคม

การจัดการประชุมชนโดยอาศัยพลัง เป็นการใช้กลุ่มของชาวบ้านในชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการวางแผน การดำเนินการ และการดูแลรักษาประชุมชน เป้าหมายในการจัดการประชุมชนในรูปแบบนี้มีทั้งการจัดการเชิงอนุรักษ์และในเชิงการพัฒนา โดยมีลักษณะดังนี้

2.1 การจัดการประชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เกิดจากการสังเกตและการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านเกี่ยวกับสภาพของป่าไม้ที่เสื่อมโทรมและลดปริมาณลง จนถึงจุดที่ชาวบ้านเห็นว่าชุมชนน่าจะต้องร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์ป่าที่ยังคงสภาพอยู่ไว้ เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในระยะยาว

2.2 การจัดการประชุมชนในเชิงการพัฒนา เป็นการจัดการป่าโดยการตั้งกรรมการประชุมชนเพื่อเป็นตัวจักรสำคัญในการจัดการประชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบนฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลของชุมชน

ดังนั้นการจัดการประชุมชนของชาวบ้านนั้น มีทั้งการอาศัยระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะชุมชนจะจัดการประชุมชน โดยอาศัยกลไกใดก็ตามแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนรวม ทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)

1) ความหมายการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527, น. 6) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการชักนำ ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกันให้บรรลุที่พึงประสงค์

อคิน ระพีพัฒน์ (2527, น. 320) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นการให้ประชาชนค้นคิดปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่างมิใช่เป็นการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเกิดจากประชาชนค้นคิดขึ้นมา

Erwin. (1976, p. 138) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ว่า เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหา ร่วมกัน และการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เทพศักดิ์ บุญรัตพันธุ์ และคณะ (2551, น. 302-309) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมโดยจัดให้รัฐมีการบริหารแบบมีส่วนร่วมใน 5 มิติ ได้แก่ ร่วมคิดและเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการร่วมรับประโยชน์และร่วมติดตามผลการดำเนินงาน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549, น. 50-51) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีความร่วมมืออย่างเป็นทางการได้อธิบายการเกิดขององค์การสังคมว่า เกิดการสื่อสารกันจนเป็นที่เข้าใจแล้วยินดีร่วมมือกันทำงานเพื่อส่วนรวม และองค์การจะสามารถดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่จะขึ้นอยู่กับการรักษาความสมดุลหรือประสิทธิภาพแห่งความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ถ้ายังคงมีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน องค์การก็จะสามารถดำรงอยู่ได้

2) แนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นหลักคือประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ทำให้นโยบายที่ออกมามีความขัดแย้งกับบริบทพื้นที่ และประชาชนขาดความเข้าใจไปในแนวทางเดียวกัน เป็นผลให้การดำเนินงานมีอุปสรรคด้านต่าง ๆ และบางกรณีเกิดการต่อต้านจากชุมชนท้องถิ่นที่มีความรู้สึกถูกเอารัดเอาเปรียบ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรประชาชนอีกทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อส่งผลในการพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างยั่งยืน

ประกอบกับรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้เน้นการกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่ประชาชนมากขึ้นส่งผลให้การบริหารเกิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงเรื่องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อเน้นเรื่องสิทธิชุมชนมากขึ้น เมื่อคนส่วนใหญ่เป็นผู้ใช้อำนาจในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ตามแนวทางประชาธิปไตย แต่การจัดการทรัพยากรต้องจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นธรรมในรูปของการกระจายอำนาจหรือการทำงานอย่างโปร่งใสเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อคนส่วนใหญ่ และไม่ละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย (ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ, 2536) ซึ่งจะพบได้จากงานศึกษาต่าง ๆ เช่น สิทธิในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชน ซึ่งมีสาเหตุพื้นฐานเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนมากที่สุด (ดร.ฉวี จงประสิทธิ์กุล, 2544)

จากแนวคิดดังกล่าวจึงมีการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรมาใช้ กับกรณีปัญหาในการกันเขตอุทยานแห่งชาติแห่งต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างอุทยานกับชุมชน

การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนของเขา ซึ่งหมายถึงว่าเขาจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในส่วนของ 1) การวิจัย 2) การวางแผน 3) การดำเนินการและการจัดการ 4) การติดตามและประเมินผล 5) การกระจายผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มนั้นต้องเกิดขึ้นในสามระดับคือระดับแรกเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยการให้อย่างเดียว ระดับที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่งคือการเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดนั้น คือ การที่ประชาชนตระหนักแน่ชัดว่าเขาต้องเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของเขาได้ (ธีรวงศ์ คงทอง, 2543)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรกับสิ่งแวดล้อมในกระบวนการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐ จะส่งผลให้การจัดการทรัพยากรประสบความสำเร็จได้ โดยควรที่จะดำเนินการตั้งแต่กระบวนการสร้างระบบให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐ มีการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันในทุกระดับเพื่อที่จะได้มีการแลกเปลี่ยนความเห็นเพิ่มศักยภาพของตนรวมถึงการร่วมทำกิจกรรมภายในกลุ่มเพื่อที่จะแสดงพลังและสิทธิของตนภายใต้ระบอบประชาธิปไตย หรือการตรวจสอบการทำงานของฝ่ายปกครอง อีกทั้งต้องได้รับข่าวสารที่แท้จริง สุดท้ายคือการปรับปรุงองค์กรของรัฐเพื่อที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างแท้จริง

แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่และระบบราชการก็เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 2 ด้าน คือ ประการแรก ชาวชนบทที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงและยังอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์หรือพึ่งตัวบุคคลมากเกินไป จนทำให้เสมือนติดอยู่กับตัวเอง และมักจะเลือกผู้นำที่สามารถอุปถัมภ์ตนเองได้ เช่น ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นั้น ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเข้าใจว่าป่าชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันเป็นศูนย์กลางของการผลิตที่มีชาวบ้านเป็นผู้จัดการ และมีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน หากแต่จะมอบให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหรือผู้นำหมู่บ้านในการพิจารณากิจกรรมต่าง ๆ แล้วนำมาแจ้งให้ที่ประชุมของหมู่บ้านทราบและให้คำรับรอง มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในระดับน้อย นอกจากเป็นการเก็บหาอาหารเพื่อการบริโภคและนำไปจำหน่ายและรายได้เสริมเท่านั้น เนื่องจากมีจุดประสงค์ในด้านการรักษาป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสภาพป่ามากกว่าจะคำนึงถึงการใช้ประโยชน์

ประการที่สอง เจ้าหน้าที่และระบบราชการ คือ นโยบาย มักเป็นกระแสเดียว ขาดการมีส่วนร่วมทำให้ไม่ตรงกับความต้องการ การจัดสรรงบประมาณที่คำนึงถึงกิจกรรมที่มาจากส่วนกลางเสียส่วนใหญ่รวมถึงการที่ขาดการประสานงานและการปฏิบัติงานเฉพาะนโยบายหลัก ของเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ การปฏิบัติงานที่อยู่ในสำนักงานไม่ปฏิบัติงานจริง และรวมถึงการปฏิบัติงานเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาพอใจโดยมิได้ปฏิบัติเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง (ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ, 2543: 24)

อีกอุปสรรคของการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจากการที่ไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครองการบริหารที่ดี โครงสร้างอำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจที่ดี โครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ดี เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทจะมีความสัมพันธ์กับระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนในชนบท กล่าวคือหากประชาชนมีความพร้อมมาก ระดับการช่วยเหลือของรัฐจะน้อยมาก คือให้เพียงค่าปรึกษาหรือหากประชาชนมีความพร้อมปานกลาง ระดับการช่วยเหลือของรัฐก็จะอยู่ในระดับปานกลางคือสนับสนุนบางส่วน และหากประชาชนมีความพร้อมต่ำระดับการช่วยเหลือของรัฐต้องมีมาก คือต้องส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปกระตุ้นและให้ความช่วยเหลือทุกวิถีทาง อย่างครบวงจร (อนันตชาติ เขียวขุ้ม, 2544)

จะเห็นว่าอำนาจทั้งโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง การบริหาร โครงสร้างเศรษฐกิจเหล่านี้ล้วนตกอยู่ในมือของคน 3 กลุ่ม คือ ทหาร (ระดับสูง) นายทุนและข้าราชการ หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข โครงสร้างที่ลักษณะผูกขาดดังกล่าวนี้ ก็ยากที่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของ

ประชาชนจะเกิดขึ้น เหตุผลง่าย ๆ ก็คือ ประชาชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2536)

ในเรื่องของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่าผลประโยชน์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ เพื่อบรรเทาหรือป้องกันผลประโยชน์ของตนเอง ประกอบกับ เจื่อนใจของอิสรภาพในการมีส่วนร่วม ซึ่งสิ่งจูงใจทั้งหมดคือ ผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่จะได้รับจากป่า ไม่ว่าจะรูปแบบใดอาจจะไม่ใช่ตัวเงินเพียงอย่างเดียว เช่น การได้รับค่าจ้าง การมีไม้ไว้ใช้สอย หรือสร้างสุขภาพในชุมชน เป็นต้น และ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังประโยชน์ให้ชุมชนได้รับบริการยอมรับจากภายนอก และเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น สรุปแล้วผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ เป็นปัจจัยหลัก ของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร (ดุสิต เวชกิจ, 2535)

การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการจัดการทรัพยากรสามารถจำแนกออกได้ 3 รูปแบบคือ

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในป่าไม้ชุมชนด้วยตนเอง เช่น ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมประชาคมหมู่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์
2. การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม ประชาชนจะคัดเลือกตัวแทนของตนเป็นคณะกรรมการ ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในบางกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน ประชาชนจะได้ตัวแทนที่ตนเองเห็นว่ามีศักยภาพเพียงพอที่จะดำเนินการแทนตน เช่น เลือบบุคคลที่วางใจให้เข้าไปทำงานแทนตน

ประโยชน์ของการให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยตนเองคือ เป็นการทำให้ชาวชนบทรู้จักวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อจำเป็น เมื่อคนเกิดความสำนึกและมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแล้วขบวนการพัฒนางานก็จะเกิดความสนใจและมีความเป็นตัวของตัวเอง ผลแห่งการพัฒนาจะตกอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่ โดยที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานพัฒนาชนบทนั้น ชุมชนควรมีบทบาทใน 4 ลักษณะคือ ขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นตอนผลประโยชน์ และขั้นตอนการประเมินผล

นอกจากนี้จากงานศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นสนับสนุนกับแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะของป่าชุมชน เพราะว่าประชากรต้องการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และรักษาป่าไม้ ซึ่งเป็นของชุมชนมากกว่าที่จะเห็นผู้อื่นมาลักลอบตัดหรือสัมปทานป่าไม้โดยประชาชนไม่มีสิทธิและอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ (ชูศักดิ์ วิทยาคัด, 2531:219-228)

สอดคล้องกับ Borrini-Feyerabend ที่มองว่าการจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมเป็นสถานการณ์ที่ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องหลัก ๆ ในพื้นที่คุ้มครองเข้ามาร่วมในวิถีทางที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานหรือการจัดการพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายในการจัดการคุ้มครองพื้นที่คุ้มครองพยายามสร้างพันธมิตรกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ เพื่อให้แน่ใจว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักในบทบาทหน้าที่สิทธิและความรับผิดชอบที่มีต่อพื้นที่คุ้มครอง (Borrini-Feyerabend, 1996)

นอกจากนี้ Kothari ได้ให้ความหมายของการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมว่าเป็นการจัดการพื้นที่คุ้มครองและพื้นที่โดยรอบเพื่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศธรรมชาติและสัตว์ป่า ในขณะที่เดียวกันก็สามารถรักษาความมั่นคงในระบบชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในกลไกทาง

กฎหมายและกลไกเชิงสถาบันซึ่งสร้างความเท่าเทียมของพันธมิตรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาครัฐ (Kothari, 1996)

ทั้งนี้ Borrini-Feyerabend ยังได้วางแนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็นช่วง ๆ และมีขั้นตอนหลัก ๆ ในการพัฒนากระบวนการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็น 3 ระดับ (Borrini-Feyerabend, 1996)

- ช่วงสร้างพันธมิตร เป็นระยะเวลาของการประเมินทรัพยากร การจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบริบท รวมไปถึงวิเคราะห์ความจำเป็นหรือความเป็นไปได้ในการหาข้อตกลงต่าง ๆ และสรุปถึงประเด็นที่อาจจะต้องสนับสนุนการจัดตั้งองค์กร เลือกตัวแทน หรือสร้างมิติในประเด็นสำคัญของการจัดการพื้นที่อนุรักษ์

- ช่วงพัฒนาข้อตกลงโดยในขั้นตอนดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ตั้งผู้สนับสนุนกระบวนการที่เป็นอิสระต่อการทำงาน จัดการประชุมเพื่อกำหนดเป้าหมายและลำดับการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบพื้นที่อนุรักษ์รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สนับสนุนกระบวนการของเวทีเจรจาต่าง ๆ เพื่อหาข้อตกลงและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อหา มติข้อตกลงเบื้องต้น เป้าหมายร่วมกันในการดำเนินการ

- ช่วงดำเนินงานและทบทวนข้อตกลง เป็นช่วงที่จะเริ่มนำข้อตกลงและแนวทางต่าง ๆ ไปปฏิบัติเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ได้รับการกำหนดไว้รวมถึงการติดตามกิจกรรมและสรุปผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินสาร ยังสนับสนุนให้มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้บริบทความขัดแย้งที่มีพลวัตและซับซ้อนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มคนหลายกลุ่มหรือเรียกว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีความซับซ้อนของความสัมพันธ์ในแต่ละกลุ่มไม่ว่าจะเป็นรัฐกับชุมชน หรือชุมชนต่อชุมชน และกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นในการจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าวควรจะมีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย (สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินสาร, 2550)

2.5 แนวคิดศาสตร์พระราชา

1) ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชา คือ หลักการทรงงานเพื่อการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานพระราชดำริและแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ทั้งด้านการศึกษาและสุขภาพ การเพิ่มผลผลิต การค้นคว้าวิจัย การบริหารความเสี่ยง การอนุรักษ์ธรรมชาติ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกระบวนการแก้ปัญหาแบบองค์รวมที่คำนึงบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ การทำงานตามแนวศาสตร์พระราชานั้น มีลำดับขั้นการพัฒนาที่ชัดเจน คือ เพื่ออยู่รอด (Survival) พึ่งตนเอง (Self-reliance) และยั่งยืน (Sustainable) มีการค้นคว้าวิจัยในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากความยากจน ลดการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยรวมถึงเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะมิติด้านจิตใจ และทัศนคติการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง (ปรัชญา ปานเกตุ, 2561: คำนำสำนักพิมพ์)

นับแต่ปี 2493 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 70 ปีแล้วที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามสมดังพระปฐมบรมราชโองการโดยแท้ แม้ทุกวันนี้พระองค์จะมีได้เสด็จฯ ไปทรงงานตามสถานที่ต่าง ๆ เหมือนก่อน หากแต่ “องค์ความรู้” ที่ทรงใช้ในการพัฒนาเพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขราษฎรนั้น ยังคงต่อยอดขยายออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผ่านผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานในโครงการพระราชดำริต่าง ๆ

ม.ร.ว.ดิศนัดดา ดิศกุล เลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นหนึ่งในผู้ที่ได้สัมผัสและริเริ่มนำองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปใช้และเกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้ให้นิยามองค์ความรู้ที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ว่าเป็น “ศาสตร์พระราชา” โดยกล่าวว่า “ศาสตร์พระราชา คือ การลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชนบอกว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร พระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้เห็นมาตลอด หรือแม้แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงไปนั่งคุยกับชาวบ้าน นำผ้าเอามาดูที่ละชิ้นแล้วบอกว่า อันนี้ดี อันนี้ไม่ดี และควรจะทำอย่างไรต่อคุณภาพของผ้าจึงดีขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีพระองค์ ป่านนี้ผ้าไหมคงสูญหายไปจากเมืองไทยแล้ว และนี่ก็คือ ศาสตร์พระราชานี้” ไม่เพียงเท่านั้น ผู้ทำงานสนองคุณแผ่นดินมาเกือบ 5 ทศวรรษยังบอกว่า นอกจากศาสตร์พระราชาแล้ว ยังมีศาสตร์พระราชานี้ ศาสตร์สมเด็จพระย่า ศาสตร์สมเด็จพระเทพฯ โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “ผู้นำ” ของศาสตร์ทุกศาสตร์นั่นเอง “เท่าที่พบร้อยละ 90 ของปัญหาเป็นเรื่องหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรียนรู้จากชุมชนแล้วมาศึกษาจนได้หนทางแก้ไข ผมก็เรียนรู้จากพระองค์ท่านโดยเอาศาสตร์พระราชามาศึกษากับชุมชนว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการคืออะไร แล้วดูว่ามีโครงการพระราชดำรินไหนของพระองค์ไหนที่จะนำไปแก้ไขได้ ผมไปศึกษาความรู้ของพระองค์แล้วได้คำตอบมาว่าจะเป็นแบบนี้ ๆ แล้วก็ให้ชาวบ้านมาดูโครงการพระราชดำรินั้น ๆ ถ้าชาวบ้านบอกว่าใช้ก็จะนำไปปฏิบัติจริงต่อไป ศาสตร์ของพระราชาก็เป็นการทำจากล่างขึ้นบน”

ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า ศาสตร์พระราชา เป็นศาสตร์ที่ทันสมัยมาตั้งแต่เมื่อ 60 กว่าปีที่แล้วจนถึงปัจจุบัน เพราะมีศูนย์กลางการเรียนรู้และการแก้ปัญหาคือ “คน” นั่นเอง โดย ม.ร.ว.ดิศนัดดา ดิศกุล ได้กล่าวสรุปรวบยอดถึงคุณูปการของศาสตร์พระราชาและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “พระองค์มิได้ทรงเป็นครูที่ดีของผมเท่านั้น แต่ทรงเป็นครูที่ดีของคนไทย และของโลกด้วย”

ดังนั้นศาสตร์พระราชา คือ แนวทางการพัฒนาของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่มีความลุ่มลึกรอบด้าน มองการณ์ไกล และเน้นความยั่งยืนยาวนาน ก่อนที่ประชาคมโลกจะตื่นตัวในเรื่องนี้เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิต ของคนไทยทุกหมู่เหล่า องค์ประกอบของศาสตร์พระราชาคือ การศึกษา และสุขภาพ การเพิ่มผลผลิตการผลิต การค้นคว้าวิจัยการบริหารความเสี่ยง การอนุรักษ์ธรรมชาติและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ล้วนมีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของทุกผู้ทุกคน โดยเฉพาะ คนจนผู้ยากไร้ หลักการทำงาน ตามศาสตร์พระราชาคือ เข้าใจ เข้าถึงพัฒนา เป็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงใช้เป็นวิธีการทรงงานมาตลอดรัชสมัย ศาสตร์พระราชามีนิยามกว้างขวางมาก ศาสตร์แปลว่า ความรู้ที่เป็นระบบ เชื่อถือได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว ความรู้ของพระเจ้าแผ่นดิน

พระองค์นี้ มีทั้งด้านที่เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมีทั้งวิทยาศาสตร์ประยุกต์มีทั้งสังคมศาสตร์ มีทั้งมานุษยวิทยา มนุษยศาสตร์ คือ มีทุกมิติ ถ้าเราติดตาม/ดูงานที่พระองค์ท่านทรงงานมามากกว่า 70 ปี พระองค์ทรง ทำเป็นตัวอย่างมาให้ดูทั้งหมด 1,500 กว่าแห่ง มีทุกศาสตร์ มีทั้งจริยธรรมศาสตร์ ศาสนามีทุกมิติ

2) วิธีการแห่งศาสตร์พระราชาราชเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการพัฒนานั้นเมื่อทรงเข้าใจ เข้าถึงแล้วจึงพัฒนานั้นทรงมีหลักการสำคัญคือ 1. เริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-Initiated) 2. พึ่งพาตนเองได้ (Self-Reliance) และ 3. ต้นแบบเผยแพร่ความรู้ (Prototype And Role Model)

1. เริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-Initiated)

ประเทศไทยมีปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้อย่างรุนแรง ทรงเข้าใจปัญหาดังกล่าวเป็นอย่างดี เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไปหน่วยงานต้นน้ำพัฒนาทุ่งจือ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2514 พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสกับเจ้าหน้าที่ที่เฝ้ารับเสด็จฯ ความว่า “...ควรจะปลูกต้นไม้ในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...” แนวพระราชดำริในการพัฒนาทรงเน้นการพัฒนาที่เกิดจากประชาชนต้องการจะพัฒนา ตลอดรัชสมัยในการทรงงานในบางครั้ง ประชาชนก็ไม่ได้ให้ความร่วมมือกับโครงการพระราชดำริเช่นกัน ไม่เคยทรงฝืนบังคับประชาชนให้ร่วมมือแต่อย่างใดด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน กลับทรงเริ่มต้นโครงการพระราชดำริใหม่ อย่างสม่ำเสมอจนมีโครงการพระราชดำริกว่าสี่พันโครงการ ทรงเคยมีรับสั่งกับนายปราโมทย์ ไม้กลัดว่า “...พระราชดำริเป็นแนวคิดของฉัน ไม่ได้เป็นพระบรมราชโองการ หรือคำสั่งนะ...” ซึ่งสะท้อนความเป็นประชาธิปไตยและความต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มที่ ดังที่ทรงเน้นเสมอว่าการพัฒนานั้นต้องระเบิดจากข้างในก่อน

2. พึ่งพาตนเองได้ (Self-Reliance)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นว่าการพัฒนาต้องทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ ทรงโปรดให้ประชาชนทำอะไรได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐ พระราชดำรัสเกี่ยวกับในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2516 ได้เน้นเรื่องของการพึ่งพาตนเองเอาไว้ว่า ...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ... อีกตอนหนึ่งของพระราชดำรัสที่รับสั่งกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ว่า...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่ใหม่ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...ทรงโปรดความเรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ ดังที่ได้พระราชทานพระราชดำริ “การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” ปลอ่ยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่ง “การปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง” ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล

และไม่พิน นอกจากได้ประโยชน์ตามประเภทของการปลูกแล้วยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ พื้นดิน ด้วย พระองค์จึงทรงเข้าใจธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่าง ยั่งยืน แนวพระราชดำริในเรื่องการพึ่งพาตนเองได้ ปล่อยให้เป็นที่ไปตามธรรมชาติ ไม่เร่งร้อนจะพัฒนา โดยการยึดยึดเทคโนโลยีต่าง ๆ หรือเงิน เข้าไปในการพัฒนาก็สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในเรื่อง ของการปลูกป่าตั้งพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกป่าในหลายโอกาสดังนี้

“...ที่ป่านั้นไว้ 5 ปี ตรงนั้นไม่ต้องทำอะไรเลย แต่ป่าเจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์ โดยไม่ต้อง ปลูกสักต้นเดียว คือว่าการปลูกป่านั้น สำคัญอยู่ที่ปล่อยให้เขาขึ้นเอง...”

“ถ้าเลือกได้ที่ที่เหมาะสมแล้ว ก็ที่ป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโต ขึ้นมาเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว”

“ไม่ไปรังแกป่าหรือต่อแยะต้นไม้เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...”

“ในสภาพป่าเต็งรังป่าเสม็ดไม่จำเป็นต้องทำอะไรเพราะต่อไม้ก็จะแตกกิ่งออกมาอีกถึงแม้ต้นไม้ สลายแต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้”

3. ต้นแบบเผยแพร่ความรู้ (Prototype and role model)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงโปรดการสร้างต้นแบบการ เผยแพร่ความรู้ โดยทรงตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ต่าง ๆ เช่น ที่ห้วยทราย เขาหินซ้อน ภูพาน ห้วยฮ่อมไคร้ อ่าวคุ้งกระเบน และ พิกุลทอง โครงการซึ่งห้วยมัน หรือแม้แต่ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้ศึกษา เรียนรู้ ดูงาน สำหรับเกษตรกรทฤษฎี ใหม่ทรงสร้างต้นแบบแห่งการเรียนรู้ให้ประชาชนได้ศึกษาที่วัดมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรี ทรงโปรดที่จะเลือกพื้นที่ที่มีปัญหาที่สุดเพื่อตั้งเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนา ยกตัวอย่างเช่น บริเวณห้วย ทรายนั้น มีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า ทำการเกษตรแบบผิดวิธีจนดินเสื่อมโทรม แห้งแล้ง เป็นดินดาน เพราะหน้าดินพังทลายไปหมดสิ้น เมื่อวันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2526 ได้เสด็จพระราชดำเนินไป ทอดพระเนตรพื้นที่ ห้วยทราย มีพระราชดำริด้วยน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยว่า “หากปล่อยทิ้งไว้ จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด” ทรงใช้ความอุตสาหะพยายามในการพัฒนาห้วยทราย ซึ่งมีแต่ดิน ดานแข็ง ในขั้นแรกต้องเจาะดินดาน เพื่อปลูกแฝกให้หญ้าแฝกหยั่งรากลึกหลายดินดานออกให้โปร่ง เพื่อให้รากพืชอื่น ๆ สามารถชอนไชไปเติบโตได้ เนื่องจากพื้นที่แห้งแล้งและมีการกัดเซาะของหน้าดิน มากต้องมีการสร้างฝายชะลอน้ำและหลุมกักเก็บน้ำเล็ก ๆ ไว้ในพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื้น

ในขณะที่ที่ตั้งของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง เป็นพื้นที่ป่าพรุ ดินพรุ ซึ่งเปรี้ยวจัดมากจนไม่สามารถจะปลูกพืชใด ๆ ได้เลย ก็ทรงใช้การแก้แล้งดินในการแก้ปัญหาจนเป็น พื้นที่การเกษตรได้การที่ทรงเลือกใช้พื้นที่ที่มีปัญหาและความยากลำบากในการพัฒนานั้นก็เพื่อเป็น ต้นแบบให้ประชาชนได้เห็นและทำตาม ซึ่งหากแม้พื้นที่ที่มีปัญหามากที่สุดก็ยังพัฒนาให้ดีขึ้นได้ ประชาชนเองก็มักจะทำตามได้เป็นการเรียนรู้จากตัวแบบ (Role model) ที่เป็นแรงบันดาลใจการ พัฒนาประชาชนและประเทศชาติ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา จึงเป็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชามาเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นการปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามอย่าง แท้จริง

3) ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลักสำคัญ คือ

1. จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะหลักการนำทาง ประกอบด้วยสามห่วง สองฐาน คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัว มีฐานความรู้ และ ฐานคุณธรรม

2. วิธีการของศาสตร์พระราชาคือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

เข้าใจ หมายถึง การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว การใช้และแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์และการวิจัย การทดลองใช้จนได้ผลจริงก่อน

เข้าถึง หมายถึง การระเบิดจากข้างใน เข้าใจกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา และสร้างปัญญาสังคม

พัฒนา หมายถึง การพัฒนาที่ประชาชนเริ่มต้นด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ และมีต้นแบบในการเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชนได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้

3. การประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชาคือ ต้องทำให้ด้วยความรัก ความปรารถนาและด้วยใจ ต้องประยุกต์ใช้อย่างยั่งยืน ไม่ยึดติดตำรา ปรับตามบุคคล ภูมิสังคม สภาพพื้นที่และสถานการณ์ ตัวอย่างของการประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชาคือได้แก่ โครงการพระราชดำริกว่า 4000 โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ แก้มลิง แก้มลิง ฝนหลวง กังหันน้ำชัยพัฒนา ภูเขาแฝก เชื้อนป่าสักชลสิทธิ์ ทางด่วนลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี สะพานพระราม 8 ฟอนท์ไทยจิตรลดา และเสาอากาศสุธี เป็นต้น

4. ผลลัพธ์ ของศาสตร์พระราชาคือแผ่นดินโดยธรรมและประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามตามพระปฐมบรมราชโองการ พออยู่พอกิน และ รู้รักสามัคคี อันเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4) หลักการของศาสตร์พระราชาคือ

1. จะทำอะไรต้องศึกษาข้อมูลให้เป็นระบบ

คณะผู้วิจัยจะต้องศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบจากข้อมูลเบื้องต้น ทั้งเอกสารแผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และตรงตามเป้าหมาย

2. ระเบิดจากภายใน

เริ่มจากคนที่เกี่ยวข้อง ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ ไม่ใช่การสั่งให้ทำ คนไม่เข้าใจก็อาจจะไม่ทำก็ไม่ได้ ในการทำงานนั้นอาจจะต้องคุยหรือประชุมกับลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน หรือคนในทีมเสียก่อน เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายและวิธีการต่อไป

3. แก้ปัญหาจากจุดเล็ก

มองปัญหาภาพรวมก่อนเสมอ แต่เมื่อจะลงมือแก้ปัญหาที่นั้น ควรมองในสิ่งที่คนมักจะมองข้าม แล้วเริ่มแก้ปัญหาจากจุดเล็ก ๆ เสียก่อน เมื่อสำเร็จแล้วจึงค่อยๆ ขยับขยายแก้ไปเรื่อย ๆ ทีละจุด เราสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับการทำงานได้ โดยมองไปที่เป้าหมายใหญ่ของงานแต่ละขั้น แล้วเริ่มลงมือทำจากจุดเล็ก ๆ ก่อน ค่อยๆ ทำ ค่อยๆ แก้ไปที่ละจุด งานแต่ละขั้นก็จะลุล่วงไปได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ “ถ้าปวดหัวคิดอะไรไม่ออก ก็ต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปัญหาก็ทำให้เราปวดหัวให้ได้เสียก่อน เพื่อจะให้อยู่ในสภาพที่ดีได้...”

4. ทำตามลำดับขั้น

เริ่มต้นจากการลงมือทำในสิ่งที่จำเป็นก่อน เมื่อสำเร็จแล้วก็เริ่มลงมือสิ่งที่จำเป็นลำดับต่อไป ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ถ้าทำตามหลักนี้ได้ งานทุกสิ่งก็จะสำเร็จได้โดยง่าย... ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นที่สุดของประชาชนเสียก่อน ได้แก่ สุขภาพสาธารณสุข จากนั้นจึงเป็นเรื่องสาธารณสุขโรคขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำ เพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้ และเกิดประโยชน์สูงสุด “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร สามารถปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” พระบรมราโชวาทของในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517

5. ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์

ในการพัฒนาต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง

6. ทำงานแบบองค์รวม

การมองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดอย่างเป็นระบบครบวงจร ทุกสิ่งทุกอย่างมีมิติเชื่อมต่อกัน มองสิ่งที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง

7. ไม่ติดตำรา

ควรทำงานอย่างยืดหยุ่นกับสภาพและสถานการณ์นั้น ๆ ไม่ใช่การยึดติดอยู่กับแคในตำราวิชาการ เพราะบางที่ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด บางครั้งเรายึดติดทฤษฎีมากจนเกินไปจนทำอะไรไม่ได้เลย สิ่งที่เราทำบางครั้งต้องโอบอ้อมต่อสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และจิตวิทยาด้วย

8. รู้จักประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ในการพัฒนาและช่วยเหลือต้องใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไข ปรับปรุง โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากมากนัก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ให้ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกโดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติจะได้ประหยัดงบประมาณ...”

9. ทำให้ง่าย

ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงาน การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริไป ได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและที่สำคัญอย่างยิ่งคือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และระบบนิเวศโดยรวม “ทำให้ง่าย”

10. การมีส่วนร่วม

เป็นนักประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น “สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวาง หนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น

แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือ การระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง

11. ต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม

ค่านึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ใครต่อใครบอกว่า ขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้ฟังจนเบื่อ อาจรำคาญด้วยซ้ำว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่าขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจมานึกในใจว่า ให้ๆ อยู่เรื่อยแล้วส่วนตัวจะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เพื่อส่วนรมนั้น มิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัวเองสามารถที่จะมีส่วนรวมที่จะอาศัยได้...”

12. บริการที่จุดเดียว

ทรงมีพระราชดำริมากกว่า 20 ปีแล้ว ให้บริหารศูนย์ศึกษาการพัฒนาหลายแห่งทั่วประเทศโดยใช้หลักการ “การบริการรวมที่จุดเดียว : One Stop Service” โดยทรงเน้นเรื่องรู้จักสามัคคีและการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

13. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

เข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรงมองปัญหาธรรมชาติอย่างละเอียด โดยหากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือเราด้วย

14. ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ

นำความจริงในเรื่องธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสถานะที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่ปกติ เช่น การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยให้ผักตบชวา ซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ

15. ปลุกป่าในใจคน

การจะทำการใดสำเร็จต้องปลุกจิตสำนึกของคนเสียก่อน ต้องให้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์กับสิ่งที่จะทำ.... “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องปลุกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลุกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและจะรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

16. ขาดทุนคือกำไร

หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร

17. การพึ่งพาตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ พึ่งตนเองได้ในที่สุด

18. พออยู่พอกิน

ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

19. เศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญาที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต ให้ดำเนินไปบน “ทางสายกลาง” เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งปรัชญานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน

20. ความซื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจต่อกัน

ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความซื่อสัตย์ ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ

21. ทำงานอย่างมีความสุข

ทำงานต้องมีความสุขด้วย ถ้าเราทำอย่างไม่มีความสุขเราจะแพ้ แต่ถ้าเรามีความสุขเราจะชนะ สนุกกับการทำงานเพียงเท่านั้น ถ้าวางงานแล้ว หรือจะทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นก็สามารถทำได้ “...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

22. ความเพียร

การเริ่มต้นทำงานหรือทำสิ่งใดนั้นอาจไม่ได้มีความพร้อม ต้องอาศัยความอดทนและความมุ่งมั่น ดังเช่นพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่งก็จะว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายน้ำก็จะตกเป็นอาหารปู ปลาและไม่ได้พบกับเทวดาที่ช่วยเหลือมีให้จมน้ำ

23. รู้ รัก สามัคคี

รู้ คือ รู้ปัญหาและรู้วิธีแก้ปัญหา นั้น รัก คือ เมื่อเรารู้ถึงปัญหาและวิธีแก้แล้ว เราต้องมีความรัก ที่จะลงมือทำ ลงมือแก้ไขปัญหานั้น สามัคคี คือ การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่สามารถลงมือทำคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือ

ดังนั้น ศาสตร์พระราชนั้นได้มาจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แห่งบ้านเมือง สถานการณ์ต่าง ๆ และพระราชกรณียกิจ โดยสาระสำคัญที่เป็นหัวใจของศาสตร์พระราชา คือ ศาสตร์แห่งการพัฒนา, ศาสตร์แห่งการครองตน เพื่อเป็นแบบปฏิบัติ และตัวอย่างที่ดี และศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข การที่พระองค์ทรงอยู่ในราชสมบัติ 70 ปี ทำให้เกิดองค์ความรู้สำคัญ คือ “ศาสตร์พระราชา” ในศาสตร์ พระราชา มีหลักวิชาต่าง ๆ ทั้ง สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ปนกันอยู่ หากได้ศึกษาศาสตร์พระราชา เป็นระบบอย่างเป็นขั้นตอนจะทำให้เกิดประโยชน์มหาศาล” เป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ‘การพัฒนาที่ยั่งยืน’ เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุขโดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความหวังใจ ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ และเป็นเรื่องของจิตใจ

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมชาติ ดั่งวงประเสริฐ (2556) กรณีศึกษาปัจจัยความสำเร็จของโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจในจังหวัดชลบุรีการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพพื้นฐานของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ (2) ศึกษาปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ (3) ศึกษา ปัจจัยความสำเร็จของโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ

(4) เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้ ประจำสำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 9 (ชลบุรี) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดชลบุรี จำนวน 5 คน และเกษตรกรที่เข้าร่วม โครงการและที่ยกเลิกโครงการไปแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 – 2539 จำนวน 32 ราย โดยการสุ่มอย่างง่ายจากเกษตรกรที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า (1) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปลูกไม้ในปี พ.ศ. 2537 เป็นเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน มีอายุ 61 ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่ระดับการศึกษาประถมศึกษาและปริญญาตรี จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 -5 คน มีพื้นที่ทำกิน 10 -30 ไร่ เข้าร่วมโครงการ 10 -30 ไร่ อาชีพทำการเกษตรมีรายได้ 150,001 –200,000 บาท ต่อปี รายจ่าย 150,001 –200,000 บาท ต่อปี (2) ปัญหา อุปสรรค ได้แก่ โรค และแมลง ปลูก ไฟป่า ฝนแล้ง ไม่มีเงินทุนสำรอง การเบิกจ่ายเงินสนับสนุนของรัฐเป็นเรื่องยุ่งยาก (3) ปัจจัยความสำเร็จของโครงการส่งเสริมปลูก ไม้เศรษฐกิจ พบว่า สื่อและ/หรือวิธีการ ในการประชาสัมพันธ์ ความรู้เกี่ยวกับโครงการ เกษตรกรอยากปลูกสร้างป่าให้ลูกหลานไว้ใช้ในอนาคต (4) วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จด้วย SWOT analysis จุดแข็ง พบว่า การ ประชาสัมพันธ์โครงการ ความรู้เกี่ยวกับโครงการ เจตคติของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ การดูแลรักษาต้นไม้ในโครงการ จุดอ่อน พบว่า การคัดเลือกเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ขั้นตอนในการดำเนินการตรวจสอบและการ จ่ายเงินยุ่งยาก การตรวจสอบติดตามผลไม่เป็นระบบเท่าที่ควร เจ้าหน้าที่ขาดการให้ข้อมูลแก่เกษตรกรด้านพื้นที่ ด้านการบำรุงรักษาต้นไม้ที่ปลูก

ภูมิพัฒน์ แก้วศรี (2561) ได้วิจัยเรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านผาแดงหลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย 2) เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านผาแดงหลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษา ป่าบ้านผาแดงหลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจฯ มีการจัดโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน ปัจจัยหลักสำคัญของการรวมกลุ่มคือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่สมาชิกได้รับที่ตั้งของพื้นที่เอื้อต่อการผลิตกาแฟอินทรีย์ควบคู่กับการรักษาป่า และมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ส่วนปัญหาสำคัญคือข้อจำกัดด้านงบประมาณ ไม่มีตลาดภายนอกรองรับ การขาดความรู้ 2) แนวทางการแก้ไขปัญหา คือการหาตัวแบบหรือแนวทางการจัดการกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จเสาะแสวงหาวิธีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ กาแฟ การรักษามาตรฐานของราคา สำรวจความต้องการของสมาชิก ทำการแปรรูปผลผลิต พัฒนาเทคโนโลยีสร้างฐานการเรียนรู้ของชุมชน และวิธีการและกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน 3) แนวทางการพัฒนาศักยภาพ คือการปรับปรุงกระบวนการในการผลิต การปรับปรุงด้านการตลาด การสืบทอดวิถีชีวิตการปลูกกาแฟ การเพิ่มระบบสวัสดิการ

ศิริพงษ์ เหมมัน (2561) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟตำบลริมสีม่วง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์มุ่งศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมร่วมกัน ในการพัฒนาอาชีพของ เกษตรกรในท้องถิ่น โดยให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน จนทำให้เกิดภูมิปัญญาใหม่และสามารถ ประสานกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรและยั่งยืนต่อไปในอนาคต ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น โดยให้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์ การวิจัย 1) เพื่อศึกษาความมุ่งมั่นในการเข้าร่วมแก้ไขปัญหาของการรวมกลุ่มในการพัฒนาธุรกิจชุมชนของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟตำบลริมสีม่วง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน ตำบลริมสีม่วง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีผลต่อการรวมกลุ่มในการพัฒนาธุรกิจชุมชนของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรวมกลุ่มในการพัฒนาธุรกิจชุมชนของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟตำบลริมสีม่วง อำเภอเขาค้อจังหวัดเพชรบูรณ์

การวิจัยครั้งนี้รายงานผลการสังเคราะห์พร้อมอภิปรายเสนอแนะองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาของใจความที่กลุ่มเป้าหมายแสดงความคิดเห็นแล้วนำมาตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย อภิปรายถึงปรากฏการณ์ความสัมพันธ์และประเด็นสำคัญจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ร่วมและการสนทนากลุ่มของผู้เข้าร่วมการวิจัย 1) จากการศึกษาโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร ที่เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 16 คน พบว่ามีความสนใจและมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหา 2) จากการศึกษาปัญหาในการรวมกลุ่มของเกษตรกรโดยการสนทนากลุ่มพบว่าขาดแคลนเงินทุน แหล่งน้ำไม่เพียงพอขาดความรู้ในการบำรุงรักษาต้นกาแฟ ขาดความรู้ทางด้านการตลาด ขาดความสามัคคีในชุมชน 3) จากการศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการรวมกลุ่มของเกษตรกรด้วยการสนทนากลุ่ม ด้วยการเลือกพื้นที่ในการปลูกกาแฟของกลุ่มที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำแล้วดำเนินการเพาะปลูกโดยใช้วิธีการลงแขก จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการทำเกษตรที่หาได้ใน กลุ่ม มีการจัดตั้งโครงสร้างองค์กรรับผิดชอบตามหน้าที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาดูแลบำรุงรักษาต้นกาแฟ และใช้ร้านค้าของนางเกา ผาสุก เป็นสถานที่แปรรูปและช่องทางการจำหน่ายกาแฟ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ครั้งนี้มีความเห็นว่า เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟยังขาดแนวคิดในการประกอบธุรกิจแบบสมัยใหม่และยังขาดความรู้ ด้านการจัดการการตลาด ดังนั้น ผู้นำกลุ่มเกษตรกรจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการมาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจและการจัดการการตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกรเป็นระยะ ๆ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยแนวทางในการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาธุรกิจชุมชน แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟที่มีขอบเขตการวิจัยกว้างมากกว่านี้ เช่น อาจเป็นระดับอำเภอระดับ จังหวัด มีการเชื่อมโยงทางการตลาดทุกภาคส่วนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกร

เดือนนภา ภูทอง (2561) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงาน จัดการของชุมชน กระบวนทัศน์และรากฐานของการจัดการป่าชุมชน รวมถึงกฎหมายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสิทธิป่าชุมชน และยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการป่าชุมชน

เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ภาคเหนือ นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการร่วมมือโดยภาครัฐสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบายผ่านรูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชน อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมเป็นแผนพัฒนาโครงสร้างด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไป การศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาแบบเชิงคุณภาพผ่านการค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีต ประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษา ป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง

มนูญ เทศน์นำ และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด (ตลาด) ชี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ป่าชุมชนบ้านกาดชี้เหล็กได้เผชิญกับสภาพการถูกบุกรุกทำลาย ทั้งโดยนโยบายของรัฐในการเปิดสัมปทาน การลักลอบตัดไม้ของคนในพื้นที่ และการบุกรุกพื้นที่เพื่อครอบครอง จนเกิดสภาพเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ระบบการผลิตทางการเกษตร แหล่งอาหารเพื่อการบริโภค แหล่งสมุนไพร ความหลากหลายของพันธุ์พืชสัตว์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมความแห้งแล้ง น้ำท่วม จนกระทั่งชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา โดยร่วมกันจัดตั้งกลุ่มรักษาป่าเรียกว่า กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า มีการกำหนดระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า และการลงโทษผู้ลักลอบทำลาย การปลูกป่า การทำแนวกันไฟป่า โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินงาน ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐด้านการให้ความรู้ในการจัดการป่า การร่วมพัฒนากฎระเบียบให้สอดคล้องกฎระเบียบของรัฐ การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ป่าฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ สามารถตอบสนองเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ อาหาร การศึกษา การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเกิดการรวมกลุ่มกับชุมชนภายนอกสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ชุมชนได้วางแผนการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยคำนึงความมั่นคงยั่งยืนและแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนกาดชี้เหล็ก ดังนี้

1. การจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องวนศาสตร์ชุมชน
2. การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติ มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ มีมีคัคเทศก์ชุมชนบริการนำเที่ยว
3. พัฒนาศักยภาพของชุมชน / กลุ่ม / องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีขีดความสามารถในการจัดการทุนหรือปัจจัยการผลิต ผลผลิตของชุมชนเพื่อใช้สอยระดับครอบครัวและพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างเป็นระบบโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากไฟ

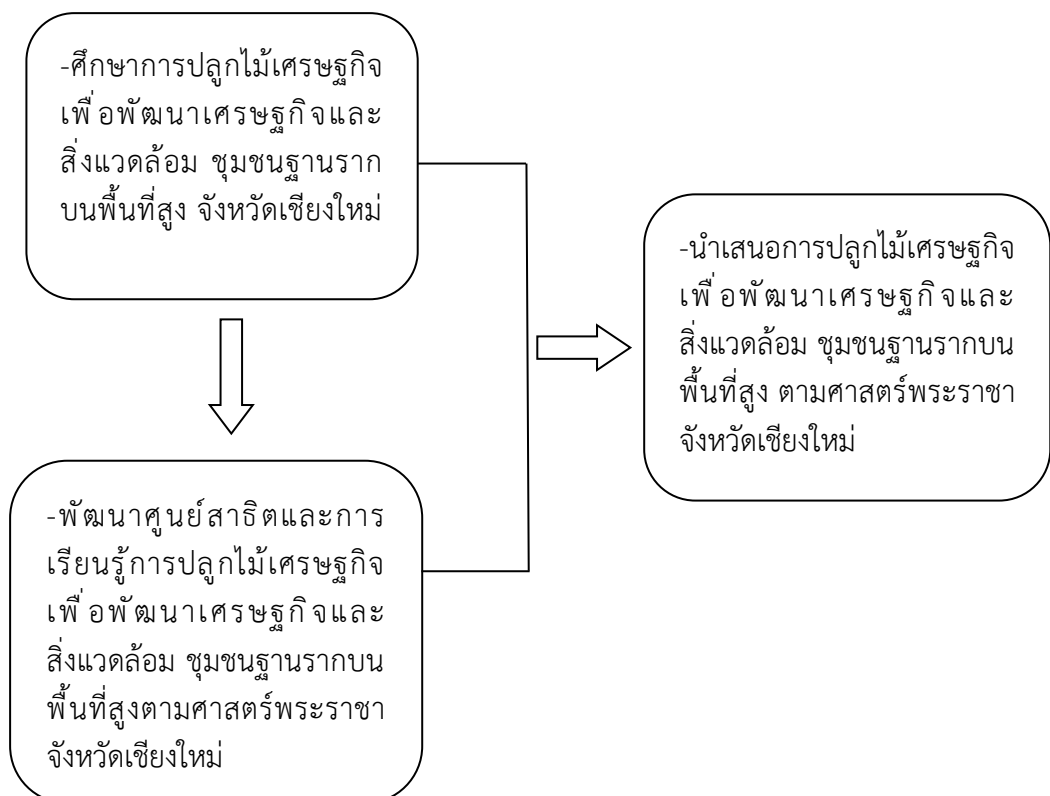
สมเกียรติ อุ่นท้าว (2549) ได้วิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านฝาง อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่ามีภูมิปัญญาเพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชน 5 ด้าน ได้แก่ 1.ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา 2. ภาษาและ

วรรณกรรม 3. ศิลปกรรมและโบราณคดี 4. การละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ 5. วิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

ทินกฤต นุตวงษ์ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนกรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในจังหวัดลำพูน โดยศึกษาชุมชนบ้านหนองไซและชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งพบว่า ชุมชนบ้านหนองไซ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนหนึ่งที่มีริเริ่มการดำเนินงานด้านป่าชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งโดยได้มีรูปแบบ และมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีความชัดเจนในบทบาทและหน้าที่การดำเนินงาน อย่างไรก็ตามปัญหาหนึ่งที่ชุมชนสะท้อนคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การป้องกันและเฝ้าระวังคนภายนอกพื้นที่ที่เข้ามาหาผลประโยชน์จากผืนป่า รวมถึงข้อกังวลต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในเรื่องของป่าชุมชน ส่งผลให้กระบวนการดูแล รักษา ไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ดังนั้นนักวิจัยร่วมกับคณะกรรมการ และชุมชนจึงได้หารือและวางแผนร่วมกันในการออกแบบกระบวนการทำงานเพื่อสร้างการเรียนรู้และสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นต่อคนในชุมชนในเรื่องการดูแลรักษา และปกป้องผืนป่า โดยมีแนวทางที่จะศึกษาเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับชุมชนบ้านทุ่งยาวซึ่งมีประสบการณ์ในการต่อสู้ การสร้างแนวทางการบริหารจัดการด้านป่าชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน โดยคาดหวังจะทำให้เกิดการกระตุ้นและสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นภายในชุมชนต่อไป

2.7 สรุปกรอบแนวความคิด

การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” คณะวิจัยได้วางกรอบและแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

3.1 รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มสนทนา โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1.1 ขั้นตอนการวิจัย

1) การเตรียมงานด้านวิชาการและศึกษาบริบท

(1) ส่องหนังสือเอกสารขออนุญาตศึกษาวิจัยในชุมชน /รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง
(2) ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร/งานวิจัยของชุมชน
(3) ศึกษาจากการสัมภาษณ์
(4) ศึกษาจากการลงพื้นที่สำรวจชุมชน การร่วมสังเกตการณ์ ซึ่งใช้ทั้งวิธีสังเกตการณ์แบบทั่วไป และวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเฝ้าดูปรากฏการณ์กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

2) ศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

จัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) /แกนนำชุมชน ปราชญ์ชุมชน /แกนนำคณะทำงาน โดยผู้วิจัยได้ประสานนัดวันและเวลาในการจัด และผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้ สำหรับการสัมภาษณ์ กิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายคณะผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ทั้งจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นรายบุคคลและการสร้างความคุ้นเคยในลักษณะกลุ่มจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับ มีความครอบคลุมและยังเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยจัดทั้งหมด 2 ครั้ง 1 พื้นที่

3) พัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

(1) จัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับเจ้าอาวาส /คนในชุมชน/รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง อาทิ ปราชญ์

ชาวบ้าน โดยนัดเวลาในการมาพูดคุยกัน ซึ่งผู้วิจัยเองได้เตรียมเนื้อหา คือ การลำดับขั้นตอน การดำเนินการจัดเวทีชุมชน การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเวที เช่น เครื่องบันทึกเสียง กระดาษปรีฟปากกาเมจิก สมุด ปากกา เทป โดยผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้สำหรับการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้พยายามสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลทั้งจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นรายบุคคลและการสร้างความคุ้นเคยในลักษณะกลุ่มจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับ มีความครอบคลุมและยังเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งการจัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยจัดทั้งหมด 4 ครั้ง

(2) ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ นำแบบสอบถามสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขพร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบ ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากการศึกษาเอกสารแล้วยังเน้นการวิจัยภาคสนาม (Field Study) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดังนั้น การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้ร่วมปฏิบัติการ (Participants) และการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมบริบทการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจงจำนวนเขตการศึกษาวิจัย คือ ประชากรในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1) ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชน /ผู้นำจิตวิญญาณกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

2) กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างของประชากร

โดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจาก ผู้ที่เกี่ยวข้องชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาประกอบด้วย

1.ผู้ใหญ่บ้านชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ 2 คน

2. คณะกรรมการชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ 14 คน
  3. ประชาชน / ผู้นำจิตวิญญาณ 2 คน
  4. ผู้สูงอายุชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ 7 คน
- รวม 25 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดับความคิดร่วมกัน โดยมี กล้องถ่ายรูป สมุดจดและเครื่องบันทึกอัดเสียงใช้บันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

3.3.1 แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งใช้สัมภาษณ์เจ้าอาวาส/รองเจ้าอาวาส /พระภิกษุ/สามเณร /คนในชุมชน/รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้องในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีโครงสร้างดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อคำถามศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1) ประวัติชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

1.1 ในอดีตป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีทรัพยากรอะไรบ้าง อย่างไร

1.2 ปัจจุบันป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีทรัพยากรอะไรบ้าง อย่างไร

1.3 ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำอย่างไรบ้าง

1.4 ใครเป็นผู้ดูแลรักษาป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ และดูแลกันอย่างไร

1.5 มีโครงสร้างคณะกรรมการการดูแลป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ตามศาสตร์พระราชาอย่างไร

1.6 การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

1.7 ปัจจุบันในชุมชนมีการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ ชนิดไม้อะไรบ้าง? จำนวนการปลูกเท่าไร และใช้ประโยชน์อย่างไร

1.8 การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ มีการบริหาร /จัดการอย่างไร

2) ในอดีตชุมชน เคยพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่หรือไม่ อย่างไร

2.1 มีภาคีเครือข่ายจากที่ไหนบ้างเข้าร่วมพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

2.2 เครือข่ายมีบทบาทอย่างไรต่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

3) ปัจจุบันท่านอยากพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ อย่างไร ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

1) ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ ในอนาคต อย่างไร

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

การศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ ประกอบไปด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคณะผู้วิจัยพัฒนาแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบจำนวน 2 ท่าน ได้แก่ 1) พระมหาวิเศษ ปญาวชิโร, รศ.ดร. 2) ผศ.ดร.โผน นามณี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) และสามารถนำไปทดสอบ (Try – Out) กับกลุ่มลักษณะที่คล้ายกัน จำนวน 30 คน จากนั้นนำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มประชาชนที่ไปทำทดลองใช้มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้มีเครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพ โดยผลการทดสอบได้ค่าความเชื่อมั่นในภาพรวมอยู่ที่ 1.00

3.5 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น นักวิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แก่ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการให้นักศึกษาระดับมหาบัณฑิต ของคณะศาสนาและปรัชญา จำนวน 5 ท่าน โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์เกี่ยวกับชุมชนแต่ละชุมชน เกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละชุมชน ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการพบเห็นจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และข้อมูลที่เป็นข้อสรุปจากการที่ได้จัดเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ตลอดจนนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลโดยนักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากที่รวบรวมและจัดเก็บจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งจากเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเคราะห์จากเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนักวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพได้แก่ ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ (Content Analysis) ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

3.7 การจัดทำคู่มือ

การจัดทำคู่มือ เมื่อได้ผลการศึกษาเชิงคุณภาพแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์ จากนั้นนำผลจากการสังเคราะห์ที่ได้มาจัดทำร่างคู่มือ และให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา จากนั้นดำเนินการจัดพิมพ์ และนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาศูนย์สาธิตและนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบคุณภาพ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยแบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

4.1 ผลศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

4.2 การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

4.3 การนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

4.4 อภิปรายผลการศึกษาและวิจัย

4.1 ศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

4.1.1 ข้อมูลบริบทสภาพป่าชุมชน อดีต และปัจจุบัน

1) ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านขุนแม่รวม หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ รหัสไปรษณีย์ 50270 ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 โดยนายแคว่ พร้อมกับหลานชายอีกคนหนึ่งชื่อนายแซ แซ ย้ายมาจากบ้านขุนแม่หยอด ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งห่างจากหมู่บ้านขุนแม่หยอดประมาณ 20 กิโลเมตร ก่อนที่นายแคว่ จะสร้างบ้านเรือนและก่อตั้งหมู่บ้านนั้น ได้ทำพิธีกรรมตามความเชื่อ โดยนำไก่กระดูกดำ ทำการประกอบพิธีเพื่อหาจุดสร้างบ้าน เมื่อได้จุดกำหนดตำแหน่งก็ได้สร้างบ้าน 1 หลัง เรียกชื่อตามภาษาท้องถิ่นของปกากะญอว่า เบลาะ ซึ่งเป็นการใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเอาไว้รับแขกบ้านแขกเมืองที่มาเยือน เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยก็ให้สมาชิกคนอื่นๆหาที่จับจองสร้างบ้านเรือนบริเวณรอบๆ เบลาะ ตามความเชื่อของคนปกากะญอสมัยนั้น หากหาจุดตำแหน่ง เบลาะ ไม่ได้หรือไม่ดี ก็ไม่สามารถตั้งบ้านเรือนได้เช่นกัน และเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนกันมากขึ้น จึงมีการตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะของตำแหน่งที่ตั้งดังกล่าว ว่า บ้านขุนแม่รวม หมายถึงการมาสร้างบ้านในที่เดียวกันใกล้ลำน้ำ

2) ข้อมูลประชากร

ประชากรหมู่บ้านขุนแม่รวมทั้งหมด มีจำนวน 641 คน แยกเป็นชาย 341 คน หญิง 300 คน เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) ทั้งหมด มี 148 ครัวเรือน นับถือศาสนาพุทธ

10 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร 45 คน ศาสนาพุทธ และนับถือผี มี 120 หลังคาเรือน มีประชากร 556 คน และศาสนาคริสต์ 18 หลังคาเรือน มีประชากร 40 คน

3) วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

วัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเด่นของชนเผ่ากะเหรี่ยง หรือ ปกาเกอะญอ ที่สำคัญคือ การสร้างบ้านเรือน การแต่งกาย และภาษา ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดต่อไป

การสร้างบ้านเรือน

ในอดีตการสร้างบ้านเรือนของชนเผ่ากะเหรี่ยง หรือชาวปกาเกอะญอดั้งเดิมเป็นบ้านลักษณะยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณ 5-6 ฟุต นิยมใช้ไม้ไผ่สำหรับปูพื้น และกันฝาห้อง ส่วนไม้แก่นจะทำเป็นเสาบ้าน และมุงหลังคาด้วยหญ้าคา ในบ้านจะเป็นห้องเดียว หรือเป็นสองห้อง โดยจะแยกกันฝาห้อง ทำเป็นห้องนอนอีกต่อหนึ่ง และสิ่งที่สำคัญในห้องนอนจะแบ่งเป็นห้องสำหรับนอน หรือพักผ่อน 3 ส่วน คือ ส่วนซ้าย ส่วนขวา ส่วนกลางของบ้าน และตรงกลางบ้าน มีเตาไฟสำหรับหุงต้มหรือบรรเทาความเหน็ดเหนื่อย และโรคภัยไข้เจ็บ 3 ส่วน ส่วนหน้าบ้าน หรือด้านหน้าของบ้าน ก็จะทำให้การต่อเติม เพื่อให้บ้านมีขนาดใหญ่และกว้าง ใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้า อุปกรณ์ในครัวเรือน น้ำดื่ม น้ำใช้ เป็นต้น หรือเป็นที่นั่งเล่น ที่พักผ่อน หรือที่ทานข้าวปลาอาหาร แต่มีบางครอบครัวที่มีฐานะดี ก็ทำการสร้างบ้านเป็นสองหลังเชื่อมต่อกัน จะสร้างด้วยไม้แก่น ไม้แป้น มุงหลังคาด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี แยกห้องหลังหนึ่งเป็นห้องนอน และอีกหลังหนึ่งเป็นห้องครัว แต่จะไม่มีการติดเพดาน ในปัจจุบันลักษณะการสร้างบ้านเรือนของเผ่ากะเหรี่ยงบ้านขุนแม่รวมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ก็เนื่องมาจากความก้าวหน้าและความเจริญด้านวัตถุ หรือเทคโนโลยีต่าง ๆ สังเกตได้ว่าการสร้างบ้านในปัจจุบันร้อยละ 95 เป็นบ้านสองหลัง และใช้ไม้แผ่นหรือไม้แป้น แทนไม้ไผ่มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง หรือสังกะสีแทนหญ้าคา หรือใบตอง มีการทาสี เติมน้ำให้มีความสวยงาม เป็นการป้องกันปลวก แมลงมาทำลายไม้กัดกินไม้

การแต่งกาย

การแต่งกายของเผ่ากะเหรี่ยงนั้น จะต้องทำการแยกแยะให้ชัดเจน ว่าแต่ละคนอยู่ในสถานภาพใด เพื่อไม่ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย กรณีตัวอย่างแรก เช่น ผู้หญิงที่ยังโสด คือยังไม่เคยแต่งงาน หรือสมรส ต้องสวมเสื้อสีขาวที่ทอเอง ขนาดตามสัดส่วนของร่างกายตัวบุคคล ยาวต้องลงถึงหน้าแข้ง หรือเลยหน้าแข้ง เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย เรียกเสื้อชนิดนี้ว่า “เซวา” กรณีตัวอย่างที่ 2 ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว หมายถึง ผู้หญิงที่เคยแต่งงาน หรือสมรสแล้ว ชุดที่สวมต้องเป็นเสื้อยาวถึงเอว และกระโปรงที่ทอเองเช่นกัน เสื้อจะเรียกว่า “เซซู” ส่วนกระโปรงเรียกว่า “หนี” และจะมีเสื้อแขนยาวที่หาจากร้านค้า มาสวมทับคลุมร่างกาย ส่วนที่เหลือ และห้ามกลับมาสวมชุดขาว หรือ “เซวา” อีกเด็ดขาด มีความเชื่อว่าหากแต่งงานแล้วแต่กลับมาใส่ชุดขาวอีก คนๆ นั้นต้องมีอันเป็นไป จะต้องพบกับสิ่งชั่วร้าย ส่วนผู้ชายทั้งเด็กและผู้ใหญ่เสื้อที่สวมจะเป็นลักษณะ หรือรูปแบบเดียวกัน คือเป็นเสื้อประจำเผ่า ที่ญาติพี่น้องที่เป็นผู้หญิงทอให้ และจะเป็นสีแดง ที่เรียกว่า “เซกอ” เสื้อประจำเผ่ากะเหรี่ยงไม่สามารถทอออกมาเป็นเสื้อแขนยาวได้ ฉะนั้นเสื้อกะเหรี่ยงจะมีแต่แขนสั้นเท่านั้นในปัจจุบันเทคโนโลยีมีการพัฒนาและเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ระบบวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ก็เปลี่ยนไป และทำให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น จากเดิมชนเผ่ากะเหรี่ยงจะมีความเป็นอยู่อย่างสันโดษ พออยู่ พอกิน เหลือกก็แบ่งกันกิน แบ่งกันใช้ แต่ปัจจุบันกลายเป็นการใช้ชีวิตแบบสังคมนิยม

ทุนนิยม และบริโภคนิยม เป็นอย่างมาก สังเกตจากเดิมคนเผ่ากะเหรี่ยงมีชุดเสื้อผ้าเพียงไม่กี่ชุด แต่ในปัจจุบันมี 10-20 ชุดต่อคน และส่วนใหญ่เป็นชุดที่ซื้อมาทั้งนั้น และบางคนกลับไม่เห็นความสำคัญของชุดประจำเผ่า และไม่นิยมสวมใส่ เห็นว่าเป็นเรื่องน่าอาย กลัวคนอื่นเขาจะรู้ว่าตนเป็นกะเหรี่ยง ทำให้ชุดประจำเผ่าถูกลืม ถูกทิ้ง และกำลังจะสูญหายไปจากหมู่บ้าน และบางคนสวมใส่เฉพาะวันสำคัญ เช่น วันสำคัญของชนเผ่า หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หลังจากนั้นก็นำไปเก็บไว้เหมือนเดิม โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น ที่มีรสนิยมผิดไปจากเดิม นิยมอะไรที่แปลกใหม่ ตามโฆษณาต่าง ๆ ส่วนพ่อแม่หรือคนเฒ่าคนแก่ก็ยังสวมใส่ และให้ความสำคัญกับชุดประจำเผ่าอยู่

4) การตั้งถิ่นฐานและลักษณะบ้านเรือน

การตั้งถิ่นฐาน

ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง หรือ “ชาวปกากะเยอ” อาศัยอยู่ตามป่าเขา อยู่กับธรรมชาติ กินกับธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐานนั้น สิ่งสำคัญคือ ต้องดูแหล่งน้ำเป็นหลักและต้องคำนึงถึงอนาคตข้างหน้าด้วยว่า น้ำเหล่านี้จะเพียงพอต่อการบริโภคหรือไม่ และอีกอย่างก็อพยพตามผู้นำชุมชนหรือผู้นำกลุ่ม

ลักษณะการสร้างบ้าน

ลักษณะการสร้างบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยง แต่เดิมจะใช้ไม้ไผ่ ใบหญ้า ใบตองมากกว่า เพราะในอดีตไม้ไผ่ถือว่าสำคัญมากในการสร้างบ้าน เพราะมีบางคนสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ทั้งหลัง แม้กระทั่งการมุงหลังคาก็ยังใช้ไม้ไผ่ สาเหตุคือ ไม้ไผ่เป็นทรัพยากรที่หาง่าย ตัดง่าย และสะดวกสบายต่อการเปลี่ยน หรือสร้างใหม่ แต่การสร้างบ้านนั้นต้องเป็นบ้านยกพื้นสูง เพราะชนเผ่ากะเหรี่ยงอาศัยอยู่ตามไหล่เขา หากสร้างติดกับพื้นก็อาจจะไม่ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ และป้องกันความสกปรกเลอะเทอะ ตลอดจนสัตว์หรือแมลงขึ้นบ้าน อีกสาเหตุหนึ่งก็คือ ชนเผ่ากะเหรี่ยงนิยมเลี้ยงสัตว์ไว้ใต้ถุนบ้าน เช่น วัว ควาย หมู หรือไก่ จึงต้องทำการสร้างบ้านยกพื้นสูง

ฉะนั้นการสร้างบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยง คือ เป็นบ้านยกพื้น ทำจากไม้ไผ่ มุงหลังคาด้วยหญ้าคา เป็นหลัก แต่ในปัจจุบันพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามาก จึงเป็นเหตุทำให้วัฒนธรรมบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงวัฒนธรรมการสร้างบ้านอีกด้วย แต่เดิมเป็นบ้านยกพื้น แต่ปัจจุบันเริ่มเห็นการสร้างบ้านติดพื้นเพิ่มมากขึ้น เพราะได้รับอิทธิพลจากสังคมเมือง หรือนิยมสร้างบ้านสองชั้นกันเพิ่มมากขึ้น แต่หมู่บ้านขุนแม่รวมก็ยังไม่ทอดทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม เพราะปัจจุบันในหมู่บ้านขุนแม่รวมยังไม่มีบ้านสองชั้น หรือบ้านติดพื้น จะมีบ้างก็ส่วนของกระเบื้อง สังกะสี และสีต่าง ๆ ตามหลังคาหรือผนังบ้าน แต่ก็มีเพียงไม่กี่หลังเท่านั้น และการใช้ไม้ไผ่สร้างบ้านก็น้อยลง และการใช้ไม้แก่นเพิ่มมากขึ้น แต่ลักษณะการสร้างบ้านยังเหมือนเดิม

5) เทคโนโลยีด้านการผลิต

ปัจจุบันบ้านขุนแม่รวมนั้น มีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น จึงทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมนั้นเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิตมีดังต่อไปนี้

รถไถ

ย้อนไปในอดีต ตามบนดอยในป่าเขา หรือชาวปกากะเยอเอง อาจจะไม่รู้จักรถไถ และไม่คิดว่ารถไถจะเกิดขึ้นมาได้ แต่ที่รู้จักและผูกพันกันมากที่สุดคือ กระบือ หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่าควาย ชาวปกากะเยออาศัยควายเป็นแรงงานในการไถนา หากครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งที่มีนา

ครอบครัวนั้นมักจะเลี้ยงควาย และถือว่าควายเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์มาก และใช้งานควายมาก เพราะฉะนั้นชาวปกากะญอจึงมีพิธีประเพณีผูกข้อมือ คำหัวควายปีละหนึ่งถึงสองครั้ง แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตเหล่านั้นได้สูญหายไปจากหมู่บ้านแล้ว เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลอย่างมาก เพราะทำให้การไถนาสะดวกสบาย และรวดเร็วขึ้น มนุษย์ทุกคนก็อยากสบาย บางคนจึงต้องขายควายเพื่อซื้อรถไถมาทำการเกษตรแทน ทำให้ช่วยลดการใช้แรงงานในการผลิต

รถยนต์

ปัจจุบันในหมู่บ้านขุนแม่รวม มีรถยนต์อยู่สองคัน เพื่อไว้ใช้งาน หากต้องการทำการจ้างรถมาใช้งานเฉพาะฤดูคนข้าว จำเป็นและต้องอาศัยรถในการขนส่ง แต่ภายในชุมชนมีรถเพียงสองคัน ฉะนั้นจึงไม่พอเพียงต่อการขนส่ง จึงต้องอาศัยรถจากชุมชนอื่นมาช่วยในการขนส่ง เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว แต่เดิมนั้นชาวปกากะญออาศัยช้างและแรงงานคนในการขนข้าวเปลือก แต่แรงงานช้างและแรงงานคนนั้นไม่สามารถชนะเครื่องจักรได้ จึงทำให้คนล้มและทอดทิ้งมันไป ถึงตอนนี้หมู่บ้านขุนแม่รวมไม่มีช้างเหลือเลย

โรงสีข้าว

โรงสีข้าวในหมู่บ้านขุนแม่รวม มีเพียงแห่งเดียว ทุกคนในชุมชนจะต้องมาสีข้าวที่นี่ที่เดียว เพราะปัจจุบันวิถีชีวิตชาวปกากะญอเปลี่ยนไปกับเทคโนโลยีทางวัตถุ โดยอ้างว่าไม่มีเวลา ไม่มีแรง ตำข้าวเหมือนในอดีต เพราะอดีตชาวปกากะญอจะตำข้าวเอง ฉะนั้นได้ถุนบ้านทุกหลังคาเรือนจะต้องมีครกตำข้าว ปัจจุบันก็ยังมียู่อีกมากในบ้านขุนแม่รวม แต่คนไม่ค่อยตำกันแล้ว จะอาศัยโรงสีมากกว่า

อุปกรณ์ทางการเกษตร

อาชีพดั้งเดิมของชนเผ่ากะเหรี่ยง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ ทำไร่ ทำนา และทำสวน ดังนั้นอุปกรณ์ทางการเกษตรที่ต้องมี คือ มีด จอบ เสียม ฯลฯ และอุปกรณ์เหล่านี้มีมากับการเกษตรของชาวปกากะญอมานานแล้ว และไม่สามารถตอบได้ว่ามันเข้ามาเมื่อใด เพราะแม้มันจะไม่มีขายในตลาด ชาวไร่ ชาวนาก็สามารถตีหรือทำเองได้

6) ข้อมูลวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ

ชนเผ่ากะเหรี่ยงหรือ ปกากะญอ เป็นอีกชนเผ่าหนึ่งที่มีวัฒนธรรมอันหลากหลายในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะประกอบด้วย

วัฒนธรรมด้านครอบครัว

ชาวปกากะญอ ยึดถือครอบครัวผัวเดียวเมียเดียว และจะเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว เมื่อได้แต่งงานกันแล้วก็จะอยู่ร่วมทุกชั่ววมสุขกัน ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีการหย่าร้างกันมีบ้างก็ส่วนน้อย พ่อแม่จะทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกทุกคนในครอบครัว เมื่อลูกโตมีครอบครัวกันแล้วก็จะแยกครอบครัวไปสร้างบ้านหลังใหม่ แต่ต้องมีคนหนึ่งซึ่งก็ต้องตกลงกันเองต้องเลี้ยงดูพ่อแม่และอยู่บ้านหลังเดิมของพ่อแม่ต่อไปจนกว่าจะหมดลมหายใจ

วัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจชาวปกากะญอ บ้าเอาเอา คือ ทำไร่ ทำนา และทำสวน เป็นอาชีพหลัก เพื่อนำข้าวมาบริโภคต่อชีวิตไปวัน ๆ หรือหากมีมากก็มีการขายบ้าง แต่ข้าวจะขายไม่มาก ส่วนมากจะใช้

บริโภคเองมากกว่า และอาชีพรอง คือรับจ้าง ภายในชุมชน หรือนอกชุมชนเพื่อหารายได้มาเก็บไว้ใช้ในครอบครัว เช่น รับจ้างปลูกผัก ถางหญ้า ปลูกข้าวโพด หรือพรวนดิน เป็นต้น

ส่วนการทำสวน ก็จะมี 2 ประเภท ประเภทแรก คือ ปลูกไว้บริโภคเอง ประเภทที่สอง ปลูกเพื่อขาย หากปลูกไว้บริโภคเองก็จะปลูกไม่มากเหมือนกับปลูกเพื่อเป็นพืชเศรษฐกิจและเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน คือ การเลี้ยงสัตว์ ขนเผ่ากะเหรี่ยงนิยมเลี้ยงสัตว์ก็ตาม แต่สัตว์เลี้ยงนั้น ไม่ใช่เป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อค้าขายเป็นอาชีพ แต่เลี้ยงตามประเพณี จะขายเป็นบางกรณีเท่านั้นเช่น จำเป็นต้องขายหรือมีคนมาขอซื้อแต่ส่วนใหญ่จะไม่ขาย จะเลี้ยงไว้เป็นสัตว์มรดกของครอบครัว ไว้ให้ลูกหลานต่อไป โดยเฉพาะวัว และควาย เป็นต้น โดยรวมแล้วชนเผ่ากะเหรี่ยง จะปลูกพืชผักที่เป็นอาชีพ หรือพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ กะหล่ำปลี มัน ต้นหอมญี่ปุ่น ข้าวโพด ถั่วลิสง พักทองญี่ปุ่น ฯ ส่วนพืชผักผลไม้ที่ปลูกเพื่อบริโภคเอง เช่น มะม่วง มะละกอ ขนุน ฝรั่ง ฯ และสัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงมาก คือ ไก่ หมู วัว ควาย แมว สุนัข เป็นต้น ไก่และหมูเป็นสัตว์สำหรับประกอบพิธีกรรม ส่วนสัตว์ ที่เลี้ยงเพื่อเฝ้าบ้านหรือนำไปไร่ ไร่นา คือ แมวและสุนัข

วัฒนธรรมด้านการเมืองในชุมชน

ในหมู่บ้านแอเอะแบ่งผู้นำออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

- ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือผู้นำทางความเชื่อ หรือจิตวิญญาณ จะแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ผู้นำทางความเชื่อดั้งเดิม รวมถึงหมอผี หรือหมอพื้นบ้าน เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมของหมู่บ้าน และจะมีอิทธิพลต่อชีวิตคนในชุมชนด้านความเชื่อและการดำรงชีวิตมาก และฝ่ายที่สอง คือ ฝ่ายผู้นำทางศาสนา ในชุมชนมีสองศาสนาด้วยกัน ซึ่งประกอบด้วย พระพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์

- ผู้นำที่เป็นทางการประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน

วัฒนธรรมด้านศาสนา

ชุมชนบ้านแอเอะ เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีความหลากหลายทางความเชื่อ และวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย

1. ความเชื่อเรื่องผีวิญญาณ เทพเจ้าและบรรพบุรุษ ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของชนเผ่า เพราะเชื่อว่าบุคคลใดทำผิดผี ลบหลู่ผี จะต้องถูกผีลงโทษ จึงทำให้ผู้คนเกิดความเกรงกลัวต่อการทำชั่ว หรือสิ่งไม่ดี

2. ความเชื่อเรื่องพุทธ-ผี คือ นับถือทั้งศาสนาพุทธและผี และเป็นความเชื่อของคนส่วนใหญ่ที่นับถือกันมากที่สุดในชุมชน

3. นับถือศาสนาพุทธ ที่นับถือพระพุทธศาสนา หรือตัดผีแล้วแสดงตนเป็นพุทธมามกะมีเพียง 3 ครอบครัว

4. นับถือศาสนาคริสต์ ในชุมชนมีประชากรที่นับถือศาสนาคริสต์อยู่ 9 ครอบครัว

วัฒนธรรมด้านการศึกษา

ประชากรคนรุ่นหลังส่วนมากได้รับการศึกษา เพราะปัจจุบันการศึกษาเปิดโอกาสมากยิ่งขึ้น ให้ทุกคนมีสิทธิในการศึกษาหาความรู้มาพัฒนาตัวเอง ดังนั้นทุกคนก็ได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพราะไม่อยากจะเห็นสภาพลูกหลานต้องยากลำบากเหมือนตัวเอง แม้ปัจจุบัน

หมู่บ้านแอเอาะจะยังไม่มีโรงเรียนก็ตาม แต่เด็กทุกคนก็ได้รับโอกาสทางการศึกษาเหมือนหมู่บ้านอื่น แยกย้ายกันไปศึกษาหาความรู้ โดยส่วนมากจะไปเรียนที่โรงเรียนบ้านห้วยยา และโรงเรียนบ้านขุนแม่รวม ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จบจากนี้ก็จะแยกย้ายกันไปสถานศึกษากันไปอีกตามความเหมาะสมทางฐานะของครอบครัว

7) โครงสร้าง / องค์กร / ผู้นำ

ชุมชนบ้านขุนแม่รวม เป็นชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) หรือ ชาวปกากะญอ โดยจะแบ่งผู้นำออกเป็น 2 ประเภท คือ

ผู้นำชุมชน

1.1 ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วย

- ผู้อาวุโส ปู่จารย์ (ฮีโป) ในชุมชน คือ นายดีคา สุขตามยอดดอย ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี วัฒนธรรมของชนเผ่าในชุมชน

- หมอผี มีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่น การเรียกขวัญ สะเดาะเคราะห์ เป็นต้น

- พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ประกอบพิธีสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน

- ผู้นำทางศาสนาคริสต์ ก็ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเช่นเดียวกัน

1.2 ผู้นำที่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วย

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายพะเจิดา บ้านจันทร์แจ่ม ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งปกครองดูแลสมาชิกในชุมชน เช่น การแจ้งเกิด แจ้งตาย เป็นต้น

- สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คือ นายพัชรพล หงส์กนกรัตน์ มีหน้าที่ในการสนองนโยบายของรัฐ เกี่ยวกับการบริหารงานต่าง ๆ เช่น โครงการหมู่บ้าน เป็นต้น

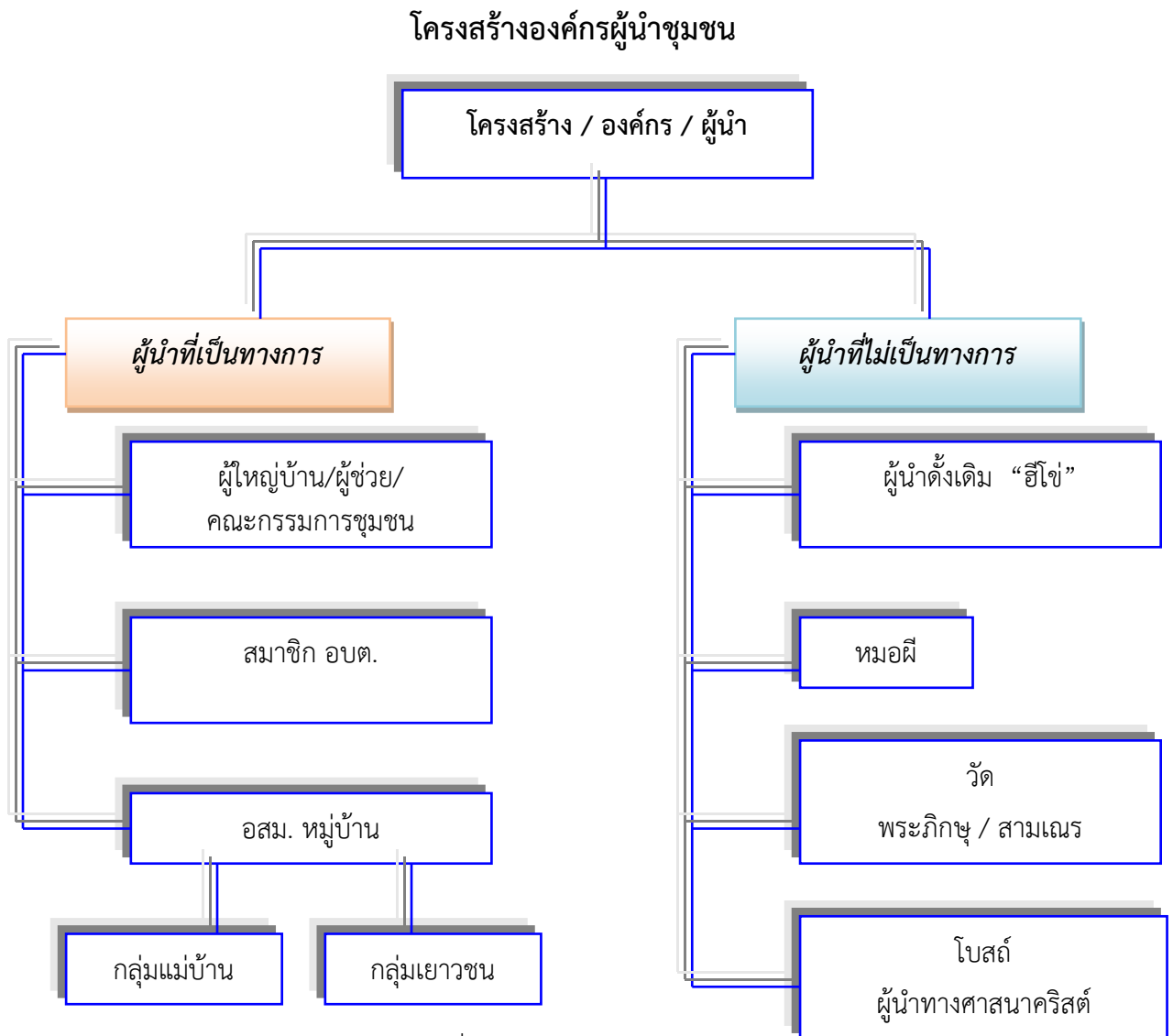
องค์กรชุมชนบ้านขุนแม่รวม มีดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (เด็กวัยก่อนเรียน) มีหน้าที่อบรมพื้นฐานพัฒนาสู่เด็กขั้นต่อไป

2. อาศรมพระธรรมจาริก หรือ ภายในชุมชนเรียกว่า วัด มีหน้าที่อบรมจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน

3. โบสถ์คริสต์ มีหน้าที่อบรมศาสนาและเป็นศูนย์รวมใจชาวคริสต์

แผนผังที่ 1 โครงสร้างองค์กรผู้นำชุมชน

8) ปฏิทินชุมชน

จากการสัมภาษณ์จากชาวบ้านชุมชนแม่รวม ได้กล่าวว่าในแต่ละปี วิถีชีวิตและเศรษฐกิจวัฒนธรรม ของชนเผ่าปกากะญอ บ้านชุมชนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน คือ

เดือนมกราคม

เป็นเดือนที่พักผ่อน หาของป่า รับจ้าง หรือปลูกพืชผักตามที่มี

เดือนกุมภาพันธ์

มีการมัดมือสู่วัยปีใหม่ (ฉี่ทอขอ) เป็นการมัดมือก่อนลงมือทำอะไร ทำนา และมีการกางป่า ตัดไม้ ทำไร่ เพื่อปลูกข้าวต่อไป

เดือนมีนาคม

เป็นช่วงตากแห้งไม้ไร่ก่อนทำการเผา

เดือนเมษายน

ตอนปลายเดือนมีนาคม – ต้นเดือนเมษายน เป็นช่วงเผาไร่ และทำไร่ไถ่เสร็จแล้วก็ทำการปลูกข้าวไร่ หลังเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง)

เดือนพฤษภาคม

ปลูกกล้าข้าวนา

เดือนมิถุนายน

เริ่มลงมือไถนา และถางหญ้าข้าวไร่ครั้งแรก

เดือนกรกฎาคม

ปลูกข้าวนาและเลี้ยงผีต้นน้ำ

เดือนสิงหาคม

เลี้ยงผีไร่ และมัดมือหมู่บ้านตามประเพณี

เดือนกันยายน

ถางหญ้าข้าวในนา

เดือนตุลาคม

เริ่มทำการเก็บเกี่ยวข้าวไร่ และต่อด้วยข้าวนา

เดือนพฤศจิกายน

เป็นช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ไร่ข้าว และช่วงระหว่างไร่ข้าวจะมีการมัดมือ การต้นฟางข้าว หลังจากนั้นก็จะแบกข้าวใหม่กลับบ้าน แล้วก็กินข้าวใหม่ บางคนก็กินทันที แต่บางคนรอให้ข้าวเก่าหมดเสียก่อน

เดือนธันวาคม

ช่วงตัดฟืน เตรียมไว้ใช้ในปีต่อไป

9) ข้อมูลภาษาท้องถิ่นและศิลปะในชุมชน

ภาษาเป็นสิ่งสำคัญมากในการสื่อสาร หากไม่มีภาษาทุกวันโลกคงจะวุ่นวายมาก ดั้งนั้นชนเผ่ากระเหรี่ยง เป็นชาวไทยภูเขาอีกชนเผ่าหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ตามป่าเขาบนพื้นที่สูง ซึ่งจะกระจายการอยู่อาศัยตามตะเข็บชายแดนของประเทศไทย ส่วนมากจะอาศัยอยู่แถบภาคเหนือ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน, แพร่, ลำพูน, ลำปาง, สุโขทัยฯ และชนเผ่ากระเหรี่ยงนั้นจะแยกประเภทของเผ่าออกได้หลายประเภทดังต่อไปนี้

- 1) กระเหรี่ยงสะกอ
- 2) กระเหรี่ยงโปว์
- 3) กระเหรี่ยงแดง
- 4) กระเหรี่ยงคอยาว

หมู่บ้านขุนแม่รวม เป็นสมาชิกหนึ่งของชนเผ่ากระเหรี่ยง หรือที่เรียกตัวเองว่า ปาเกอะญอ จะยังใช้ภาษากระเหรี่ยงดั้งเดิม โดยมีภาษาถิ่นล้านนาและไทย หรือภาษากลาง เป็นภาษาที่ใช้สำหรับสื่อสารในบางประเพณี หรือบางโอกาส แต่หากอยู่ในชุมชนก็ใช้ภาษาของตนเอง แต่ปัจจุบันภาษากระเหรี่ยงกลายเป็นภาษาผสมผสาน ปะปนกับภาษาถิ่นล้านนา และภาษาไทย ขึ้นมีการใช้ภาษาเมือง ภาษาไทยบางคำแทนภาษากระเหรี่ยงบ้างแล้ว ซึ่งใช้แทนกันได้ และสามารถรู้ได้และมี

ความหมายเหมือนกัน เพราะอิทธิพลหลายอย่าง ที่เข้ามาครอบงำการดำรงชีวิต ของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงในยุคปัจจุบัน

สาเหตุหลักที่ทำให้ภาษา กะเหรี่ยงมีการเปลี่ยนแปลง คือ

- ด้านเศรษฐกิจและการค้าขาย
- ด้านการศึกษา

เศรษฐกิจการค้าขายเป็นปัจจัยสำคัญมาก ที่ทำให้ชนเผ่ากะเหรี่ยง จำเป็นต้องใช้ภาษาถิ่นล้านนา และภาษาไทยเพิ่มขึ้น เพราะทุกคนต้องค้าขายทำมาหากิน และต้องหางานทำเพื่อเลี้ยงชีพ และสร้างฐานะครอบครัวให้ยกระดับขั้นขึ้นอีกระดับหนึ่ง ดังนั้นก็ต้องดิ้นรน เพื่อหาเงินทองมาสร้างฐานะ ยกครอบครัวของตัวเอง

ดังนั้นเผ่ากะเหรี่ยงบ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรจำนวนหนึ่งในหมู่บ้านโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน นิยมเข้าเมืองเพื่อหางานทำ และอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้เข้าเมือง ก็จะปลูกพืชผักขายที่บ้าน หรือช่วยพ่อแม่ทำไร่ นา ทำสวน ดังนั้นจึงต้องอาศัยภาษาไทย หรือ ภาษาถิ่นล้านนาในการติดต่อค้าขายกับคนนอกชุมชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้ชนเผ่ากะเหรี่ยงหันมาใช้ภาษากลางมากขึ้น จนคำบางคำกลายเป็นคำติดปาก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาษากะเหรี่ยงมีการเปลี่ยนแปลง

10) ด้านการศึกษา

การศึกษาเป็นองค์กรหนึ่งที่เขาามีส่วนร่วมในการใช้ภาษาท้องถิ่น เพราะการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมาก ในการพัฒนาศักยภาพ หรือคุณภาพชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน จากอดีตเอกลักษณ์ของชาวปกากะญอ คือ พุดไม่ขีด อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ แต่ปัจจุบันแยกไม่ออกกว่าปกากะญอ คือใคร เพราะชาวปกากะญอมีการศึกษา พัฒนาเท่าทันสังคมทั่วไป การศึกษานั้นจะเริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่นผู้ใหญ่ ให้เด็กได้พัฒนาบุคลิกภาพ เพื่ออนาคตที่ดี องค์กรสำคัญของการศึกษา คือ โรงเรียน แต่หมู่บ้านขุนแม่รวม ปัจจุบันยังไม่มีโรงเรียน แต่พ่อแม่ผู้ปกครองเด็ก จะส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือในโรงเรียนใกล้เคียง และที่ไปศึกษากันมา มี 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านห้วยยา และโรงเรียนบ้านขุนแม่รวม ซึ่งจะศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ดังนั้นการศึกษาทำให้เด็กเลือกใช้ภาษากลางมากขึ้น แต่ภาษาประจำเผ่ายังคงเป็นภาษาหลักที่ใช้สื่อสารกันภายในชุมชนต่อไป

11) ศิลปะหัตถกรรม และการจัดสวน

การทอผ้า

ชนเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) มีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดประจำเผ่า คือ เครื่องแต่งกาย เป็นต้นว่าเสื้อผ้า หรือถุงย่าม ซึ่งอาจมีลวดลายสวยงาม แตกต่างกัน แต่จะมีลักษณะโครงสร้าง วิธีการทอแบบเดียวกัน แต่จะมีเอกลักษณ์สำคัญในการทอผ้า คือ แบ่งลักษณะตามสถานภาพ เช่น ผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพโสด ต้องสวมชุดผ้าขาว ยาวประมาณหน้าแข้ง ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมชุดยาวประมาณเอว และมีผ้าถุง หรือกระโปรง ส่วนผู้ชายลักษณะการแต่งกายจะเหมือนกัน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ และทุกสถานภาพ แตกต่างเพียงลวดลายสีสันทัน และขนาด ก็จะสวมเสื้อประมาณเอว และมีกางเกงสวมเหมือนคนทั่วไป

การจักสาน

การจักสานของชนเผ่ากะเหรี่ยงมีมากมายหลายประการ เช่น กุ่ย ตะกร้า เสื่อ ปลูก ใสมัด สุ่มไก่ จะจักสานกันในเวลาว่าง บางคนสานจำนวนมาก ๆ เพื่อขายก็มี แต่บางคนสานเพื่อใช้ในครัวเรือน จักสานกันมากในช่วงเดือน กันยายน – ตุลาคม

12) ระบบสุขภาพ

ระบบสุขภาพในชุมชนบ้านขุนแม่รวมซึ่งจำแนกออกตามประเภทต่างๆ ดังนี้
อาหาร เป็นสิ่งที่ต้องบริโภคในแต่ละวัน ของชุมชนบ้านขุนแม่รวม ซึ่งประกอบด้วย
 - ผัก เช่น ผัก พริก มะเขือเทศ มะระ พริกเขียว พริกทองฯ ทั้งที่ปลูกเอง และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

- ผลไม้ เช่น มะม่วง มะละกอ กัลฉวย ขนุน ฝรั่ง แตงฯ ที่ปลูกไว้รอบ ๆ บ้าน
 - ข้าว เป็นพืชหลักที่ต้องปลูก ส่วนมากข้าวเจ้า ในไร่นา
 - เครื่องดื่ม เช่น น้ำร้อน เหล้า ที่หุงต้มเอง น้ำชา และเครื่องดื่มที่วางขายตามร้านค้า เช่น น้ำอัดลม เบียร์ เหล้า น้าลี เป็นต้น

ยา เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดูแลสุขภาพป้องกันบำบัด และเยียวยาโรค ในชุมชนแบ่งยาออกเป็น 2 ประเภท

- ยาแผนโบราณ (ยาสมุนไพร) ซึ่งหาได้ตามป่าเขา
- ยาแผนปัจจุบัน ซึ่งได้จากสถานบริการสาธารณสุข หรือ ร้านขายยาทั่วไป

13) สถานบริการสาธารณสุข

บ้านขุนแม่รวมแม้จะอยู่ในการควบคุมดูแล และเขตรับผิดชอบของอำเภอแม่แจ่ม แต่หากกล่าวถึงแล้ว อำเภอแม่แจ่มมีส่วนร่วมในการสาธารณสุขชุมชนน้อยมาก โรงพยาบาลที่สำคัญคือ โรงพยาบาลขุนยวม และโรงพยาบาลอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีสถานอนามัยที่รับผิดชอบหนึ่งแห่ง คือ สถานีอนามัยบ้านแม่ละอู

หมอพื้นบ้าน

เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับสุขภาพภายในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย
 - หมอผี ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บไข้ได้ป่วย
 - หมอตำแย เป็นผู้เชี่ยวชาญในการทำคลอด
 - ปู่จารย์ เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมซึ่งทั้งหมดนี้มีอิทธิพลด้านจิตใจของคนในชุมชนทุกคน

ความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อชุมชนมาก ทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- ผีป่า ได้แก่ ผีห้วย ผีไร่ ผีนา ผีต้นน้ำลำธาร เป็นต้น
  - ผีบ้าน ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครอง ผู้คนในบ้าน ไม่ให้ไปกระทำความผิด
- ดังนั้น หากคนในชุมชนได้รับความเจ็บป่วย หมอผี หมอดู ต้องเป็นคนบอก ตามคำทำนายทายทักแล้ว ต้องให้ฝ่ายผู้ป่วยไปเลี้ยงผี ตามจุดนั้น ๆ

การออกกำลังกาย

การออกกำลังกายของคนในชุมชน แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

- ทางตรง เช่น การเล่นกีฬา หรือนันทนาการ
- ทางอ้อม เช่น การทำงาน ทำไร่ ทำนา หรือดำข้าว แต่จะไม่บอกว่าออกกำลังกาย

บอกว่าเป็นการทำงาน ตามความเข้าใจ

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชนบ้านขุนแม่รวมเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนแม่รวมดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน อาทิ การปลูกพืชผักตามฤดูกาล ผูกข้อมือสู่ขวัญปีใหม่ (ฉี่ทอขอ) เป็นการผูกข้อมือก่อนลงมือทำไร่ ทำนา และมีการถางป่า ตัดไม้ ทำไร่ เพื่อปลูกข้าวต่อไป หากช่วงเผาไร่และทำไร่เสร็จแล้วก็ทำการปลูกข้าวไร่ หลังเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) จะมีการปลูกกล้าข้าวนา และเริ่มลงมือไถนา และถางหญ้าข้าวไร่ครั้งแรก ช่วงเดือนมิถุนายน (ช่วงฤดูฝน) รวมถึงการปลูกข้าวนาและเลี้ยงผีต้นน้ำช่วงการเพาะปลูก ส่วนการเลี้ยงผีไร่ และมัดมือหมู่บ้านตามประเพณีจะทำในช่วงเดือนสิงหาคม และในเดือนตุลาคมจะเริ่มทำการเก็บเกี่ยวข้าวไร่ และต่อด้วยข้าวนา ซึ่งในช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ไร่ข้าว และช่วงระหว่างตีข้าวจะมีการมัดมือ การเดินฟางข้าว หลังจากนั้นจะแบกข้าวใหม่กลับบ้าน แล้วกินข้าวใหม่ บางบ้านกินทันที แต่บ้านรอให้ข้าวเก่าหมดเสียก่อน เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว สุดท้ายก็เป็นช่วงช่วงตัดฟืน เตรียมไว้ใช้ในปีต่อไป ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนดังกล่าวจะเห็นว่า ความเชื่อมีส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อชุมชนมาก ทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีป่า ได้แก่ ผีห้วย ผีไร่ ผีนา ผีต้นน้ำลำธาร และผีบ้าน ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครอง ผู้คนในบ้าน ไม่ให้ไปกระทำความผิด ซึ่งเมื่อหากคนในชุมชนได้รับความเจ็บป่วย หมอผี หมอดู ต้องเป็นคนบอก ตามคำทำนายทายทักแล้ว ต้องให้ฝ่ายผู้ป่วยไปเลี้ยงผี ตามจุดนั้น ๆ

4.1.2 สถานการณ์การใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจ

โดยปกติแล้ว “ป่า” ในชุมชนก็คือพื้นที่ป่าไม้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการ เพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น ป่า หรือป่าชุมชนจึงสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในที่ดินประเภทต่าง ๆ เพียงแต่ระดับการมีส่วนร่วมและการจัดการอาจมีความเข้มข้นและความหลากหลายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับกฎหมายของที่ดินผืนนั้นเป็นประการสำคัญ สำหรับวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชน หากป่าชุมชนไม่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้ตามต้องการก็จะไม่บังเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้านดังนี้

1. ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นประโยชน์ที่พบว่าชุมชนประสงค์ได้รับจากการดำเนินงานป่าชุมชนในระยะแรกๆต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน เพื่อแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น ที่สำคัญได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอันส่งผลต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร การอุปโภค และการบริโภคในครัวเรือน การเป็นแหล่งป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านไฟป่าที่คุกคามสุขภาพและทรัพยากรของชุมชน การช่วยบรรเทาการกัดเซาะและพังทลายของ

หน้าดินโดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นภูเขาและชายฝั่งทะเล การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ

2. ประโยชน์ทางด้านสังคม ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านสังคมในรูปแบบต่าง ๆ กันไป ที่สำคัญที่สุดก็คือการสร้างความร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมจัดการป่าไม้อันเป็นการทำงานเพื่อส่วนรวม อันส่งผลต่อความรักสามัคคีที่สามารถส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันในชุมชน ทั้งในด้านศาสนาหรือความเชื่อ การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ตามความเหมาะสม กับทั้งอาจส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของชุมชนตามมา การใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเป็นแหล่งเรียนรู้รัฐธรรมนูญและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ ภูมิภาค และประเทศอีกด้วย

3. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ที่ผ่านมาชุมชนได้รับประโยชน์ในด้านนี้จากป่าชุมชนไม่สูงเท่าที่ควร เนื่องจากข้อจำกัดของสถานภาพทางกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่า และสมุนไพรตามที่กฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่งในกรณีที่มีจำนวนมากอาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดไม้ยืนต้นที่มีอยู่มาสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว

ไม้เศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน เป็นไม้ยืนต้นรวมถึงไม้ที่ปลูกหรือขึ้นเองตามธรรมชาติและอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ที่มีการใช้ประโยชน์เนื้อไม้ และ/หรือ ผลผลิตอื่นที่ไม่ใช่เนื้อไม้เพื่อการค้า ดังนั้น อาจกล่าวโดยรวมได้ว่า ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจเป็นไม้ที่สามารถนำมาสร้างมูลค่า หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ รวมทั้งให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้ปลูก เช่น ไม้พิน ไม้ใช้สอย ไม้ก่อสร้าง ไม้เพื่อพืช อาหาร หรือสารหอมระเหย จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน โดยทางชุมชนมีการจำแนกกลุ่มไม้ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ไม้โตเร็ว มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอก มากกว่า 1.5 เซนติเมตร/ปี อายุสำหรับตัดฟันไม้ประมาณ 5-15 ปี เช่น สะเดา ชี้เหล็ก รวมถึงไม้ ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

2. ไม้โตปานกลาง มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 0.8-1.5 เซนติเมตร/ปีอายุสำหรับตัดฟันไม้ประมาณ 15-20 ปี ได้แก่ สัก ประดู่ ยางนา เป็นต้น

3. ไม้โตช้า มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลาง น้อยกว่า 0.8 เซนติเมตร/ปี รอบตัดฟันไม้ประมาณ 20-30 ปี ได้แก่ ตะเคียนทอง พะยูง มะค่าโมง เป็นต้น

ทั้งนี้การปลูกไม้เศรษฐกิจ มีปัจจัยหลักๆ ในการที่จะช่วยให้ภาคประชาชน ใช้ประกอบการตัดสินใจว่า ตนมีความพร้อมในการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจหรือไม่ดังนี้

1. ควรมีที่ดินเป็นของตนเอง และที่ดินนั้นควรเป็นที่ซึ่งมีกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดิน

2. มีความตั้งใจจริงในการปลูก และพร้อมดูแลบำรุงรักษาไม้เศรษฐกิจ

3. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่เหมาะสมต่อการเติบโตของต้นไม้เศรษฐกิจแต่ละชนิด

4. มีความรู้ทางด้านเกษตร หรือเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อนำมาใช้ในการ จัดการไม้เศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม

5. มีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการปลูกไม้เศรษฐกิจที่ชัดเจน

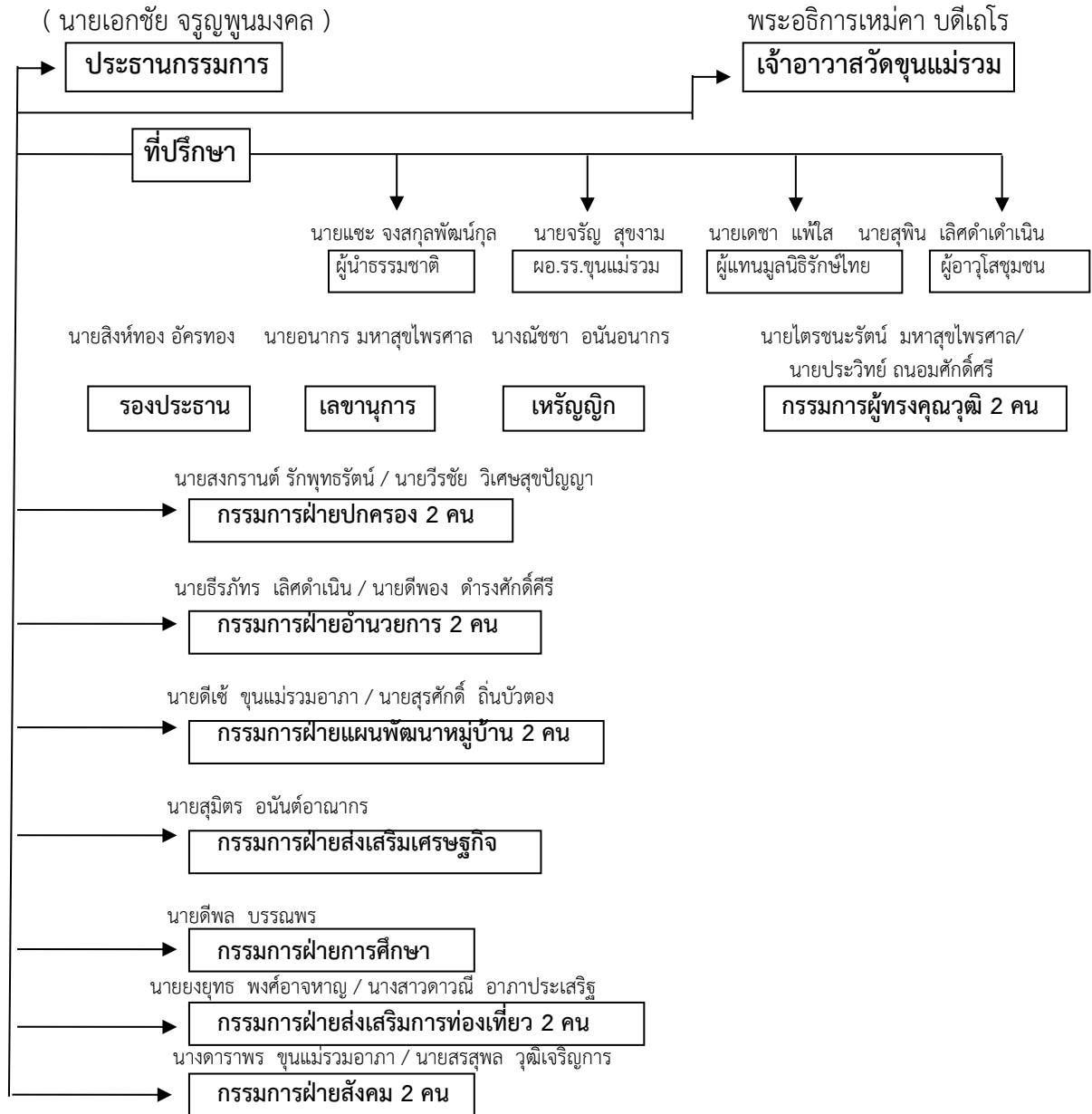
6. มีการวางแผนในการปลูก ดูแล บำรุงรักษา และการจัดการไม้เศรษฐกิจอย่างชัดเจน เหมาะสม

7. มีความพร้อมหรือความสามารถในการจัดการผลผลิตจากไม้เศรษฐกิจให้ถูกต้องเหมาะสมตามกฎหมายที่รองรับ

8. สามารถเพิ่มความยั่งยืนให้กับทรัพยากรและระบบนิเวศในชุมชนได้

อย่างไรก็ตาม หากได้พิจารณากันให้ถ่วงถี่แล้วอาจสรุปได้ว่า ป่าชุมชนทุกแห่งได้เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไป เพียงแค่ในด้านใดด้านหนึ่งอาจมากหรือน้อยแตกต่างกันไป ทั้งนี้ ประโยชน์ดังกล่าวอาจมีการยกระดับให้สูงขึ้นกว่าที่ได้รับอยู่ในปัจจุบันได้ ถ้ามีการจัดการหรือดำเนินกิจกรรมบางด้านในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งถ้าประโยชน์ทั้ง 3 ด้านมีความสมดุลกันแล้ว จะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ของชุมชน

4.1.3 โครงสร้างบทบาทคณะกรรมการดูแลป่าเศรษฐกิจ

ภาพแผนผังที่ 2 โครงสร้างบทบาทคณะกรรมการดูแลป่าเศรษฐกิจ

ในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น ทางชุมชนได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการให้มีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทางและกระบวนการเดียวกัน โดยมีฐานะเทียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่าไว้ดังนี้

กฎระเบียบหรือข้อบังคับของคณะกรรมการดูแลป่า หมู่ที่ 1 บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ

1. แนวทางการปกครองแต่ละหมู่บ้านจะต้องร่วมกันช่วยเหลือดูแลรักษาป่าเขตปกครอง หากสมาชิกที่มีความจำเป็นจะต้องไปประกอบการต่าง ๆ ในเขตรับผิดชอบของหมู่บ้านอื่น จะต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าหมู่บ้านนั้น ๆ ก่อน

2. ห้ามจุดไฟเผาป่าในเขตอนุรักษ์และเขตต้นน้ำไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษปรับตั้งแต่ 1,000 – 5,000 บาท

3. ห้ามบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินในเขตอนุรักษ์และเขตต้นน้ำ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษปรับตั้งแต่ 2,000-5,000 บาท

4. ห้ามตัดต้นไม้ในเขตอนุรักษ์และเขตต้นน้ำ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษปรับตั้งแต่ 100-5,000 บาท

5. ห้ามมีการขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอกโดยเด็ดขาด

6. ห้ามแปรรูปไม้ออกจากหมู่บ้านโดยเด็ดขาด หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษปรับตั้งแต่ 1,000-5,000 บาท พร้อมการแจ้งจับและดำเนินคดีตามกฎหมาย

7. จะเผาสวนหรือไร่ จะต้องทำแนวกันไฟกว้าง 5 เมตรขึ้นไป ถ้าไฟล้าออกแนวกันไฟ ต้องแจ้งให้ชาวบ้านทราบเพื่อช่วยกันดับไฟ หากไม่แจ้งจะมีโทษปรับตั้งแต่ 500-1,000 บาท

หมายเหตุ : กฎระเบียบข้อ 1.4 หากผู้ใดมีความจำเป็นที่จะต้องตัดไม้ใช้สอยสร้างบ้านจะต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบและอนุญาตจากคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าหมู่บ้านก่อน

กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ

1. ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิดในเขตอนุรักษ์ไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น หากผู้ใดฝ่าฝืน จะมีโทษปรับตั้งแต่ 5,000-10,000 บาท (หากผู้ใดถูกปรับแล้วไม่ยินยอมจ่าย จะมีการดำเนินคดีตามกฎหมาย) บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการดูแลป่า ชุมชนบ้านขุนแม่รวม

ป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติของกรมป่าไม้ ต้องอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐมนตรีนอกเขตป่าอนุรักษ์ได้แก่ เขตอุทยานแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า หรือเขตพื้นที่อื่นใดที่มีคุณค่าทางธรรมชาติหรือคุณค่าอื่นอันควรแก่การอนุรักษ์หรือรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดในกฎกระทรวงโดยวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งป่าชุมชนคือ การขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชนต้องมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ การฟื้นฟูพื้นที่ป่าในเขตป่าชุมชนโดยการปลูกทดแทน การเสริมสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนในการจัดการป่าชุมชน การส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การพัฒนา การควบคุมดูแล และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยมีคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกับสมาชิกชุมชนจัดการป่าชุมชนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของป่าชุมชนและแผนการจัดการป่าชุมชนที่ได้รับอนุมัติ ตลอดทั้งมีหน้าที่และอำนาจในการร่วมมือกับพนักงานเจ้าหน้าที่ในการจัดให้มีหลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมายอื่นใด

แสดงแนวเขตป่าชุมชน จัดการทรัพยากรสินส่วนกลางของป่าชุมชน ออกข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ดูแลรักษาป่าชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้กฎหมายยังรับรองให้มี “เครือข่ายป่าชุมชน” ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนหรือสมาชิกป่าชุมชนของชุมชนต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อเรียนรู้ สร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน

สรุปจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านขุนแม่รวมจากอดีตถึงปัจจุบันยังมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยังเป็นวิถีชีวิตเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่า ปกาเกอญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน หนึ่งสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตและเป็นปัจจัยที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ก็คือ ป่าชุมชนโดยมีการใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจในชุมชน 3 ด้านคือ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชน ของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้าน คือ ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอันส่งผลต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร การอุปโภค และการบริโภคในครัวเรือน การเป็นแหล่งป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านไฟป่าที่คุกคามสุขภาพและทรัพยากรของชุมชน การช่วยบรรเทาการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นภูเขาและชายฝั่งทะเล การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ ประโยชน์ทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันในชุมชน ทั้งในด้านศาสนาหรือความเชื่อ การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ตามความเหมาะสม กับทั้งอาจส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของชุมชนตามมา การใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ ภูมิภาค และประเทศอีกด้วย และการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพรตามที่กฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีที่มีจำนวนมากอาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มากสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจ และบทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น โดยได้มีการคัดเลือกจากคณะกรรมการชุมชนให้มีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทางและกระบวนกรเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่า โดยมีกฎหลัก 2 ประเด็นคือ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ และ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ

4.2 พัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราชจังหวัดเชียงใหม่

4.2.1 ลักษณะศูนย์สาธิตและบทบาทหน้าที่

ลักษณะของศูนย์สาธิต เป็น ศูนย์เรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักรู้ด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชนผ่านแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยในการดำเนินงานนั้น ได้จัดทำสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าชุมชนที่มีความสำคัญกับพื้นที่ ซึ่งป่าชุมชนยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้ ผู้ที่เข้ามาศึกษา ศึกษานักเรียน นักศึกษา นักวิชาการหรือประชาชนทั่วไป อันจะนำมาซึ่งจิตสำนึกในการรักษาและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนตามรากฐานของศาสตร์พระราชาก็คือ หลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติ ที่วางรากฐานอยู่บน “ความพอเพียง” ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4.2.2 การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ ด้วยเครือข่าย

การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยเครือข่ายของชุมชนบ้านขุนแม่รวมนั้น เริ่มจากการหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนมาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ

เมื่อทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคมโดยมีแนวทางและขั้นตอนของโครงการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจตามกระบวนการดังนี้

1. ทำการประชาคม ประชุมวิเคราะห์ชุมชนด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจ
2. จัดทำโครงการและเสนอขออนุมัติโครงการ
3. วางแผนการดำเนินโครงการ
4. ค้นคว้า หาข้อมูลเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” เพื่อประยุกต์ใช้ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน
5. รวบรวม สื่อ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” เพื่อประยุกต์ใช้ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน
6. พัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ฯ ในตำบลตามแผนการปฏิบัติงาน

7. ดำเนินการเผยแพร่ผลการจัดกิจกรรม ในช่องทางที่หลากหลาย เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์เผยแพร่บน Facebook Group/page
8. ตรวจสอบผลลัพธ์ (Output Outcome) ของโครงการและกระบวนการ (Process) ของโครงการ
9. ชุมชนร่วมจัดทำสรุปผลรายงานเพื่อนำข้อเสนอแนะและผลที่ได้มาพัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ
10. นำผลจากการตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงาน มาคิดค้นและวางแผนปรับปรุง พัฒนาคุณภาพการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตามวงจรคุณภาพ P D C A
 ทั้งนี้ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป

4.2.3 การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการดังนี้คือ

1) **หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ** คือ หลักการที่สำคัญที่องค์การทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ซึ่งจะสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบ จำเป็นต้องปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรมและความโปร่งใส

2) **หลักความคุ้มค่า** คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

3) **เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม** การมีส่วนร่วมอาจเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมแบบวิธีการ ต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้คนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน และการเกิดผลประโยชน์ของกลุ่มเนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับ ซึ่งคล้ายกับเป็นกระบวนการที่ Erwin. (1976, p. 138) ได้เสนอไว้ว่า แนวคิดการพัฒนาชุมชนดังกล่าว เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมใช้

ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาาร่วมกัน และการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ทางชุมชนบ้านขุนแม่รวมได้วางแนวทางการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นริเริ่มการพัฒนา ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการวางแผนในการพัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นตอนที่ 3 ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหาร ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา ศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชนดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 5 ประชาชนเข้าร่วมสรุปผลการดำเนินงานของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจในแต่ละเดือน/ปีงบประมาณ

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราชกิจจักร์เชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักรู้ด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชนผ่านแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยในการดำเนินงานนั้น ได้จัดทำสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าชุมชนที่มีความสำคัญกับพื้นที่ ซึ่งป่าชุมชนยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งในการดำเนินการและพัฒนานั้น มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนมาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ เมื่อทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคม ให้ได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป ดังนั้นการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านขุนแม่หอยอด เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มี

ส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการดังนี้คือ หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า และการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทางชุมชนบ้านขุนแม่รวมได้วางแผนทางการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน เพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการของการพัฒนาดังกล่าว ซึ่งเมื่อพิจารณากับงานวิจัยของ (เดือนนภา ภูทอง, 2561) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า สังคมท้องถิ่นมี การจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้ง พระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีต ประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถึปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษา ป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง และยังมีความสอดคล้องกันกับหลักการของศาสตร์พระราชาในประเด็นของการมีส่วนร่วม การยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ การใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ แนวทางการพึ่งพาตนเอง การพออยู่พอกินจนนำไปสู่กระบวนการของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญที่สุดของแนวทางของศาสตร์พระราชา

4.3 การนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

จากการวิจัยดังกล่าวสามารถนำเสนอ การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ได้ดังนี้

1) รูปแบบชุมชนสามารถปลูกไม้เศรษฐกิจ ในเขตอุทยานได้อย่างถูกกฎหมาย

จากการสัมภาษณ์ประธานและคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนขุนแม่รวมพบว่า บ้านขุนแม่รวมเป็นชุมชนที่เหมาะสมกับการปลูกไม้เศรษฐกิจ ซึ่งชุมชนได้พึงตระหนักในขอบเขตของกฎหมายของอุทยานเป็นหลัก ในการดำเนินการพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจดังกล่าว โดยมีหน่วยงานรัฐ ได้แก่อุทยานแห่งชาติและป่าไม้ในพื้นที่ เข้าทำการตรวจสอบและให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกไม้เศรษฐกิจและการนำไปใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง รวมถึงการแบ่งโซนพื้นที่ระหว่างป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน โดยที่การปลูกไม้เศรษฐกิจนั้นจะเป็นการปลูกในเขตของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนเองนั้นช่วยกันสอดส่องดูแลและมีการใช้ประโยชน์จากไม้เศรษฐกิจดังกล่าว ภายใต้กฎหรือข้อตกลงร่วมกัน

2) รูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตร

“วนเกษตร”เป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรกรรมทางเลือก ซึ่งเน้นความสมดุลของธรรมชาติโดยเน้นองค์ประกอบของต้นไม้หรือไม้ป่าเป็นองค์ประกอบหลัก ในขณะที่รูปแบบอื่นอันได้แก่“เกษตรอินทรีย์”“เกษตรกรรม”“ไร่นาสวนผสม” และ“เกษตรกรรมธรรมชาติ” ล้วนแต่มี

องค์ประกอบเฉพาะพืชเกษตรเป็นหลัก เท่านั้น ความหมายของวนเกษตรตามแนวคิดของระบบเกษตรกรรมทางเลือก จึงหมายถึงระบบการผลิตที่ผสมผสานระหว่างการผลิตทางด้านป่าไม้ควบคู่การผลิตทางด้านเกษตร และครอบคลุมถึงการผลิตทางการปศุสัตว์และการประมง ภายในพื้นที่หนึ่ง ๆ สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่อำนวยความสะดวกด้านปุ๋ยและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ทั้งเพื่อความผาสุกและความอยู่รอดของมนุษยชาติโดยรวม

รูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรของชุมชนบ้านขุนแม่รวม เป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรในพื้นที่ป่า เช่น การปลูกพืชเกษตรแซมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ การนำสัตว์ไปเลี้ยงในป่า การเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการใช้พื้นที่ป่าทำการเพาะปลูกในบางช่วงเวลาสลับกับการปล่อยให้ฟื้นคืน สภาพกลับไปเป็นป่า รวมถึงการสร้างระบบเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ มีไม้ยืนต้นหนาแน่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ระบบมีร่มไม้ปกคลุม และมีความชุ่มชื้นสูง อีกทั้งชุมชนแห่งนี้อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติ เกษตรกรจะทำการผลิตโดยไม่ให้กระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม เช่น ไม้โค่นไม้ป่า หรือ การนำผลผลิตมาจากป่ามาใช้

3) รูปแบบย่อ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เกษตรกรในพื้นที่พบว่า พื้นที่ชุมชนมักจะประสบกับลมแรงพืชผลได้รับความเสียหายจากลมพายุอยู่เสมอ จึงเสนอให้มีการปลูกต้นไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดด บังลมให้กับผลที่ต้องการร่มเงาและความชื้น จึงเลือกระบบวนเกษตรที่มีต้นไม้ล้อมไร่ นา เหมาะกับพื้นที่ไร่ นา และวนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชันเป็นแนวยาว น้ำไหลชะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับกับพืชผลเป็น ช่วง ๆ ขวางความลาดชันจะช่วยรักษาน้ำดิน และในระยะยาวจะทำให้เกิดชั้นดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่สำหรับแถบพืช อาจมีความกว้าง 5-20 เมตร ตามความเหมาะสมของพื้นที่ทั้งนี้ยังได้เสนอการปลูกพืชหมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้น พืชผล และเลี้ยงสัตว์ เหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลงหมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นร่วมกับการเลี้ยงสัตว์แบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนูญ เทศน์นำ และคณะ (2552) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระบวนกรและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด (ตลาด) ชี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ป่าชุมชนบ้านกาดชี้เหล็กได้เผชิญกับสภาพการถูกบุกรุกทำลาย ทั้งโดยนโยบายของรัฐในการเปิดสัมปทาน การลักลอบตัดไม้ของคนในพื้นที่ และการบุกรุกพื้นที่เพื่อครอบครอง จนเกิดสภาพเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ระบบการผลิตทางการเกษตร แหล่งอาหารเพื่อการบริโภค แหล่งสมุนไพร ความหลากหลายของพันธุ์พืชสัตว์ที่ส่งผลต่อระบบนิเวศน์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมความแห้งแล้ง น้ำท่วม จนกระทั่งชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา โดยร่วมกันจัดตั้งกลุ่มรักษาป่า เรียกว่า กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า มีการกำหนดระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า และการลงโทษผู้ลักลอบทำลาย การปลูกป่า การทำแนวกันไฟป่า โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินงาน ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐด้านการให้ความรู้ในการจัดการป่า การร่วมพัฒนากฎระเบียบให้สอดคล้องกฎระเบียบของรัฐ การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ป่าฟื้นคืนความ

อุดมสมบูรณ์ สามารถตอบสนองเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ อาหาร การศึกษา การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเกิดการรวมกลุ่มกับชุมชน ภายนอกสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งนี้ชุมชนได้วางแผนการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยคำนึงความมั่นคงยั่งยืนและแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนภาคีหลัก ดังนี้

1. การจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องวนศาสตร์ชุมชน
2. การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติ มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติมีมีคฤหะศกชุมชนบริการนำเที่ยว
3. พัฒนาศักยภาพของชุมชน / กลุ่ม / องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีขีดความสามารถในการจัดการทุนหรือปัจจัยการผลิต ผลผลิตของชุมชนเพื่อใช้สอยระดับครอบครัวและพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างเป็นระบบโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากไม้ อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกันกับวิธีการของศาสตร์พระราชาคือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยคำว่า “เข้าใจ” หมายถึง การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว การใช้และแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์และการวิจัย การทดลองใช้จนได้ผลจริงก่อน “เข้าถึง” หมายถึง การระเบิดจากข้างใน เข้าใจกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา และสร้างปัญญาสังคม และ “พัฒนา” หมายถึง การพัฒนาที่ประชาชนเริ่มต้นด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ และมีต้นแบบในการเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชนได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงเป็นแนวทางการพัฒนาขึ้นของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนบนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา ของชุมชนขุนแม่รวม อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าบ้านขุนแม่รวมเป็นชุมชนที่เหมาะสมการปลูกไม้เศรษฐกิจ ซึ่งชุมชนได้พึ่งตระหนักในขอบเขตของกฎหมายของอุทยานเป็นหลัก ในการดำเนินการพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจดังกล่าว โดยมีหน่วยงานรัฐ ได้แก่อุทยานแห่งชาติและป่าไม้ในพื้นที่เข้าทำการตรวจสอบและให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกไม้เศรษฐกิจและการนำไม้ไปใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง รวมถึงการแบ่งโซนพื้นที่ระหว่างป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน โดยที่การปลูกไม้เศรษฐกิจนั้นจะเป็นการปลูกในเขตของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนเองนั้นช่วยกันสอดส่องดูแลและมีการใช้ประโยชน์จากไม้เศรษฐกิจดังกล่าวภายใต้กฎหรือข้อตกลงร่วมกัน ทั้งนี้ได้มีการนำเสนอรูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรของชุมชนบ้านขุนแม่รวม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรในพื้นที่ป่า เช่น การปลูกพืชเกษตรแซมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ การนำสัตว์ไปเลี้ยงในป่า การเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการใช้พื้นที่ป่าทำการเพาะปลูกในบางช่วงเวลาสลับกับการปล่อยให้ฟื้นคืน สภาพกลับไปเป็นป่า รวมถึงการสร้างระบบเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ มีไม้ยืนต้นหนาแน่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ระบบมีร่มไม้ปกคลุม และมีความชุ่มชื้นสูง อีกทั้งชุมชนแห่งนี้อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติ เกษตรกรจะทำการผลิตโดยไม่ให้กระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม เช่น ไม้โค่นไม้ป่า หรือ การนำผลผลิตมาจากป่ามาใช้ประโยชน์โดยไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทั้งนี้พื้นที่ชุมชนมักจะได้รับผลกระทบจากความเสียหายจากลมพายุอยู่เสมอ จึงเสนอให้มีการปลูกต้นไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดดบังลมให้กับผลที่ต้องการร่มเงาและความชื้น จึงเลือกระบบวน

เกษตรที่มีต้นไม้อ้อมไรรุ่นา เหมาะกับพื้นที่ไร่ร่นา และวนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชันเป็นแนวยาวน้ำไหลเซาะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับกับพืชผลเป็นช่วง ๆ ขวางความลาดชันจะช่วยรักษาหน้าดิน และในระยะยาวจะทำให้เกิดชั้นบ้นไคดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่สำหรับแถบพืชตามความเหมาะสมของพื้นที่ทั้งนี้ยังได้เสนอการปลูกพืชหมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้น พืชผล และเลี้ยงสัตว์ เหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลงหมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นร่วมกับการเลี้ยงสัตว์แบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน เพื่อให้เป็นแนวทางการพัฒนาขึ้นของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนบนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา ของชุมชนขุนแม่รวม อำเภอภักดีนิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา พัฒนาศูนย์สาธิต และนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า 1) การปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา ของชุมชนบ้านขุนแม่รวมจากอดีตถึงปัจจุบัน ยังมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยังเป็นวิถีชีวิตเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน หนึ่งสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตและเป็นปัจจัยที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ก็คือ ป่าชุมชนโดยมีการใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจในชุมชน 3 ด้านคือ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้าน คือประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอันส่งผลต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร การอุปโภค และการบริโภคในครัวเรือน การเป็นแหล่งป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านไฟป่าที่คุกคามสุขภาพและทรัพยากรของชุมชน การช่วยบรรเทาการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นภูเขาและชายฝั่งทะเล การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ ประโยชน์ทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันในชุมชน ทั้งในด้านศาสนาหรือความเชื่อการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ตามความเหมาะสม กับทั้งอาจส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของชุมชนตามการใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ ภูมิภาค และประเทศอีกด้วย และ การใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพร ตามที่กฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีที่มีจำนวนมากอาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มากสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมกัน ในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว

ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจ และบทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น โดยได้มีการคัดเลือกจากคณะกรรมการชุมชนให้มีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดการดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทางและกระบวนการเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่า โดยมีกฎหลัก 2 ประเด็นคือ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ และ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ โดยไม้เศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน เป็นไม้ยืนต้นรวมถึงไม้ที่ปลูกหรือขึ้นเองตามธรรมชาติและอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ที่มีการใช้ประโยชน์เนื้อไม้ และ/หรือ ผลผลิตอื่นที่ไม่ใช่เนื้อไม้เพื่อการค้า ดังนั้น อาจกล่าวโดยรวมได้ว่าไม้ค่าทางเศรษฐกิจเป็นไม้ที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ รวมทั้งให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้ปลูก เช่น ไม้พิน ไม้ใช้สอย ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้าง ไม้เพื่อ พืชอาหาร หรือสารหอมระเหย จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน โดยทางชุมชนมีการจำแนกกลุ่มไม้ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ไม้โตเร็ว มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอก มากกว่า 1.5 เซนติเมตร/ปี อายุสำหรับตัดฟันไม้ประมาณ 5-15 ปี เช่น สะเดา ชีเหล็ก รวมถึงไม้ชนิดต่าง ๆ ไม้โตปานกลาง มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 0.8-1.5 เซนติเมตร/ปีอายุสำหรับตัดฟันไม้ประมาณ 15-20 ปี ได้แก่ สัก ประดู่ ยางนา และไม้โตช้า มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลาง น้อยกว่า 0.8 เซนติเมตร/ปี รอบตัดฟันไม้ประมาณ 20-30 ปี ได้แก่ ตะเคียนทอง พะยุง มะค่าโมง เป็นต้น

2) การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชายังจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชนผ่านแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยในการดำเนินงานนั้น ได้จัดทำสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าชุมชนที่มีความสำคัญกับพื้นที่ ซึ่งป่าชุมชนยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งในการดำเนินการและพัฒนา นั้น มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนมาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ เมื่อทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชนชุมชน สังคม ได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป ดังนั้นการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาส

ได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการ ดังนี้คือ หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า และการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทางชุมชนบ้านขุนแม่รวมได้วางแผนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน (การริเริ่ม การวางแผน การมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และสรุปผลการดำเนินงานร่วมกัน) เพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการของการพัฒนาดังกล่าว

3) การนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรของชุมชนบ้านขุนแม่รวม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรในพื้นที่ป่า เช่น การปลูกพืชเกษตรแซมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ การนำสัตว์ไปเลี้ยงในป่า การเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการใช้พื้นที่ป่าทำการเพาะปลูกในบางช่วงเวลาสลับกับการปล่อยให้ฟื้นคืน สภาพกลับไปเป็นป่า รวมถึงการสร้างระบบเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ มีไม้ยืนต้นหนาแน่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ระบบมีร่มไม้ปกคลุม และมีความชุ่มชื้นสูง อีกทั้งชุมชนแห่งนี้อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติ เกษตรกรจะทำการผลิตโดยไม่ให้กระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม เช่น ไม้โค่นไม้ป่า หรือการนำผลผลิตมาจากป่ามาใช้ประโยชน์โดยไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ **ทั้งนี้พื้นที่ชุมชนมักจะประสบกับลมแรงพืชผลได้รับความเสียหายจากลมพายุอยู่เสมอ จึงเสนอให้มีการปลูกต้นไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดดบังลมให้กับผลที่ต้องการร่มเงาและความชื้น จึงเลือกระบบวนเกษตรที่มีต้นไม้ล้อมไร่ไร่** เหมาะกับพื้นที่ไร่ไร่ และวนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชันเป็นแนวยาวน้ำไหลเซาะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับกับพืชผลเป็นช่วง ๆ ขวางความลาดชันจะช่วยรักษาหน้าดิน และในระยะยาวจะทำให้เกิดชั้นบันไดดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่สำหรับแถบพืชตามความเหมาะสมของพื้นที่ ทั้งนี้ยังได้เสนอการปลูกพืชหมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้น พืชผล และเลี้ยงสัตว์ เหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลงหมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นรวมกับการเลี้ยงสัตว์แบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน เพื่อให้เป็นแนวทางการพัฒนาขึ้นของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนบนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา ของชุมชนขุนแม่รวม อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ต่อไป

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

สำหรับการอภิปรายผลการศึกษาระยะวิจัยเรื่อง การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้รวบรวม และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ โดยนำมาอภิปรายให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1) ผลการศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า 1) การปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน

เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา ของชุมชนบ้านขุนแม่รวมจากอดีตถึงปัจจุบัน ยังมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยังเป็นวิถีชีวิตเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมา แต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน หนึ่งสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตและเป็นปัจจัยที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ก็คือ ป่าชุมชนโดยมีการใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจในชุมชน 3 ด้าน คือประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้าน คือ ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอันส่งผลต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร การอุปโภค และการบริโภคในครัวเรือน การเป็นแหล่งป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านไฟป่าที่คุกคามสุขภาพและทรัพยากรของชุมชน การช่วยบรรเทาการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นภูเขา การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ ประโยชน์ทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันในชุมชน ทั้งในด้านศาสนาหรือความเชื่อ การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ตามความเหมาะสมกับทั้งอาจส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของชุมชนตามมา การใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล และอำเภออีกด้วย และการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพรตามที่ถูกหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีที่มีจำนวนมากอาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มาสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจ และบทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น โดยได้มีการคัดเลือกจากคณะกรรมการชุมชนให้มีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทางและกระบวนการเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่า โดยมีกฎหลัก 2 ประเด็นคือ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ และกฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมณูญ เทศน์นำ และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด (ตลาด) ชี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ป่าชุมชนบ้านกาดชี้เหล็กได้เผชิญกับสภาพการถูกบุกรุกทำลาย ทั้งโดยนโยบายของรัฐในการเปิดสัมปทาน การลักลอบตัดไม้ของคนในพื้นที่ และการบุกรุกพื้นที่เพื่อครอบครอง จนเกิดสภาพเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ระบบการผลิตทางการเกษตร แหล่งอาหารเพื่อการบริโภค แหล่งสมุนไพรความหลากหลายของพันธุ์พืชสัตว์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมความแห้งแล้ง น้ำท่วม จนกระทั่งชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา โดยร่วมกันจัดตั้งกลุ่มรักษาป่าเรียกว่า กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า มีการกำหนดระเบียบการใช้

ประโยชน์จากป่า และการลงโทษผู้ลักลอบทำลาย การปลูกป่า การทำแนวกันไฟป่า โดยมีวัดเป็น ศูนย์กลางการดำเนินงาน ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐด้านการให้ความรู้ในการ จัดการป่า การร่วมพัฒนากฎระเบียบให้สอดคล้องกฎระเบียบของรัฐ การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ป่าฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ สามารถตอบสนองเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของ ชุมชน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ อาหาร การศึกษา การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังเกิดการรวมกลุ่มกับชุมชนภายนอกสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ชุมชนได้วางแผนการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยคำนึงถึงความมั่นคงยั่งยืนและแผนแม่บทการ พัฒนาชุมชนภาคีหลัก ดังนี้

1. การจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องวนศาสตร์ชุมชน
2. การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติ มีเส้นทางเดินศึกษา ธรรมชาติมีมีคฤหบดีกลุ่มชุมชนบริการนำเที่ยว
3. พัฒนาศักยภาพของชุมชน / กลุ่ม / องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีขีด ความสามารถในการจัดการทุนหรือปัจจัยการผลิต ผลผลิตของชุมชนเพื่อใช้สอยระดับครอบครัวและ พัฒนาในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างเป็นระบบโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การผลิตและการใช้ ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากไม้ นอกจากนี้ยังพบว่ายังมี ความในงานวิจัยของ สมเกียรติ อุ่นท้าว (2549) ได้วิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน บ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่ามีการใช้ ภูมิปัญญาเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ 1. ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา 2. ภาษาและวรรณกรรม 3. ศิลปกรรมและโบราณคดี 4. การละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ

2) การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและ สิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราชจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ แนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชน ผ่านแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยในการดำเนินงานนั้น ได้จัดทำสื่อเพื่อ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าชุมชนที่มีความ สำคัญกับพื้นที่ ซึ่งป่าชุมชนยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และเพื่อส่งเสริมให้เกิด กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งในการดำเนินการและพัฒนานั้น มี หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนที่มาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่ มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ เมื่อทางเครือข่าย เห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็น ควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการ ปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคม ให้ได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและ

สามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป ดังนั้นการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ ทั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทินกฤต นุตวงษ์ (2551) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนกรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในจังหวัดลำพูน โดยศึกษาชุมชนบ้านหนองไซและชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านหนองไซ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนหนึ่งที่ริเริ่มการดำเนินงานด้านป่าชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งโดยได้มีรูปแบบ และมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีความชัดเจนในบทบาทและหน้าที่การดำเนินงาน อย่างไรก็ตามปัญหาหนึ่งที่ชุมชนสะท้อนคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การป้องกันและเฝ้าระวังคนภายนอกพื้นที่ที่เข้ามาหาผลประโยชน์จากผืนป่า รวมถึงข้อกังวลต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในเรื่องของป่าชุมชน ส่งผลให้กระบวนการดูแล รักษา ไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ดังนั้นนักวิจัยร่วมกับคณะกรรมการ และชุมชนจึงได้หารือและวางแผนร่วมกันในการออกแบบกระบวนการทำงานเพื่อสร้างการเรียนรู้และสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นต่อคนในชุมชนในเรื่องการดูแลรักษา และปกป้องผืนป่า โดยมีแนวทางที่จะศึกษาเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับชุมชนบ้านทุ่งยาว ซึ่งมีประสบการณ์ในการต่อสู้ การสร้างแนวทางการบริหารจัดการด้านป่าชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับของสาธารณะชน โดยคาดหวังจะให้เกิดการกระตุ้นและสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นภายในชุมชนต่อไป

3) การนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรของชุมชนบ้านขุนแม่รวม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรในพื้นที่ป่า เช่น การปลูกพืชเกษตรแซมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ การนำสัตว์ไปเลี้ยงในป่า การเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการใช้พื้นที่ป่าทำการเพาะปลูกในบางช่วงเวลาสลับกับการปล่อยให้ฟื้นคืน สภาพกลับไปเป็นป่า รวมถึงการสร้างระบบเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ มีไม้ยืนต้นหนาแน่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ระบบมีร่มไม้ปกคลุม และมีความชุ่มชื้นสูง อีกทั้งชุมชนแห่งนี้อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติ เกษตรกรจะทำการผลิตโดยไม่ให้กระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม เช่น ไม้โค่นไม้ป่า หรือ การนำผลผลิตมาจากป่ามาใช้ประโยชน์โดยไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทั้งนี้พื้นที่ชุมชนมักจะประสบกับลมแรงพืชผลได้รับความเสียหายจากลมพายุอยู่เสมอ จึงเสนอให้มีการปลูกต้นไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดดบังลมให้กับผลที่ต้องการร่มเงาและความชื้น จึงเลือกระบบวนเกษตรที่มีต้นไม้ล้อมไร่นาเหมาะกับพื้นที่ไร่นา และวนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชันเป็นแนวยาวน้ำไหลเซาะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับกับพืชผลเป็นช่วง ๆ ขวางความลาดชันจะช่วยรักษาหน้าดิน และในระยะยาวจะทำให้เกิดชั้นดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่สำหรับแถบพืชตามความเหมาะสมของพื้นที่ทั้งนี้ยังได้เสนอการปลูกพืชหมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้น

พืชผล และเลี้ยงสัตว์ เหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลงหมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นร่วมกับการเลี้ยงสัตว์แบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน เพื่อให้เป็นแนวทางการพัฒนาขึ้นของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนบนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา ของชุมชนขุนแม่รวม อำเภอภักดีนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่

ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย มีความสอดคล้องกับ วิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในเรื่องของพึ่งพาตนเองได้ (Self-Reliance) โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นว่าการพัฒนาต้องทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ ทรงโปรดให้ประชาชนทำอะไรได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐ พระราชดำรัสในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2516 ได้เน้นเรื่องของการพึ่งพาตนเองเอาไว้ว่า ...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ...อีกตอนหนึ่งของพระราชดำรัสที่รับสั่งกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ว่า...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...ทรงโปรดความเรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ ดังที่ได้พระราชทานพระราชดำริ “การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” ปลอ่ยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่ง “การปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง” ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผลและไม้พื้น นอกจากได้ประโยชน์ตามประเภทของการปลูกแล้วยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ พื้นดินด้วย พระองค์จึงทรงเข้าใจธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ในกระบวนการจัดทำศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชนั้น ประชาชนจะต้องมีพื้นฐานของการปลูกไม้เศรษฐกิจที่ลึกซึ้งและถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายของการปลูกไม้เศรษฐกิจในเขตป่าชุมชน กระบวนการปลูก การดูแล และแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ถูกต้อง เพื่อไม่ให้กระทบต่อการดำรงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนและสามารถเป็นแนวทางที่ดีต่อการเผยแพร่ความรู้ในฐานะที่เป็นศูนย์สาธิตและเรียนรู้ฯ ต่อไป

2) ชุมชนควรร่วมกันจัดทำแผนด้านการส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อขอรับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในการพัฒนาเป็นศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในอนาคต

5.2.2 ข้อเสนอแนะการวิจัย

- 1) หากมีการทำวิจัยแบบต่อเนื่อง เกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาศูนย์สาธิตและเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ ควรทำการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นของ ผลที่ได้จากการจัดทำศูนย์เรียนรู้ฯ จะทำให้งานวิจัยเรื่องดังกล่าวมีเนื้อหาและข้อมูลสมบูรณ์มากขึ้น
- 2) ควรมีเนื้อหาเชิงปริมาณเพื่อสนับสนุนข้อมูลให้ชัดเจนและน่าเชื่อถือมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชน สำนักงานการส่งเสริมการปลูกป่า. (2539). *ป่าชุมชนในประเทศไทย 2539. ความรู้เรื่องป่าชุมชนทั่วไป*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- โกมล แพรกทอง. (ม.ป.ป). *แนวทางการจัดการป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ สันฐิตา กาญจนพันธุ์. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา 2*. เชียงใหม่: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ดรุณี จงประสิทธิ์กุล. (2544). ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- ดุสิต เวชกิจ. (2535). *การมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน* ใน *การป่าไม้ชุมชน*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เดือนนภา ภูทอง. (2561). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ*, 6(2), 80-94.
- ทินกฤต นุตวงษ์. (2551). *การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนกรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในจังหวัดลำพูน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เทพศักดิ์ บุญรัตน์. (2551). *แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ในการให้บริการสาธารณะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ธีรวงศ์ คงทอง. (2543). การถือครองที่ดินกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ : กรณีศึกษาประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2532). *วัฒนธรรมพื้นบ้านกับการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). *นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ภูริพัฒน์ แก้วศรี. (2561). การเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนาวิ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(1), 293-305.
- มนูญ เทศน์นำ และคณะ. (2552). *การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด (ตลาด) ชี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (รายงานผลการวิจัย)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- มณฑล จำเจริญฤกษ์. (2535). ระบบวนเกษตรบนที่สูง. ใน *การพัฒนาป่าไม้ในที่สูง* (น. 106-125). เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุพิศตรา ชาติบัญชาชัย. (2548). กระบวนการเรียนรู้: แนวคิด ความหมาย และบทเรียนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- เสรี รัตนเย็นใจ. (2560). การส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ ผู้อำนวยการส่วนปลูกป่าภาคเอกชน. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเกียรติ อุ่นท้าว. (2549). *การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- สมชาติ ด้วงประเสริฐ, สมเกียรติ จันทร์ไพแสง และ ดุสิต เวชกิจ. (2556). กรณีศึกษาปัจจัยความสำเร็จของโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจในจังหวัดชลบุรี. ใน *การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3* (น. 6-11). สุโขทัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศาสตราจารย์ดร. ศาสตราจารย์เพื่อการพัฒนายั่งยืน. (2554). ห้องสมุดมั่นพัฒนา. ใน *หนังสือพระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์พิมพ์เพชรรุ่ง.
- ศิริพงษ์ เหมมั่น. (2561). แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟตำบลริมสีม่วง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ศรีสุวรรณ ควรขจร. (2533). ป่าชุมชน: ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทและทรัพยากร. *ทางใหม่*, 4 (2), 9-13.
- อคิน ทรัพย์รัตน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- อนันทชาติ เขียวอุ่ม. (2544). *การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ว่าง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- อำนาจ คอวนิช. (2521). *ไม้ไผ่ไทย บทความธรรมชาติเจ้าเอย*. กรุงเทพฯ: องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้.
- Borrini-Feyerabend, G. (1996). *Collaborative Management of Protected Areas: Tailoring the Approach to the Context*. Gland, Switzerland: IUCN Social Policy Group.
- Erwin, W. (1976). *Participation Management: Concept Theory and Implementation*. Atlanta: Georgia University.
- Kothari, A. (1996). Is joint management of protected areas desirable and possible? In *People and Protected Areas: Towards Participatory Conservation in India*, edited by Ashish Kothari, Neena Singh, and Saloni Suri (p. 17-49). New Delhi: Sage Publications.

ภาคผนวก

ภาพการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เรื่องการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อ
พัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา
จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและ
สิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิต
และการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง
ตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ที่อยู่.....

ตำแหน่ง.....

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 ข้อคำถามศึกษาการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐาน
รากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การ
ปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์
พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

1) ประวัติชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบล
แจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.1 ในอดีตป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้าน
ขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
ทรัพยากรอะไรบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.2 ปัจจุบันป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ มีทรัพยากรอะไรบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

1.3 ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

1.4 ใครเป็นผู้ดูแลรักษาป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ และดูแลกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.5 มีโครงสร้างคณะกรรมการการดูแลป่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอชุมชนบ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ตามศาสตร์พระราชายังไง

.....

.....

.....

1.6 การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.7 ปัจจุบันในชุมชนมีการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ ชนิดไม้อะไรบ้าง? จำนวนการปลูกเท่าไร และใช้ประโยชน์อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.8 การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ มีการบริหาร /จัดการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2) ในอดีตชุมชน เคยพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่หรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

.....

2.1 มีภาคีเครือข่ายจากที่ไหนบ้างเข้าร่วมพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 เครือข่ายมีบทบาทอย่างไรต่อพัฒนาศูนยสาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3) ปัจจุบันท่านอยากพัฒนาศูนยสาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

1) ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาศูนยสาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ ในอนาคต อย่างไร

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความกรุณาตอบแบบสอบถามสัมภาษณ์
โครงการวิจัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

บ้านขุนแม่รวม

1. นายเอกชัย	จรรยาพูนมงคล	ผู้ใหญ่บ้านขุนแม่รวม
2. นายชาติตรี	สิริธารกุล	คณะกรรมการหมู่บ้านขุนแม่รวม
3. นายสิงทอง	อัครทอง	คณะกรรมการหมู่บ้านขุนแม่รวม
4. นายอนาคร	มหาสุโขไพศาล	คณะกรรมการหมู่บ้านขุนแม่รวม
5. นายแชะ	จงสกุลพัฒนกุล	คณะกรรมการหมู่บ้านขุนแม่รวม
6. นายสุทิน	เลิศดำเนิน	คณะกรรมการหมู่บ้านขุนแม่รวม
7. นายอภิบุญ	จรรยาวิบูลย์วัฒน์	คณะกรรมการหมู่บ้านขุนแม่รวม
8. นายฉ่วยโพ	บรรณพร	ปราชญ์ชุมชน / ผู้นำจิตวิญญาณขุนแม่รวม
9. นายสำโท	วุฒิเจริญการ	ปราชญ์ชุมชน / ผู้นำจิตวิญญาณขุนแม่รวม

บ้านแอเอะ

1. นายสิงทอง	อัครทอง	ผู้ใหญ่บ้านแอเอะ
2. นายวีระชาติ	หงส์กนกรัตน์	แกนนำเยาวชนบ้านแอเอะ
3. นายพะเจคา	บ้านจันทร์แจ่ม	คณะกรรมการหมู่บ้านแอเอะ
4. นายเอกชัย	จรรยาพูนมงคล	คณะกรรมการหมู่บ้านแอเอะ
5. นายจินดา	หงส์กนกรัตน์	คณะกรรมการหมู่บ้านแอเอะ
6. นายฉ่วยโพ	บรรณพร	ปราชญ์ชุมชน / ผู้นำจิตวิญญาณ
7. นายสำโท	วุฒิเจริญการ	ปราชญ์ชุมชน / ผู้นำจิตวิญญาณ

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๑๐๑/๒๕๖๔

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัด เชียงใหม่

(Development of Demonstration and Learning Center for Economic Tree Planting for Economic and Environmental Development Grassroots Community in Mountain Areas by the King's Philosophy in Chiang Mai Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.ตระกุล ชำนาญ

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔

(พระสุพรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

หมายเลขใบรับรอง: ว.๑๐๑/๒๕๖๔

วันที่ให้การรับรอง: ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

วันหมดอายุใบรับรอง: ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๘ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๑๐๑

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ / นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเจริญพรมาทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัตินักวิจัย

- ชื่อ สกุล : ผศ.ดร. ตระกูล ชำนาญ
ตำแหน่ง : หัวหน้าโครงการวิจัย
ที่อยู่ปัจจุบัน : 178 หมู่ 1 ต. สันกลาง อ. สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ 50120
E-mail. dtk.chamnan@gmail.com
Tel. Mobile 089 558 9551
- การศึกษา : ศศ.ด การพัฒนาสังคม
: ปริญญาโท การสอนสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
: M.A. sociology
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการสอนสังคม มมร. วิทยาเขต
ล้านนา

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ สกุล : พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร.
- ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : 248 วัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร
กรุงเทพมหานคร 10200
- E-mail : Pm-chatchai.su@mbu.ac.th
- Mobile : 088-235-7416
- การศึกษา : ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
: ศศ.ด. (ภาษาสันสกฤต) มหาวิทยาลัยศิลปากร
: อ.ม. (ภาษาบาลี-สันสกฤต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
: M.A. sociology
: ปริญญาธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) กองบาลีสนามหลวง
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : **ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**
- เป็นรองอธิการบดี ด้านวิชาการและพัฒนาคุณภาพ
  - เป็นเลขานุการสภามหาวิทยาลัย
  - เป็นเลขานุการสภาวิชาการ
  - เป็นเลขานุการกรรมการพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการ
  - เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย
- หน้าที่รับผิดชอบอื่นๆ**
- เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม วัดบวรนิเวศวิหาร
  - เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ กองธรรมสนามหลวง
  - เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
  - เป็นคณะทำงานกลั่นกรองร่างอนุบัญญัติประกอบพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.๒๕๖๒ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม
  - เป็นเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๐ (ธรรมยุต)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ สกุล : พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร, รศ.ดร.
- ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเชตุพน ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000
E-mail. veesaad@hotmail.com
Tel. Mobile 063-919-3987
- การศึกษา : ปร.ด. ภาวะผู้นำทางการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
: รม. การเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
: นบ. นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โรงเรียนเชตุพนศึกษา ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ สกุล** : พระมหาบุญนา ฐานวีโร, ผศ.ดร.
ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
ที่อยู่ปัจจุบัน : 137 จรัญสนิทวงศ์ ซอย 72 บางพลัด กรุงเทพมหานคร 10700
E-mail. abuna2010@hotmail.com
Tel. Mobile 094 687 6667
- การศึกษา** : Ph.D. Linguistics, Nagpur University, India
: M.A. Linguistics, Nagpur University, India
: ศน.บ. ภาษาอังกฤษ, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- หน้าที่การงานปัจจุบัน** : คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

